

Ćopićev jugend-hipertekst

Rad je posvećen hipertekstualnim djelima Branka Ćopića o mladima i za mlade (jugend-hipertekstovima). Analiza se sastoji iz tri dijela. U prvom se daje kratko tumačenje hiperteksta. U drugom se razmatra umrežavanje malih folklornih formi (bajki, basni, priča, pjesama, poslovice, izreka...), utilitarnih minitekstova (pisama, oglasa, vijesti) i minijaturnih jezičkih iskaza (frazema, krilatica, uzrečica, poštapalica i dr.). Predmet trećeg dijela su Ćopićevi osnovni tipovi hiperteksta, precendentni likovi, događaji i motivi te referencijalna imena. Kao korpus za istraživanje izabrana su djela za koja je sam Ćopić istakao da su namijenjena djeci (Ćopić 1985^b: 18): ORLOVI RANO LETE, SLAVNO VOJEVANJE, PRIČE PARTIZANKE, VRATOLOMNE PRIČE, PRIČE ISPOD ZMAJEVOG GNIJEZDA, DOŽIVLJAJI MAČKA TOŠE. Osnovni korpus čini deseti, jedanaesti i dvanaesti tom Ćopićevih SABRANIH DJELA. Primjeri se navode po elektronskom Gralis-Korpusu Branka Ćopića (Gralis-www).

0. Hipertekst čine najmanje dva teksta (primarni i sekundarni, glavni i periferni) koji se međusobno dopunjuju, proširuju i granaju u više čvorova i pravaca čineći tematsko, informativno i semantičko jedinstvo (tekst tekstova). To je znakovni kompleks u kome postoji implicitno ili eksplicitno upućivanje na drugi tekst / druge tekstove. Takvom organizacijom narušava se, prekida ili zaustavlja linijsko, kontinuirano pripovijedanje radi unošenja nove, dodatne informacije, za potrebe igre, u cilju stvaranja efekta ili aleotoričkog prelaza (po izboru korisnika). Hipertekstovi mogu biti sintagmatski (u obliku lanca tekstova) i paradigmatski (u obliku vertikalnog nadgrađivanja horizontalne strukture). Hipertekst pruža različite mogućnosti čitanja: naprijed ↔ nazad, po paralelnim linijama, vraćanjem na početak, po lavirintu. Odlikuje se nelinearnošću (ne mora se čitati samo slijeva nadesno ili s početka prema kraju), disperzivnošću, interaktivnošću i reverzibilnošću te pretpostavlja ulančavanje po formuli: tekst^a + hiperlink^a ↔ tekst^b + hiperlink^c ↔ tekst^d + hiperlink^e ↔ tekst^h + hiperlink^x. Integrativnu funkciju vrše linkovi – eksplicitni i implicitni (riječi, sintagme, rečenice...). Hipertekst je dobio značajan prostor u postmodernizmu, posebno zahvaljujući njegovoj orijentaciji na igru, nastojanju da čitalac stvori

svoju sižejnu liniju. Osnovna strukturna jedinice hiperteksta je hipotekst (bilo koji dio hiperteksta).¹

1. U zavisnosti od toga da su elektronski ili klasični („papirni“) postoje hipertekstovi oflajn, onlajn i on-oflajn (spoj onlajn i oflajn). U prve spadaju oni izvan interneta (štampani hipertekstovi), u druge oni koji punovrijedno funkcionišu samo u internetu (elektronski, ekranski hipertekstovi), a u treće oni koji postoje i u onlajn i u oflajn prostoru.

2. Pod oflajn hipertekstom podrazumijevamo prozna i (rjeđe) poetska djela u kojima se pojedini fragmetni stapaju u šire, složene sintagmatske i paradigmatičke cjeline pomoću leksičkih, sintagmatskih i fraznih upućivačkih strelica, putokaza. Oflajn hipertekstualnost u priličnoj mjeri zavisi od obima književnog djela – što je ono krupnije, veće su i mogućnosti za horizontalno ulančavanje i vertikalno nadograđivanje. Povezivanje fragmenata u okviru istog teksta i različitih tekstova može biti eksplicitno i implicitno te ulaziti se u sferu junaka, zahvatati siže/fabulu, činiti naraciju, obuhvatati i prostor i vrijeme (zbivanja i pripovijedanja).²

3. Branko Ćopić je živio i stvarao kada se u našoj nauci o književnosti nije koristio pojam hiperteksta,³ a sada se može govoriti samo o piščevom oflajn hipertekstu. On dolazi kao intrahipertekst (fragmenti teksta linkovani u različitim pravcima – horizontalnom, vertikalnom, dijagonalnom...), interhipertekst (tekstovi drugih autora u Ćopićevom prostoru), suprahipertekst (fragmenti koje integrišu likovi, postupci, prostor, vrijeme i sl.), superhipertekst (objedinjavanje tekstova istog tematskog ciklusa), ekstrahipertekst (interakcija tekstova različitih ciklusa), parahipertekst (unošenje paratekstova, primjena inkarnacije i autoreferencije), retrohipertekst (dovođenje u vezu originala sa prethodnim varijantama). Intra-, inter- i suprahipertekst funkcionišu unutar jednoga teksta (1–tekst^a ↔ 1–tekst^b ↔ 1–tekst^c ↔ 1–tekst^x), a super-, ekstra-, ideo-, para- i retrohipertekst u simbiozi različitih tekstova (1–tekst ↔ 2–tekst ↔ 3–tekst ↔ X–tekst).

4. Intrahipertekst nastaje delinearizacijom, fragmentacijom, reorganizacijom horizontalnog teksta ili nadograđivanjem vertikalnog konteksta. Takav hipertekst sastoji se od primarnog i sekundarnog hipoteksta (primarni je okvir ili polazna tačka za sekundarni).

¹ U literaturi se izdvajaju i druge jedinice: tekston, intratekst, leksija (fragment koji teži drugom), sekst, intratekst, jedinica čitanja.

² O književnom hipertekstu v. Čuviljska 2009, Konova 2003, Mahov 2010, Rjazanceva 2010, Spiridunov-www, Tošović 2015^a, Tošović 2015^d, Umbrasko-www.

³ Ovaj pojam je uveo T. Nelson 1965. godine, a kod nas se o njemu počelo sve više govoriti pojavom HAZARSKOG RJEČNIKA Milorada Pavića.

5. U Ćopićevim tekstovima nalazimo sedam tipova intrahipertekstova: ludistički, štafetni, voluntativni, dijaloški, pozadinski, takmičarski i mnemorički.

6. Jedna od osnovnih osobina **ludističkog** hiperteksta je mogućnost čitanja u različitim pravcima i po različitom redoslijedu. To se ponekad kod Ćopića i eksplicira.

*Ovo je tužba. Dugačka je pola dana kad se čita od početka do kraja, a kad se čita naopačke, potrošićete tri dana (DRUŽINA JUNAKA).*⁴

Najizrazitiji predstavnik Ćopićevog ludističkog hiperteksta je IZOKRENUTA PRIČA (1950). Ona je po svome nonsensu bliska postmodernističkim igrama, prozi apsurdna i pričama bez logičkog smisla.⁵ Ovdje postoje dvije paralelne strukture – jedna je eksplicitna, druga implicitna. U eksplicitnoj sam pisac ističe da je sve ispreturano (priča počinje zagradom u kojoj se kaže: *Ova je priča pretrpjela zemljotres, pa je u njoj sve ispreturano*). Tekst otvara rečenica: *Tek je brdo izašlo iza sunca, a krevet skoči iz prostranog čiče, navuče noge na opanke, stavi glavu na kapu i otvori kuću na vratima.*, a završava: *Kuća se prepade, uskoči u babu i zaboravi ključ vratima, a siroto drvo pope se na čiču i gore se uhvati granom za ruke očekujući dvorište da dojuri u vuka*. Implicitni tekst inicira imperativna rečenica (u zagradama), koji je ujedno i implicitni link: *Pokušajte vi da svaku riječ vratite na njeno pravo mjesto*. Priča se daje u obliku hiperteksta sastavljenog od horizontalnog i vertikalnog teksta.⁶ Horizontalni dolazi kao sintagmatska struktura u kojoj se ključne riječi ne nalaze na svome mjestu jer je primijenjen postupak usložnjavanja: objekat je zamijenjen adverbijalom (*navući noge na opanke, staviti glavu na kapu, otvoriti kuću na vratima*), subjekat pretvoren u objekat (*zemlja dobro pokvasila kišu, bostan obrao čiču*), a priloška odredba u subjekat (*put raspali niz čiču, kuća uskoči u babu*). Autor svjesno pogrešno kodira tekst i traži od čitaoca da otkrije korektnu verziju. U

⁴ Dijelovi citata koje je Ćopić isticao daju se spacioniranim slovima, a naša masnim.

⁵ Neke pjesme zasnovane su na tom principu: *Stade miš mačku jesti, | stade mačka glog brstiti, | stade glog sedlo, biti...* (KURIR PETE ČETE [PRIČE PARTIZANKE]).

⁶ O. S. Ahmanova i I. V. Gibenet dovode vertikalni kontekst u vezu sa pozadinskim znanjem (ono što je na jeziku logike presupozicija, a u logičko-matematičkom operacijama prezumpcija /Voraussetzung/) – Ahmanova/Gibenet 1977: 49. Za njih je vertikalni kontekst pitanje kako i zašto pisac kod čitalaca pretpostavlja sposobnost percipiranja istorijsko-filozofske informacije objektivno unesene u književno djelo koje on stvara. Sa tim je povezan „citatni govor“, postupak komentaranja citata od strane autora, deformacije citata (Ahmanova/Gibenet 1977: 52). J. L. Svaričevska podrazumijeva pod vertikalnim kontekstom istorijsko-filozofski kontekst datog književnog djela i njegovih dijelova (Svaričevska 1988. 93).

hipertekstu vidljivi tekst je formalno realni a semantički nerealni. Percipiranje se ne svodi na traženje novih izraza, već na vraćanje riječi na svoje pravo mjesto. Iz polaznog teksta nastaje interpretacijski tekst, ali više tumačenja onemogućava ograničeni broj smisaonih čitanja. Tekst se ne može percipirati isključivo linearno jer se nijedna sintagma i rečenica ne mogu bukvalno uzimati.⁷

Za prelaz iz horizontalnog u vertikalni tekst Ćopić ne uvodi nikakve eksplisitne strelice i putokaze. Signali za vertikalni tekst pojavljuju se uvijek kada forma iskaza stupa u koliziju sa njegovim smislom, recimo da je brdo izašlo iza sunca, da livada pase u kravi, da će ručak pojesti starca, da se glava diže na kosi, da je štala istjerana iz krave, da je kuća uskočila u babu itd. Ovakva se igra bazira na efektu prevarenog očekivanja. Ćopić primjenjuje ono o čemu su još ruski formalisti pisali: da čitaoca treba izbaciti iz automatizma, mehaničkog percipiranja poruke, da mu treba stvoriti zapreku koja će ga zaustaviti, natjerati da razmišlja. I doista: ovo nije obično štivo – ne samo da svaka rečenica nego i svaka njena sintagma donosi zamku koja čitaoca nagoni da stane, razmisli i da se upita: *Šta je sad ovo?* Čitalac je primoran da formira vertikalni tekst paralelan sa horizontalnim.⁸ Evo kako, ilustracije radi, izgleda početni dio priče u dvije paralelne linije: A (tekst je kodiran) i B (tekst je dekodiran):

A

Tek je brdo izišlo iza sunca, a krevet skoči iz prostranog čiče, navuče noge na opanke, stavi glavu na kapu i otvori kuću na vratima.

– *Gle, noćas je zemlja dobro pokvasila kišu! – začuđeno progunda brk sučući čiču, pa brzim dvorištem požuri niz korake, istjera štalu iz krave i reče:*

– *Rogata livado, idi pasi u zelenoj kravi, a ja ću noge pod put, pa ću poći u drva da donesem šume.*

B

Tek je izišlo sunce iza brda, a čiča skoči iz prostranog kreveta, navuče opanke na noge, stavi kapu na glavu i otvori vrata na kući.

– *Gle, kiša je noćas dobro pokvasila zemlju! – začuđeno progunda čiča sučući brk, pa brzim korakom požuri niz dvorište, istjera krave iz štale i reče:*

– *Rogata kravo, idi pasi u zelenoj livadi, a ja ću put pod noge, pa ću poći u šumu da donesem drva.*

U dešifrovanju predikati (glagoli) ne mijenjaju mjesta, već akteri (agensi) – subjekti (imenice), objekti (imenice) i adverbijali (priloške oznake).⁹

7. Postupak komičnog premetanja (delinearizacije, obrnutog čitanja) Ćopić primjenjuje takođe u SLAVNOM VOJEVANJU, gdje uvodi i anagram *Raljop Najil = Lijan poljar*.

⁷ Ovdje se radi o posebnoj vrsti nelinearnog pisma koja odgovara koncepciji otvorenog djela Umberta Eka (Eko-www).

⁸ Vertikalni tekst liči na tekst u stripovima.

⁹ Predikati ostaju nepromjenljivi budući da situacija treba da ostane ista.

Potegao je žestoko iz boce, zakašljao se, predahnulo i onda uzeo da preslišava sam sebe:

– Deder, stari, **kako se natraške**, arapski, **kaže** poljar Lijan?

– **Raljop Najil!** — odgovorio je kao iz puške i pobjedonosno vreknulo: — Deder da te još malo počastim kad si mi tako pametan!

To njegovo nazdravičarsko mudrovanje prekinula je žena onoga stražara, Crnog Gavrila, koja ispade iznenada na drum i zaustavi konjanika.

– Striko Lijane, hajde, duše ti, predaj ovo pismo mome Gavrilu, on je kod vas u četi.

8. Po uzoru na arapski način pisanja i čitanja Ćopićevi junaci pričaju „unatraške“.

Poljar uze pismo i svečano reče:

– Ne brini, biće predano. Neka živi tvoj Gavrilo ili, **arapski rečeno, Olirvag!**

Pričajući tako natraške – „arapski“ – poljar dojezdi u svoju četvu pa, zabunom, i ona **pisma podijeli naopako, gore nego arapski: Gavrilovo pismo dade Stricu, a Stričevo Gavrilu. Jedino Jovanče dobi svoje pisamce, ono od Lunje** (Ćopić 1985/12: 214). ♦ Pobratime Lijane, ti si čaknut! Ne, ne, nego još nešto potpunije: ti **si naopako zatucan i odgojeno čaknut!** (Ćopić 1985/12: 322).

Oni čak proriku unazad:

A njegov saveznik, Miš prorok, onaj što se dovezao ovamo na repatoj zvijezdi, to ti je tek sila. **Proriče i pogađa i unaprijed i unazad** (DOŽIVLJAJI MAČKA TOŠE).¹⁰

9. Sistem premetaljke, koja dovodi do apsurdnosti i besmislenosti, Ćopić koristi u nizu pripovjedaka pa se dobijaju izrazi tipa: *popuštiti lubenice, pojesti duvan, pitati pokojnu gusku, bole zubi koji su ispali, postoji nijedan sat, zaklati puškom, ja sam junački poginuo.*

Koliko mi je poznato, posljednji posao koji je naš zmaj obavljao bio je taj da je čuvao lubenice i duvan kod jednog čiče baštovana. Tu je zmaj, kažu, **lubenice popušio, a duvan pojeo**, pa ga je čiča vijao vojničkim opasačem sve do podnožja Grmeča, tamo do one velike vrtače u kojoj ima vrlo dubok ponor (STRAŠNI ZMAJ). ♦ **Ako ne vjeruješ, a ti upitaj pokojnu gusku** koja mi je poklonila ovo pero (DRUŽINA JUNAKA). Ne, ne, ovo me samo **bole oni zubi koji su mi ispali** (DRUŽINA JUNAKA). Evo, ne vidi se više nijedna brojka. Znači, da je **sad nijedan sat**, a to je vrijeme za spavanje (DRUŽINA

¹⁰ Motiv „normalnog“ proricanja dolazi na više mjesta: U srećki broj osam **stoji proročanstvo**: „Nevolja će združiti mačku i miša“ – reče Miš prorok i skromno se nakašlja (DOŽIVLJAJI MAČKA TOŠE). ♦ Kad nastanu teški dani, pas i mačka spavaće na istom uzglavlju (DOŽIVLJAJI MAČKA TOŠE). ♦ Za tebe je već **prorekao strašne stvari**. – A šta je **prorekao?** – Kazao je, ako još ikada navратиš u ovu njivu, bićeš zatvoren u veliku pčelinju košnicu, pa kad tamo pčelama platiš račun, onda će se i čika Brko za pojedene kukuruze s tobom obračunati. Uzeće ti samo kožu i od nje načiniti bundu i šubaru (DOŽIVLJAJI MAČKA TOŠE).

JUNAKA). *Ovamo pušku da ga zakoljem!* (DRUŽINA JUNAKA). ♦ – *Jao, pa šta je onda bilo? – promucaše mladi psi puni jeze. – Šta je bilo? Ništa. Tu sam junački poginuo i moje telo i danas spava večni san na dnu one provalije.* ♦ – *Šmrc, šmrc, oh, oh – zaplakaše mladi psi – pa ti dosad nisi hteo ni da nam kažeš da si poginuo. Oh, oh, kako nam je žao što si ostao mrtav tamo na dnu one provalije!* (U PSEĆEM SELU).

Apsurdnost posebno dolazi do izražaja u PRIČI HARALAMPIJA LADOLEŽA. U njoj je glavni junak opljačkao samog sebe *do gole kože*, skinuo kaput i strpao ga u džep tog istog kaputa.

– *Ja sam, na primer, tako kuražan da sam jednom dočekao u zasedi sam sebe, povikao „ruke uvis!“, opljačkao se do gole kože i još na kraju skinuo sa sebe kaput i strpao ga u džep toga istog kaputa.*

– *Pa kako si mogao sam sebe da opljačkaš?* – *zinuh ja.*

– *To je bar prosta stvar, kako ne razumeš: opirio sam moje džepove i napunio svoje džepove, eto ti. To je isto tako jednostavno kao kad staneš pred ogledalo i bekeljiš se sam na sebe.*

– *Pa ovaj... to još pomalo i razumem promucah ja – samo, znaš, ne verujem ono drugo: kako si mogao strpati kaput u njegov rođeni džep? To ne znam ni ja – zbuni se Ladolež – Možda je džep na kaputu bio veći od kaputa* (PRIČA HARALAMPIJA LADOLEŽA).

Kalamburška premetaljka je tipična za Lijanov jezik sastavljen od zoohibrida (nominacijskih sintagmi koje čini pridjev od imena jedne životinje i imenica od imena druge životinje, pri čemu jedna dobija atribuciju druge). Takve čudne kombinacije nastale su dugogodišnjim poljarevim bavljenjem stokom i poigravanjem sa jezikom (DOLJE ZAPEČAK, ŽIVIO USTANAK!).

– *Dok sam bio poljar – započe čiča – legnem ja tako pod neku krušku i stanem da izmišljam neku novu životinju. Znaš, dosadile mi ove stare, poznate* (RAŠID BEZ KOŠULJE).

Lijan je stvarao i rado koristio raznorodne oksimorone za kokoš/kvočku: *pseća kokoš, ždrebeća kvočka*, ovca/ovna/jagnje: *kokošija ovca, kobileća ovca, konjski ovan, sokolovo jagnje*, prase: *goveđe prase*, magarca/magare/mazgu: *goveđa mazga, konjska mazga, praseći magarac*, lisicu/lisca: *mačja lisica, mačji lisac, šteneći lisac*, druge životinje: *medvjeda aždaja, svinjski bubolovac, goveđi majmun, lavlje mače, čureći gusan, jareći klinoglavac, svinjski krivorepac, pseći kravorepac, jareći kreketavac, pileći mačor, goveđi majmun, magareći som, konjski vo, žablji zelembać*. Pored spoja pridjeva i imenice postoje sintagme sa dvije imenice:

Mačak lav jede mjesec (DOŽIVLJAJI MAČKA TOŠE), *pijani kaputi* (DOŽIVLJAJI MAČKA TOŠE), *Mladog lava prodajem, divno!* (DOŽIVLJAJI MAČKA TOŠE), *Pored njih vezan vuk, golema siva vučina*. – *No, no, kuco, imaš da budeš dobar – poprijeti mu učitelj prutom, pa prijateljski čuknu u vrata* (UČITELJ, RAZBOJNIK I PTICE). ♦ [Mačak Toša obraća se sebi] – *Tošo, pseto jedno...* (DOŽIVLJAJI MAČKA TOŠE).

U Ćopićevim tekstovima nalazimo neobične sklopove kojima se dovode u vezu ljudi i životinje: *pionirski skakavac* (ČAROBNJAK MIKICA) ili se prave zoonimske kompozite: *hiljaddonoga* (HRČAK S KRAJA SVETA).

Nonsens, premetanje, metateza dolaze do izražaja i kada se ne govori o životinjama: *stanuje svugdje i nigdje, ludotvorna voda-rakija*.

Stanuje svugdje i nigdje i krade lješnike (DRUŽINA JUNAKA). *Možeš ga prepoznati po bijelom biljegu koga na njemu nema* (DRUŽINA JUNAKA). *Onda bi čiča brže-bolje skočio i pošao za svojim nosom da traži čudotvornu – ludotvornu vodu-rakiju* (BAJKA O BATINAMA).

Kod Ćopića nisu samo čudni zoonimski pridjevi i imenice, već i glagoli: – *Ehe-he, bogme ćemo mi njega napsetiti, namačkiti i namišiti!* – *veselo povika mačak Tošo* (DOŽIVLJAJI MAČKA TOŠE).

Često se pojavljuju iskazi koji odražavaju nonsensne, paradoksalne situacije komičnog karaktera, recimo da se žanje pšenica i upada u snijeg do koljena, da se srce spušta do peta, da priče dube na glavi, da se jede ostatak priče.¹¹

Te večeri trebalo je da on priča, ali se čiča bio grdno uzvrpoljio, jer nije znao nijedne nove priče. Najzad on stade da izmišlja: – Pođem ja jedno jutro da žanjem pšenicu, pa kad udarih uz onu moju njivu, upadoh u snijeg do koljena (ČAROBNJAK MIKICA). ♦ – *Aha, ja ću ti pokazati kako se od mrkog mede prave šareni torbaci! – urliknu Kruškotres i prope se na zadnje noge, a prestravljeni Brko spusti srce u pete da bolje može potrčati, pa se stušiti prema izlazu iz pećine* (DOŽIVLJAJI MAČKA TOŠE). ♦ *Vjeveričine priče sve su dubile na glavi, pa ih je bilo teško razumjeti, a vuk je, opet, znao samo početak svake priče, a ostatak bi jednostavno pojeo* (STRAŠNI ZMAJ).

Ćopićevi junaci prestižu vlastite sjenke, vide kako one jure uz brdo. Likovi ne gube samo sjenke nego i sebe same.

Još dok sam bio dijete, jednom sam se tako uplašio čiča Marka da sam bježeći prestigao svoju rođenu sjenku (VRATOLOMNE RATNE PRIČE). ♦ *I tako dvojica naših putnika, jedan šaren, a drugi siv, krenuše u susret novim doživljajima vodeći sa sobom svoje vjerne sjenke, obadvije jednako nemirne i tamne* (DOŽIVLJAJI MAČKA TOŠE). *Upamti, dakle, ako te ukebam, odraću čak i tvoju sjenku* (ŠAROV U ZEMLJI BAJKI). ♦ – *Oho, odavde moraš što prije bježati, jer bi se mogao zlo provesti! – progunda Šarov, pa se dade u tako ludi trk da je za čitavih trista metara prestigao svoju rođenu sjenku. Kad se obazreo, ugleda kako njegova sjenka juri uz brdo, pa pomisli da ga to pristiže neki zec i dade se u još bješnji bijeg, da od toga umalo nije pobjesnio. Sva njegova sreća što je u blizini bila neka veoma gusta šuma, pa kad Šarov u nju zama-*

¹¹ Čukovski tvrdi da su nevjerovatne stvari potrebne djetetu tek pošto je ono sasvim sigurno u one „vjerovatne“ (Čukovski 1986: 233). „Ako dete, na primer, ne zna da leđa ima samo kad je velika zima, ono neće razumeti narodnu englesku pesmu: *Deca su se klizala po ledu | u letnji žarki dan*.“ I dodaje: „To treba od samog početka shvatiti i upamtiti: sve slične besmislice dete i prihvata kao besmislice. Ono ni za trenutak ne veruje u njihov istinitost“ (Čukovski 1986: 233).

če, oko njega se sklopi takav crni mrak da je u njemu izgubio ne samo svoju sjenku nego i sebe samoga (ŠAROV U ZEMLJI BAJKI).

Kao objekat za igru dolaze dijelovi tijela pa se, recimo, vidi svojim ušima:

– **Vidio sam svojim ušima** – objasni mu slijepac. – Ono što više, to je krupan čovjek, ono što zveckta to je sablja, a ono što lupa jesu cokule. – Pazi molim te, pa **ovaj vidi na uši!** – začudi se stražar, pa da bi to još bolje provjerio, primače se starcu sa strane i pošaklja ga po uhu svojim dugim brkom (ŠAROV U ZEMLJI BAJKI).

sustižu vlastite noge:

I čiča tako brzo strugnu prema svojoj kući da su ga jedva sustizale njegove vlastite noge (DOŽIVLJAJI MAČKA TOŠE).

ide za nosom:

Onda bi čiča brže-bolje skočio i pošao za svojim nosom da traži čudotvornu – ludotvornu vodu-rakiju (BAJKA O BATINAMA).

Neki likovi nastoje da se popnu i na nebo.

Mjesec se na to samo lukavo smješkao, pa su se starci naljutili na tu njegovu drskost i riješili da se popnu na nebo i da ga izmlate. ♦ *Oko ponoći, dobro podnapiti, čiča Trišo i krčmar Vinko riješili su da se popnu na nebo i da vide zašto to nema mjeseca* (DOŽIVLJAJI MAČKA TOŠE). ♦ – *Sigurno se sakrio negdje na nebo* – progunda Petrekanya i počea se ispod svoje pletene kape. – *On se, vjerovatno, i dosad tamo skitao loveći ševe. Sad nemam vremena da ga jurim, ali čim dođe školski odmor, potrudicu se već da se nekako uspentram na nebo* i da ukebam tog nevaljalca (UČITELJ, RAZBOJNIK I PTICE). ♦ – *Eh, sad moram da potražim onog nevaljalca, jer kakva je hulja, taj će se uvući čak i u ptičije carstvo, pa će tek onda biti rusvaja. Najprije ću morati da pretražim nebo, jer gore ljeti ima dosta ševa, pa se taj sigurno šunja negdje oko njih* (UČITELJ, RAZBOJNIK I PTICE).

Posebno dosta primjera nude DOŽIVLJAJI MAČKA TOŠE:

– **Pridrži ti samo zemlju da se toliko ne ljulja** – reče pijani čiča Trišo krčmaru – a ja ću se začas popeti na drvo i njega zgrabiti. ♦ – A ja opet vidim jedan kako gleda kroz prozor moje krčme! – povika krčmar gledajući u prozorskom staklu sliku mjeseca. – **Brže unutra da nam ne popije rakiju!** ♦ – Ček, ček, pobratime, pa ja treba da bacim u vodu džak s mačkom ili, možda, džak treba da baci mene? Auf, sad sam baš zaboravio, ne znam ko koga treba da baci. ♦ U svih prolaznika uz put Trišo se propita nisu li **negdje susreli džak s mačkom**, ali i tu je bio loše sreće. ♦ – Hajde, **džaače, baci me u vodu!** ♦ Čim se Miš prorok uvukao u Brkinu kuću, čuo je gore ispod krova tiho mijaukanje mačka Toše: – *Mila i draga slanine, primakni se još samo za dva prsta da ti nešto šapnem na uvence.* (DOŽIVLJAJI MAČKA TOŠE).

Ćopić se igra¹² sa nejasnim situacija kada junaci ne znaju ni ko su ni gdje su.

¹² Ako je kod Andrića suština igre predstavljena u bajkovitoj noveli ASKA I VUK, to je kod Ćopića urađeno u priči GAVRAN I LEPTIR [U CARSTVU LEPTIROVA I MEDVEDA]. Igra je posebno dobro opisana na samom početku teksta, a njeni nosioci su dva leptira: Na sunčanoj livadi okruženoj šumom, dva osamljena leptira velikih šarenih krila **izvodila su**

Do ponoći se krčmar i čiča Trišo toliko napiše da su zaboravili ko je od njih krčmar, a ko je čiča Trišo (DOŽIVLJAJI MAČKA TOŠE).

– ***Ja sam krčmar, a ti si mlinar!** – tvrdio je čiča Trišo.*

– ***A možda smo obojica mlinari** – vikao je krčmar.*

– ***Idemo da pitamo mačka,** on će to najbolje znati – predloži čiča Trišo, i oba krenuše prema rijeci, gdje je čiča bio spustio svoj džak, ali gledaj čuda – džak bijaše iščezao! (DOŽIVLJAJI MAČKA TOŠE).*

Često se primjenjuje metonimija, npr. da ulicom jure potkovice i stare cokule.

*Ulice opustješe. **Kamenitom kaldrmom jurila su samo dva para potkovic a jedne stare cokule,** sve što je ostalo od jednog konja i jahača koji su isuviše brzo strgnuli iz grada (DOŽIVLJAJI MAČKA TOŠE).*

Pisac gradi ekspresiju na pogrešnim radnjama svojih junaka (zamjeni, pre-mještanju, miješanju, brkanju).

*Vodič međvjeda strgnu uz prvo drvo, a neki **čobanin** u zabuni **uzjaha** njegova **međvjeda** umjesto svoga magareta i zaždi drumom (DOŽIVLJAJI MAČKA TOŠE). ♦ Uz put se slikar preslišavao šta li sve voli momkov djed, **pa je sve ispremijesao:** ispalo je na kraju da dobri **djedica jede sladoled** na gondoli zajedno s kafedžijom Florijanom i svetim Markom, prodavcem golubova, mostova i kanala. A kad je konačno stigao u Veneciju, čestiti slikar **potpuno zaboravi pismo** i djeda i rastrka se da gleda slike. U Duždevoj palati je toliko sjedio pred slikama Tintoreta, Ticijana i Veroneza da mu je narasla brada kao u kakvog razbojnika s Divljeg zapada, onda je prešao u Školu svetog Roka da gleda druge slike i **otud je izašao s bradom do pola prsiju,** a*

*u vazduhu svoju divnu jutarnju igru. Poljski leptiri zvali su tu igru „razgovor zlatnog maslačka i modrih različaka“, vodeni leptiri nazvali su je „zora nad potokom“, a tamni šumski leptiri dali su joj pomalo **neveselo ime: „sećanje na sunce koje je dolazilo u šumu dok su još bukve bile mlade.“** Igra je imala različita imena, a govorila je jedno isto: o tome kako treba vesela srca živeti pod suncem, radovati se kad zora rudi i kad pada veće, drugovati i s velikim hrastom i s bubamarom i još o mnogo čemu što na um može pasti samo leptiru. Ostale životinje suprotstavljaju leptirovoj igri druge vrijednosti: vjeverica skakanje s grane na granu i smijanje svima onima koji trče po zemlji, jazavac odlazak u kukuruzna polja u krađu po mjesecini, zečić sjedenje iza velike glavice kukusa i grickanje lišća, a jež noćne skitnje. Leptirovi priznaju sve to ali ističu zašto je njima igra posebno važna: *Ta mi ovde živimo samo jedno leto, jedno jedino leto, pa zato hoćemo da se naigramo i da se narađujemo pod ovim suncem, koje sledećeg leta više nećemo gledati.* Oni sami ne znaju kuda odlaze (= umiru), ali osjećaju da sledećeg ljeta više neće letjeti i *zato se igramo da nas svi zavolite i da nas se sećate još i onda kad nas više ne bude bilo.* Najveće nerazumijevanje za leptirovovu igru ispoljava gavran: – *He, he, he, glupa stvorenja, provodite život u igri, a ne znate da ćete već na jesen umreti [...].* On smatra najljepšim na svijetu uginulu svinju i njoj se najviše raduje. Okupljene životinje ismijavaju gavrana pitanjem zašto onda dugo živi (*ravno stotinu godina, kako je rekao*). On se posramio i pobjegao, a dva su leptira dala završni komentar: – *Umrećemo, zašto onda da se ne igramo i ne veselimo [...].**

odatile, opet, pošao... ali šta da vam duljim. Neki naši putnici pričaju da su ovih dana čak u Padovi, a to je podaleko od Venecije, vidjeli **jednu ogromnu riđu bradu** kako stoji u katedrali pred slikom Đota i mumlja: – Ao, sto mu muka, ni ovo nije loše! (ČUDNOVAT SVJETSKI PUTNIK).

Kalamburnost posebno pojačavaju izrazi za oznaku nevjerovatnih stvari, npr. da se na vašarima prodaje lanjski snijeg, nude sedla za krave, predlažu burad bez dna i sl.

Na čuvenim vašarima u mjestu Prevarantovcu prodaje se sve na svijetu i vara se i podvaljuje na sve moguće načine. Tu se prodaje lanjski snijeg, vuk u jagnjećoj koži, sedla za krave, konjski nokti, rogovi umjesto svijeća, burad bez dna i slična čuda (DOŽIVLJAJI MAČKA TOŠE).

Ćopić ismijava besmislene izraze tipa: *ako je nešto prazno, u njemu nema baš ništa.*

Sivi džak liči na svaki drugi džak i po tome ćete ga najlakše prepoznati. Može se izvratiti, i onda liči na izvraćeni džak, a kad se ne izvrati, liči potpuno na samog sebe. Ako je prazan, u njemu baš ništa nema (DOŽIVLJAJI MAČKA TOŠE).

On povezuje kategorijalno nespojive objekte: *nositi sa sobom durbin, udicu, mrežu za leptire i za zvijezde padalice.*

*Ja mu onda vežem ispod krila jednu staru korpu za ugalj, smjestim se u nju, pone-
sem sa sobom durbin, udicu, mrežu za leptire i za zvijezde padalice, i još koješta
drugo zajedno s četkom za zube, pa raportiram: – Spreman za pokret! Ći, Ći! (NEČEŠ
MI VJEROVATI).*

10. Postoji jedan pisac koji je pisao premetaljke slične Ćopićevima – Kornej Čukovski (1882–1969; Čukovski-www), npt: *Žabe po nebu letaju | Ribe po polju šetaju | Miševi mačku ulovili, | U mišolovku je zatvorili*¹³ (Čukovski 1986: 227). On ne samo da je pisao takve tekstove nego je dao i širu njihovu analizu ukazujući na značaj za razvoj djece.

Kornej Čukovski ističe da besmislice ne smetaju djetetu da se orijentiše u okolnom svijetu već, naprotiv, jačaju u njemu osjećanje realnosti i upravo u interesu realističnog vaspitanja djece treba ih kultivisati (Čukovski 1962: 222).¹⁴ Kao argument u prilog „smislenih besmislica“ on ističe sljedeće:

*Jeste li primetili [...] da u ruskim narodnim pesmama za decu – tim remek-
delima poezije i pedagoške mudrosti – retko ko jaše na konju, većinom na mačku,
kokoški, dakle sasvim neprikladnoj životinji: Tutnji – grmi po ulici, | Foma jezdi
na kokici, | Timoška na mačku, | Po krivom sokaku.* Nema, izgleda, u dečjim

¹³ U originalu: *Жабы по небу летают, | Рыбы по полю гуляют, | Мыши кошку
изловили, | В мышеловку посадили* (Čukovski 1962: 221).

¹⁴ „Nije stvar u meni i mojim jednim pesmicama, već u ozbiljnom pitanju koje se
tiče principa literarnog štiva za decu koje se ne može rešiti samo pomoću skučenog
'zdravog razuma', jer 'zdrav razum' često postaje neprijatelj svake naučnoteoretske
istine“ (Čukovski 1986: 227).

ruskim narodnim pesmama takve ptice i takve životinje na kojoj se ljudi ne bi provozali [...] U svim tim pesmama namerno se odstupa od norme, od konja. Čime vi objašnjavate takvu 'besmislicu'? Seoska deca u uzrastu od druge do pete godine odbijaju zbog nečega da u svoju pesmu uvedu propisanog jahača i konja. Koliko juče ona su usvojila taj kanon, shvatila su veliku istinu da za jahanje postoje konji, da im je to glavna funkcija, a danas tu funkciju daju svakoj smišljeno neprikladnoj stvari [...] Oni se na sve moguće načine upinju da jahaćeg ili teglećeg konja zamene nekim besmislenim surogatom, i što je besmislica uočljivija, dečija pesma je više neguje: *Vozio se kuvar na kutlači, | Upregao dva lonca* [...] Ali mora se primetiti da su deca, i pored sveg tog grubog odstupanja od pravila, uvek svesna samog pravila. Na kakvim god gubicama jahali junaci pesama, dečjoj svesti nasuprot njima uvek stoji konj čije je prisustvo nevidljivo“ (Čukovski 1986: 228–230).

Autor dalje ističe da je tendencija ka svjesno iskrivljenom odnosu između likova prešla iz narodne pjesme u lijepu književnost i ustoličila se u mnogim omiljenim pjesmama za djecu tipa: *Snaša je jahala na konju, | zavalivši se u kočijama* (Čukovski 1986: 228–231). Dalje konstatuje da mnoge pjesme kao da teže da se izmiješaju, ispreturaju mnogobrojne iskustvene činjenice od kojih se djetetu slaže slika svijeta. „Najčešće se željeni apsurd u dečjoj pesmi postiže tako što se neodvojive funkcije predmeta **a** pridaju predmetu **b**, a funkcije predmeta **b** predmetu **a**“ (Čukovski 1986: 228–232). Navodi i ovaj primjer: *Gle ispod psa laju vrata. Seljak dohvatio psa i bije motku. ♦ Pas je podvio ambar i pod rep pobegao. ♦ Testo ženu mesi. ♦ Krava ženu muze. ♦ Na peći dedica ribu lovi. ♦ Na krušku se penjem, krušku tresem, ribe padaju, kajmak skupljam*. Čukovski se poziva i na njemačku građu: *Živela u seljaku bogata kuća, | Pio je hleb, mezetio vinom, | Makaze strigao ovcom. Daskom je rende strugao, | U konja kola uprezao, | Štednjakom ložio cepanice* (Čukovski 1986: 234). Čukovski kaže da se u narodu slične pjesme nazivaju neslagalice¹⁵ i izvlači zaključak:

Moguće je do milje volje navoditi ovakve „neslagalice“ i sve će one svedočiti o neuništivoj potrebi svakog zdravog deteta – u svim vremenima i narodima – da unese nesklad u ovaj mali, ali određeni svet sa kojim se tek nedavno upoznalo. Samo što je potpuno shvatilo šta se jede a šta ne, dete je s radošću slušalo narodnu „slagalicu“ o tome da je *Bio jednom motorista na belom svetu, | Pio, jeo opanke i gutao cokule* (Čukovski 1986: 235–236).

Dalje zapaža da iz nekih neobjašnjivih razloga dijete privlači taj „izokrenuti svijet“ u kome bogalji trče, voda gori i sl.¹⁶

¹⁵ Takva je npr. SKAZKA PUTANICA 'Bajka Zbrka'. Na ruskom jeziku postoje različiti nazivi: сказки перевертыши, навыворот, наоборот вверх тормашками, зеркальные сказки.

¹⁶ Čukovski je objedinio svoje tvorenice u poseban ciklus i da mu naziv PJESMICE-IZOKRETAlice (перевертыши).

Princip igre, uneobičavanja, pomjeranja Ćopić uvodi i u roman ORLOVI RANO LETE. U njemu se to vrši kroz lik poljara Lijana. Npr. u jednoj sceni on se preplašio drekavca pa je počeo da bježi, ali su i predmeti oko njega počeli da se kreću: drveće, poljana, kukuruzi, plast sijena.

Jurio je kroz Gaj kao poplašeno ždrijebe, ali mu se od straha sve činilo da on to još uvijek stoji u mjestu, kraj strašne rupčage, a drveće šašavo juri kraj njega, poskakuju žbunovi, nalijeće i šiba ga ljeskovo pruće. Kad šuma sasvim promače iza njegovih leđa, ispred njega počne s tutnjem da trči gola poljana, naletješe zatim šuštavi kukuruzi a onda se neki plast sijena zaleti pravo na nj i nabi mu se na glavu (Ćopić 1985/12: 88–89).

Na drugom mjestu daje se ovakav dijalog između Rašida i Lijana:

– *Dido, ustaj, dido, idemo kući.*

– *Neću! – ritnu se poljar. – Neka kuća dođe k nama* (Ćopić 1985/12: 286).

11. Osnovu Ćopićevog hiperteksta čini priča(anje). U tri analizirana toma SABRANIH DJELA (10, 11 i 12) naratori su ljudi: sam autor (MEDVED I KRUŠKA [U CARSTVU LEPTIROVA I MEDVEDA], POSLEDNJI POTOMAK VELIKOG BORCA [U CARSTVU LEPTIROVA I MEDVEDA], OŠTROBODLJA POSTAJE JUNAK [U CARSTVU LEPTIROVA I MEDVEDA], ČUDNOVAT SVJETSKI PUTNIK [PRIČE ISPOD ZMAJEVIH KRILA], STRAŠNI ZMAJ [PRIČE ISPOD ZMAJEVIH KRILA], BRKO I ŠMRKO [PRIČE ISPOD ZMAJEVIH KRILA], čiča (NASAMARENI VODENI ĐAVO [PRIČE ISPOD ZMAJEVIH KRILA]), čobanin Kosta Plašivnik (MJESJEČEV GOST [PRIČE ISPOD ZMAJEVIH KRILA]), majka (SUNČANI SVIJET MOJE MAJKE [PRIČE ZANESENOG DJEČAKA]), ranjenik (BRKO I ŠMRKO [PRIČE ISPOD ZMAJEVIH KRILA]), biljke – hrast (JESENJI RAZGOVORI [U CARSTVU LEPTIROVA I MEDVEDA], DOŽIVLJAJI JEDNOG ČVORKA [U CARSTVU LEPTIROVA I MEDVEDA]), životinje – pas (ŽUČA I RAČUNDŽIJA [U CARSTVU LEPTIROVA I MEDVEDA], DRUŽINA JUNAKA), lisica (ŽIVA VATRA I RIS USAMLJENIK [U CARSTVU LEPTIROVA I MEDVEDA]), medvjed (ŽIVA VATRA I RIS USAMLJENIK [U CARSTVU LEPTIROVA I MEDVEDA]), cvrčak (SUNČEV PEVAČ [U CARSTVU LEPTIROVA I MEDVEDA]), jazavac (KOSOVICA I NJEZIN SIN [U CARSTVU LEPTIROVA I MEDVEDA]), jež i golub (OŠTROBODLJA POSTAJE JUNAK [U CARSTVU LEPTIROVA I MEDVEDA]), bubice (HRČAK S KRAJA SVETA [U CARSTVU LEPTIROVA I MEDVEDA]), lasta (PRIČA IZ BIHAĆA [PRIČE PARTIZANKE]), vo (DOŽIVLJAJI JEDNOG ČVORKA [U CARSTVU LEPTIROVA I MEDVEDA]), ZEKONJA U OFANZIVI [PRIČE PARTIZANKE], VRATOLOMNE RATNE PRIČE [VRATOLOMNE PRIČE]), miš (DOŽIVLJAJI MAČKA TOŠE, PRIČA IZ BIHAĆA [PRIČE PARTIZANKE]), prirodne pojave: povjetarac ((KOSOVICA I NJEZIN SIN [U CARSTVU LEPTIROVA I MEDVEDA]), vjetar noćnik (VESNIK PROLEĆA [U CARSTVU LEPTIROVA I MEDVEDA]), rijeka (RAZGOVOR NAD REKOM [U CARSTVU LEPTIROVA I MEDVEDA]), dijelovi prostora – stari drum (PRIČA STAROG DRUMA [U CARSTVU LEPTIROVA I MEDVEDA]), artefakti – puška (PRIČA STARE PUŠKE [PRIČE PARTIZANKE]) i dr.

12. Jedan od Ćopićevih intrahipertekstova je štafetni. On je primijenjen u pripovijeci ČUDNOVAT SVJETSKI PUTNIK (ciklus PRIČA ISPOD ZMAJEVOG GNIJEZDA). Dječak pod nadimkom *Zimski Leptir* uputio je pismo djedu *Bradonji Brkiću u selo Kokošju Pogibiju, zadnja pošta Lisičjak, srez Tužni Pijetao* i čestitao mu sto-

ti rođendan. Adresa je bila nepotpuna – samo je stajalo *Mome djedu*, što je predstavljalo polazni motiv za stvaranje hipertekstualne štafete: pismo ide od ruke do ruke, a svaki njegov donosilac (različito tumačeći kome je ono upućeno) vrši funkciju hiperlinka kojim se otkriva kraća priča o peripetijama epistole bez tačne adrese. Pošto je priča relativno dugačka (13 strana formata Ćopićevih SABRANIH DJELA), autor je mogao da ulanči dvadeset tekstualnih minijatura sa dvadeset prenosnika štafetne palice (pisma) po ovome redosljedu: poštara, šofer, dječak, djevojčica, stariji momčić, slikar, engleski dječak, mornar, član polarne ekspedicije, južnoamerički sin govedara iz Dalmacije, naš mornar, ajkula, jednooki mornar, vojnik na korejskom ratištu, kineski vojnik Ču Dan San, indijski čarobnjak, ambasador Đerđa, kurir za Jugoslaviju iz Indije, vjetar, djed. Kao poštonoše oni djeluju na veoma širokom geografskom prostoru: od Sjevernog do Južnog pola, od Koreje do Brazila, od Venecije do Beograda. Nosioći štafetne hipertekstualnosti nisu samo ljudi nego i životinje (ajkula), artefakti (boca, začepljena i bačena u more) i prirodne pojave (vjetar). Dvadeset hipertekstova objedinjeno je linearno i nije moguće obrnuto čitanje. Neki od njih vrlo su kratki (recimo deseti o sinu govedara iz Dalmacije ima samo tri rečenice), drugi nešto duži, a najviše prostora dato je osmoj priči o mornaru koji je odnio pismo na Sjeverni pol (tri strane). Pripovijedanje se ponekad prekida Ćopićevim svjesnim zadržavanjem čitačeve pažnje, kočenjem naracije radi stvaranja efekta. Npr. nakon 11. priče dolazi pauza popunjena usklikom rečenicom *Šta je dalje bilo!*, koja u datom kontekstu zvuči kao upitna jer slijedi njeno ponavljanje i odgovor:

Šta je bilo! Evo šta, ali samo zažmurite, jer je mnogo strašno. Bocu je progutala ajkula. Progutala i odjurila za jednim brodom koji je putovao za Veliki Tihi okean, za Pacifik. Tu se negdje izgubila od broda i otišla u nepoznatom pravcu.

Ovdje dolazi prava uputna rečenica: *Šta ćemo sad?*, zatim konstatacija: *Izgubismo pismo. te prijedlog čitaocu: Hajdemo za ovim engleskim brodom koji prevozi trupe na bojište u Koreji.* Na drugom mjestu autor tobože pravi veliko odstupanje od pripovijedanje pa poručuje:

– Eeej, stooj, priteži dizgine! – opet smo zaboravili na ono pismo!

Čekaj, šta ono bi s pismom? Aha, sjećam se! Pismo je slikar izgubio izlazeći iz parobroda u Veneciju, baš blizu Mosta uzdisaja, i tu ga je našao jedan engleski dječak, turista, preveo adresu uz pomoć rječnika i grdno se obradovao.

13. Osobeni intrahipertekst je takmičarski. U tekstu ČAROBNJAK MIKICA (ciklus VRATOLOMNE PRIČE) unuk Mikica i djed Vukajlo nadmeću se u pričanju priča. Djed Vukajlo neobično je volio da kazuje narodne priče, bio je vrlo ponosan na to i svakom se hvalisao da ih zna najviše u selu: *Ko bude više znao od mene, neka mi odsiječe brkove.* Unuk Mikica ga izaziva na duel, koji se opisuje u četiri hiperteksta. Dok je djed pripovijedao iz glave, njegov unuk je danju odlazio u školsku biblioteku i tamo se pripremao za obračun: *Uveče je pionir Mikica pričao sve nove priče, koje ni djed ni starci ne bijahu nikada čuli.* Svaki hipertekst

završava se razjašnjenjem djedovog čuđenja odakle Mikica zna toliko bajki (bio je analfabeta i nije znao ko su dječakovi izvori Vuk, Puškin, Anderson i Ezop). Posljednje večeri djedu nije ostala više nijedna priča pa je počeo da izmišlja svoju, vrlo smiješnu.

*Te večeri trebalo je da on priča, ali se čiča bio grdno uzvrpoljio, jer nije znao nijedne nove priče. Najzad on stade da izmišlja: – Pođem ja jedno jutro **da žanjem pšenicu**, pa kad udarih uz onu moju njivu, **upadoh u snijeg do koljena**.*

– Otkud snijeg oko žetve? – prekidoše ga starci.

– Počeo si već da izmišljaš. Znači, ne znaš više nijedne priče.

14. Neki Ćopićevi intrahipertekstovi dolaze u obliku priče u priči (po „principu matrhoške“). Takav je SUNČANI SVIJET MOJE MAJKE (ciklus PRIČE ZANESENOG DJEČAKA) sastavljen od tri hipoteksta. U prvom Ćopić nostalgично kazuje o zavičaju svoje majke *zagubljenom daleko tamo negdje u Lici*, koji živi *duboko u njemu kao tiha svijetla pjesma bez riječi*. Ovaj dio se završava linkom u obliku pasusa:

Majka je rijetko kad pričala o svom rodnom kraju i obično bi ga se sjećala za prazničnih dana, kad bi se vratila odakle sa seoskog sabora. Onda bi sjedila sa strinom na klupi pred kućom i one su dugo, uz šušketanje večernjeg vjetro, pričale jedna drugoj o svom djetinjstvu i o svojoj mladosti. Mati je onda gledala nekud neodređeno u modrikast suton u šljiviku i ne bi me zadugo primjećivala. A onda bi se i ja sam zbog toga rastuživao i sjedeći u još toploj prašini, začuđen sam gledao majci u lice. Bila mi je ona za tih trenutaka tako bliska i tako daleka u isti mah.

Slijedi hipotekst sa majčinom pričom o djetinjstvu. Njene riječi samo na jednom mjestu Ćopić prekida pitanjem i kratkom digresijom o ocu (sjećanjem na njega).

Treći hipertekst je završni a link za njega dolazi u obliku sinovljevog odgovora nakon majčinog pitanja:

– Ti ćeš, brate, kad porasteš, jednoga dana otići tamo, da vidiš gdje ti je mama školu učila. Oćeš li?

– Oću – potvrđivao sam ozbiljno i odlučno i nikako mi se nije dalo da se nasmiješim.

Taj finalni hipotekst dat je u jednom pasusu i pun je lirizma.

Prolaze godine, šarene, nasmijane, sive i ozbiljne, protiču i žubore kao vode, a mati stari i ne sjeća se više ni djetinjstva ni zavičaja. Sad se u meni probudio i živi taj daleki i djetinjski svijet moje majke. I često u poznu neveselu jesen, kad putuju ptice i kad nema sunca, ja, osamljen i tih, sakriven u nekom sumračnom uglu, zaželim da se nađem u tome neviđenom kraju moje majke, da gledam divlje golubove hitra leta kako žurno prolijeću iznad sunčana krša i da s vrha brijega posmatram kako se mimo blista ploha dalekog mora... Obaraju se duge jesenje kiše, trune oko drumova mokro lišće i u noćima neko nepoznat tuguje i glas mu ide po vjetru, ali ja sam ipak miran i vedar. Blista u meni taj majčin sunčani svijet, koji sam još u djetinjstvu dobio, treperi kao daleka zvijezda iznad tamna horizonta, i ja u tim trenucima osjećam i znam da ćemo svi jednog dana otploviti u kristalne modre svjetove pune sunca.

Postupak priče u priči Ćopić primjenjuje i na pojedine fragmente. Tako se u PRIČI IZ BIHAĆA objedinjuje:

(1) autorova priča započeta rečenicom: *U polumračnoj ćeliji samici turde bihaćke Kule čami zatvoren rob.*,

(2) priča malog *svilenog* miša iz Bihaćke kule:

*Miš čučnu, zasuka brkove da mu o njih ne bi zapinjale riječi, oglednu se u komadiću stakla koje je ležalo na podu i **stade da priča** o mnogim djevojkama i mladićima, o pravim junacima, koji su od prošle godine stradali i ginuli u toj ćeliji, a da ni jauk-nuli nijesu.*,

(3) priča djede tog zatvorskog miša:

*– Čudo jedno, kažem ti – pričao je miš – a **moj pokojni djed, miš Brko, pričao mi je da svi zatvorenici koje je on imao prilike da vidi samo huču, uzdišu, kukaju i plaču, a rijetko je koji tvrd pa da čuti kao junak.***

Hipertekst sa dvočlanom pričom (pričom o dječaku koju je autoru kazivao stari čobanin) nalazimo u tekstu MJESEČEV GOST (PRIČE ISPOD ZMAJEVIH KRILA) a počinje ovako:

*Ovo je **priča o dječaku** koji je čitave jedne ljetne noći bio Mjesečev gost. **Nju mi je pričao stari čobanin** Kosta Plašivuk na prostranoj visoravni planine Runolista. Tamo bez prestanka luta i šapuće hladan povjetarac, pa od njega svaki čobanin brzo nauči da priča neobične i tužne priče.*

Na taj introduktivni hipertekst naslanja se centralni hipertekst o dječaku koji nikoga nije imao i koji je maštao o poklonu za nastupajući deseti rođendan.

15. Kod Ćopića nalazimo i voluntativni hipertekst. On se sastoji iz dvaju hipotekstova: molbe da se (is)priča priča i izmoljene priče. Jedan takav primjer daje ŽIVA VATRA I RIS USAMLJENIK (ciklus U CARSTVU LEPTIROVA I MEDVEDA).¹⁷ Mladi nemirni divlji mačak zvani Živa Vatra odlučio je da više ne živi zajedno sa dvojicom braće pa je krenuo u šumu. Na pitanje ko će mu uveče pričati priče poput majke odgovorio je: *Naći ću već nekog ko lepše priča od nje.* Slijedi:

*Prošao je pored mnogo studenih šumskih izvora, posvađao se s jednom vevericom koja mu je na glavu bacila prazne orahove ljuske, osluškivao je kako lisica priča svojoj deci priču o debeloj glupoj kokoški, divio se jednom šarenom tetrebu, i kad god bi ugledao nešto neobično, **prohtelo bi mu se da to nekom ispriča.***

Tu se završava prvi hipotekst i počinju druga tri u kojima se opisuju susreti sa tri životinje: medvjedom, jazavcem i divljom svinjom. Oni i jesu nosioci triju voluntativnih hipotekstova – mačak odvojeno moli istim riječima medvjeda i jazavca: – *Hajde, čiko, ispričaj mi nešto lepo*, a nešto se drugačije obraća divljoj

¹⁷ Dalje se nazivi ciklusa daju u okruglim zagradama. Ako se navode nazivi priča, ciklusi dolaze u kvadratnim zagradama.

svinji: – *Tražim nekog ko bi mi ispričao štogod lepo [...].* U sva tri slučaja glavni junak dobija negativan ili nezadovoljavajući odgovor:

a) medvjeda

Aha, ha, ha! – zasmija se medvedina – otkud bi moja dugačka priča mogla da stane u tako malu smešnu glavicu s brkovima. Moje su priče samo za mlade mečiće – dodade on poučno i produži put.

b) jazavca

– Eto, bila jednom jedna njiva puna žutih zrelih kukuruza...

– Kukuruza! The, zar mi je to nešto lepo – kiselo procedi Živa Vatra. – Ne valja ti priča, idem ja, brate, dalje. Zbogom.

– Da čudna stvorenja, braćo moja – začudi se jazavac gledajući za njim – ne voli priče o kukuruzima. Ta šta je lepše od toga.

c) divlje svinje

Hm, ovaj, žao mi je što ti ništa ne znam ispričati. Znaš, ovaj, mi svinje uopšte malo razgovaramo...

U četvrtom pokušaju nailazi na risa Usamljenika – posljednjeg izdanka svoga plemena. Na pitanje **A znaš li da pričaš tako lepo kao moja majka Stara Prelja?** odgovorio je:

– Da pričam! A kom da pričam? Ne igraju se više pred mojim ležajem okretni mladi risovi i zato su najlepše priče već davno otišle iz moje glave.

Tako mačak nije čuo nijednu priču pa se pokajnički vratio svojim.

Tekst U PSEĆEM SELU (U CARSTVU LEPTIROVA I MEDVEDA) sagrađen je na molbi dvaju malih ovčarskih pasa da stari ovčarski pas Žuća ispriča priču. Nakon prve molbe:

– Čika-Žućo, ispričaj nam štogod iz svog života. Ti svakako živiš već vrlo dugo?

dolazi odgovor:

– Da, mladići, imate pravo – odvrati im Žuća protežući se i otvorivši jedno oko. – Ja živim zaista već vrlo dugo, toliko dugo koliko je dug trag jednog starog zeca. A to je, zapamtite, nešto vrlo dugačko.

a onda se molba ponavlja:

– Pa, hajde onda, ispričaj nam nešto! U tako dugom životu nađe se ipak zanimljivih stvari.

Slijede Žućina pitanja:

Pa o čem hoćete da vam pričam? Da li o onome kako sam jednom sam samcit uplašio čitav čopor vukova?

i odgovor koji izaziva dodatna pitanja:

– Pa to si već pričao dvaput toliko koliko imaš nogu – podsetiše ga mladi psi.

– A o onome kako sam se borio s dva medveda?

– I o tome si pričao.

– *Hm, hm, a o tome kako sam naterao u beg divlju svinju?*

– *I to si pričao mnogo puta.*

Ovaj hipotekst vodi hipotekstu o psećem selu: ***To selo o kojem ću vam pričati, nalazi se u psećoj zemlji Dembeliji.***

U Oproštajnoj glavi DOŽIVLJAJA MAČKA TOŠE čiča Trišo i krčmar Vinko Šljivić sastaju se kod vodenice, *piju kao ribe i prijete mjesecu*:

– *Čekaj ti samo, mi ćemo te već jednom skinuti, da ti kažemo u brk! Kad već ne spavaš, **red je da piješ ili da bar pričaš nešto smiješno.***

U ciklusu DRUŽINA JUNAKA Pijetao traži od Šarova da priča šta je prošle noći bilo, a onda dodaje: ***Kazuj, kazuj brzo, da nije negdje počela da pada kukuruzna kiša?***

Voluntativni hipertekst može nastati i na bazi samo jedne molbe. Takav slučaj nalazimo u PRIČI STARE PUŠKE (ciklus PRIČE PARTIZANKE) sastavljenoj od dva hipoteksta. U prvom mali Petar moli očevu pušku da mu o sebi priča:

– *Odakle si, puško, **pričaj mi** – reče joj kroza san mali Petar kad je već bio legao u krevet. – **Pričaj odakle si i kako si ovamo stigla.***

na šta je ona odgovorila:

– *Prije svega da ti kažem, moj mali prijatelju, ja sam načinjena od gvožđa i drveta, a još prije moga rođenja moje gvožđe i moje drvo imali su svako svoju posebnu istoriju. Eto, **da ti ih ispričam po redu.***

Posljednji dio završne rečenice ovog hipoteksta predstavlja hiperlink kojim se otvara drugi hipotekst sa pričom puške: ***Tek što je to izgovorio, odnekle iza uzglavlja izvuče se svilen lak san i lagano zaklopi dječaku oči, a očeva puška stade mu u snu pričati svoju istoriju.***

Slijedi pet hipotekstova: prva dva govore o tome od čega je puška načinjena, kakva je *istorija njenog gvožđa*, a naredna tri su posvećena dešavanjima od trenutka kada je puška *izašla iz fabrike 1914.* (3. hipotekst), tokom ustanka 1941 (4. hipotekst) pa do pogibije Gojka, koji ju je *junački nosio* (5. hipotekst).

Završni dio čine rečenice:

Umorna od pričanja, puška tiho promrmlja:

– *Laku noć, moj mali, moram da se odmorim. Jer me čeka još mnogo posla.*

I puška se lagano smiri pored usnula dječaka koji je već sanjao kako je narastao veliki, pa s očevom puškom razgoni neprijatelje na sve četiri strane.

U tekstu ZEKONJA U OFANZIVI (PRIČE PARTIZANKE) konj i magarac mole vola da ispriča kako je i zašto zamrzio Nijemce.

– *Zar si ti bio u prošloj ofanzivi? – začudi se mitraljeski konj. – **E, pa deder nam pričaj kako si tamo prošao.***

– ***Pričaj**, slušaćemo te svom dužinom svojih ušiju – dodade magarac, neumorno grizući sijeno.*

Ovdje se završava uvodni hipotekst, a drugi, narativni otvara hiperlink u obliku dvotačke:

– *Vrlo rado – pristade vo lagano preživajući – **bilo je to ovako:***

Treći hipotekst počinje rečenica kojom je ekspliciran završetak Zekonjine priče:

*Tako Zekonja **završi svoju priču** i stade mirno da preživa kao da ništa nije ni pričao i kao da nikad nije bilo ofanzive.*

Taj dio obuhvata više kumulativnih radnji/stanja (čak devet) konja i magarca.

*I tako se razgovor završi **namještanjem, stenjanjem, duvanjem, hukanjem, uzdisanjem, šuštanjem, mrmljanjem, zavijanjem** i najzad sveopštim poštenim i čestitim konjsko-volovsko-magarećim **snom** bez hrkanja.*

Molbu takođe donosi PRIČA O VELIKOJ OFANZIVI, O MILANU I MILKI I O ADŽI SA BIJELOM BRADOM (ciklus PRIČE PARTIZANKE):

*Onaj mali koji je imao oca partizana u Osmoj brigadi dolazio im je skoro svakog dana i **molio ih da mu pričaju o Grmeču i o partizanima.***

a takođe ČAROBNI ČILIM (VRATOLOMNE PRIČE): *Moli te, recimo, tvoj mlađi drug: – **Pričaj mi** nešto o Havajskim ostrvima.*

Ova rečenica predstavlja hiperlink za voluntativno kazivanje:

*Onda bi Milan **stao da priča** o velikim topovima koje su partizani zarobili i koje vuku po tri para konja, pa o magacinima u planini, o brigadi, kad se čitava uhvati u kolo zajedno s narodom, pa igra, a zemlja pod njima podrhtava, pa o narodnom junaku Šolaji kako je bacao bombe na Kupresu, pa najzad o dječijoj pionirskoj četi kako sa zastavom maršira i pjeva kroz selo.*

Nakon replike – *I ja ću u pionire kad naši dođu iz Grmeča* – uzviknuo je Hasan. slijedi još jedna naracija:

A i mala Milka pričala je drugaricama kako partizani imaju mnogo pušaka i još svašta, svašta lijepo, i pričala je kako ih je stric vodio u Grmeč, a kod kuće je ostao sam djed, i stajao je pred kućom gologlav kad su oni odlazili putem. Snijeg mu je padao na sijedu glavu, a djed je plakao.

16. Priča U PSEĆEM SELU (ciklus U CARSTVU LEPTIROVA I MEDVEDA) data je u obliku dijaloškog hiperteksta. Njega čini osam uzastopnih pitanja/konstatacija dvaju mladih ovčarskih pasa i osam Žućinih reakcija.

Hipotekst dvaju mladih ovčarskih pasa

Hipotekst starog ovčarskog psa Žuće

A gde je to selo? Zar i psi imaju svojih sela?

– Pa, bez sumnje, lude jedne! To selo o kojem ću vam pričati, nalazi se u psećoj zemlji Dembeliji. I tamo sam ja pošao jednog lepog dana. Idem ja tako, idem: cup-pop, klop-klop i stignem upravo pred to pseće selo. Kad tamo, ima zaista šta da se vidi...

– A šta si to video? – radoznalo pripitaše mladi psi.

– Šta sam video, pitate? Oh, deco, draga deco, kad nisam od čuda stao da maućem kao kakav stari mačor. U tome selu kuće su sagrađene od samih kostiju. Po drveću u vrtovima rastu

pečene ševe i svakovrsne džigerice. Ograde oko kuća načinjene su od suvih kobasica. Deco, deco, da ste samo videli.

– Pa šta si najpre stao da jedeš, brzo kazuj? – povikaše slušaoci užagrenih očiju.

– A ti, a ti? – požuriše se da ga pripitaju oba psa gubeći dah od čuda.

– Ah, ah, da sam ja samo tamo bio, pojeo bih čitavu jednu ulicu zajedno s kućama, ogradama i drvećem – uzviknu jedan od malih pasa.

– A posle? – pitali su mladi psi.

– A šta on na to? – pripitaše psi.

– Šta je bilo? – Jao, pa šta je onda bilo? – promućaše mladi psi puni jeze.

– Čekajte, čekajte, mladići, ta tek sam počeo da vam pričam... Idem ja tako, idem kroz to pseće selo, a pored mene prolaze sve pečeni i vareni zečevi, klanjaju mi se oborenih ušiju i svaki me moli: „Uvaženi i hrabri Žučo, ponose svih ovčarskih pa sa, koliko ih god ima i nema, hajde, pojedi me...”

– Ja, pitate? A ja im onako s visoka kažem: „Ne, neću, moj osetljivi želudac ne podnosi zečje meso. Ja jedem samo mlade pečene ševe.”

– A onda ti ja – nastavi stari Žučo – onda ti ja, rođeni moji, krenem dalje kroza selo, dok evo ti dva glasnika od strane samog psećeg kneza. Pitaju me: „Jeste li vi onaj hrabri i mudri Žučo za koga zna čak i svako slepo kućence u našem selu?” – „Bez sumnje, gospodo, uveren sam da sam to zaista ja” – odgovorih ja. – „E, onda idi s nama, naš knez 1 želi da te vidi” – rekoše mi oni. I pođem ti ja tako, deco, s njima, a kad stigoh pred kneževu kuću, s krova zapeva pečen petao: „Kukuriku! Evo kaže, – slavnog junaka Žučo Lajalovića. Radujte se i divite mu ce.”

– Posle, čim to petao otpeva, iz kuće izide glavom sam knez, ponjuši on mene, a ja njega, i tek mi on reče: „Junače, zatraži što god želiš da jedeš, sve će ti se doneti izuzev jedne jedine stvari.” Kakva li je to zabranjena stvar? – mislim se ja, a onda mu odvratih: „Skinu mi s krova toga tvog petla. Njega bih želeo da pojedem!”

– On? Ne pitajte samo. Kad li on pokaza zube i prodera se: „To li” – veli – „hoćeš, buvolovče jedan! A znaš li ti da ovaj petao uvek javlja koje je doba dana i ko dolazi u pohode. Ovo je naš zajednički seoski sat, i ko god zaželi da ga pojede, mi ga osudimo na smrt.” To reče knez, a onda povika na seosku pseću policiju: „Držite ga, veli, držite, taj hoće da pojede naš seoski sat!” I tek što on to povika, kad na mene jurnu čitava četa pasa, a ja, šta ću, nego beži. Bežim, bežim, a oni složni svi za mnom. Iskupi se za mnom čitavo selo, trče veliki, mali, mršavi, debeli, i najzad, deco, najzad me doteraše do jedne duboke provalije. Šta ću sad? Lepo zažmurih i – skok u dubinu.

– Šta je bilo? Ništa. Tu sam junački poginuo i moje telo i danas spava večni san na dnu one provalije.

Priča NASAMARENI VODENI ĐAVO (PRIČE ISPOD ZMAJEVIH KRILA) sastoji se od četiri hiperteksta. U uvodnog razgovaraju čiča Dinjar i mladi inženjer Kosta o tome

da li postoji đavo. Prvi tvrdi da ima, a drugi da nema. Slijedi hiperlink za priču u obliku dijaloga.

– Čekaj malo, **sad ću da ti pričam**, pa ćeš se i sam... – započe čiča, pa pusti iz lule jedan grdan oblak dima koji se vinu uvis i tako je sad na nebu bio jedan oblak više.
– **Evo, to ti je ovako:**

U trećem hipotekstu prepliće se priča sa pitanjima i komentarima.

Hipotekst čiče Dinjara

– Kad god se u proljeće snijeg topi i rijeka naraste, đavo se naljuti, pa nam razvali onaj dolje drveni most. Ko bi to drugi bio ako nije đavo? Opet, kad čovjek noću prolazi onim lošim putem pored vode, đavo ga odjednom povuče za nogu i on se oklizne niza strminu, pa buć u talase. Đavo, takođe, bez prestanka glode i jede kamenitu obalu, za vrijeme poplave čupa drveće, nosi vodenice, trista čuda radi.

– U-uh, još pitaš! – huknu čiča. – Jači je od svih konja i volova u okolini ako im pridodaš čak i mog magarca i zaprijetiš mu toljagom.

– Ta jesi li ti lud? – povika čiča. – Ko je još đavole uprezao da rade? Daleko im lijepa kuća!

– Ko si ti, čovječe?

Hipotekst mladog inženjera Koste

– Pa to je onda neka vrlo jaka đavolčina? – upita inženjer.

– Pa kad je taj đavo tako jak, ne bi ga loše bilo upregnuti da radi nešto korisno – reče inženjer.

– Uprezao sam ja – priznade inženjer. Čiča izbeči oči kao da je pred sobom zaišta ugledao upregnuta i zauzdana đavola.

– Inženjer koji lovi vodene đavole.

Razgovor prekida rečenica: Čiča od straha tako štucnu kao da je pukla stara kubura. Zatim dolazi nastavak.

– Šta, ti si lovac đavola?! Pa kako ih loviš, pobogu brate? Možda puškom, mrežom, na udici ili u nekakvu grdnu mišolovku?

– Hoćeš li i mene povesti da vidim kako ti to radiš? – uze da moljaka čiča tako umiljato kao što mališan moli pticolovca da ga primi u društvo.

– Pa, udesiću nešto kao mišolovku – priznade inženjer.

– Dobro, hajde sa mnom – pristade inženjer. – Ti svakako poznaješ ovaj kraj, bićeš mi od koristi.

U četvrtom hipotekstu inženjer objašnjava kako će napraviti hidrocentralu i ukrotiti vodenog đavola.

PRIČA HARALAMPIJA LADOLEŽA (VRATOLOMNE PRIČE) data je potpuno u dijaloškoj formi. Ona se sastoji od tri hipotektsa. Prvi je sasvim kratak:

Moj prijatelj Haralampije Ladolež, prodavač zjala, konjskih rogova i žabljih dlaka, **ovako** mi je opisao svoj rodni kraj:

Prilog *ovako* dolazi kao hiperlink za hipotekst isključivo dijaloškog karaktera (replike dvaju sabesjednika nalaze se u harmoničnom odnosu: 13 + 13).

Ja-prostor nudi maksimalno sinonimsko variranje eksplicitnih i implicitnih verba dicendi (12 od 13 mogućih): *čuditi se, uozbiljiti se, bečiti se, predložiti, primetiti, upitati, požaliti, prepasti se, zinuti, promucati, povikati, eksplodirati*.

Hipotekst Haralampija Ladoleža	Ja-hipotekst
Znaš, to ti je tamo na kraju mravljega puta, kroz krtičin tunel, iza pileće škole, tamo gde mačka mesečinu prede, zec pušku nosi, a patak mornaricom komanduje.	– Vidi, vidi! – čudim se ja.
Tamo ti magla panjeve izvaljuje, gromovi lenčuge iza sna bude, munja starcima lule pali, a od oblaka se jastuci prave – nastavlja je da se hvali moj prijatelj.	– Pa to je neki neobičan kraj – uozbiljih se ja.
– Kako da ne – potvrdi Haralampije. – Nema takvog kraja širom sveta koliko bi koza repom opasala, dokle se krmačine gusle čuju, nema ga takvog dokle petao s praga skočiti može.	– Ma šta veliš! – bečim se ja.
U mom zavičaju toljagama se buve iz čakšira gone, kuburama se lampe gase, maljem se pamet u glavu zabija, a kad nekom nešto na pamet padne, na glavi mu iskoči čvoruga kolik jaje.	– Pa vi onda mislite samo na meke stvari – predložih mu ja.
– Probali smo i to – priznade Haralampije – ali čim nam na um padne pekmez, med, kajmak ili neka kaša, tako se ulepimo da oko nas imaju posla svi mačići, štenad, pčele, muve, a o medvedima da i ne govorimo.	– Bogme vi imate mnogo sekiracije – primetih ja.
– E, to nam već ne zadaje previše posla – priznade on – U mom kraju ima jedna poljana za sekiranje, pa tamo ide svaki onaj ko se zbog nečeg brine i sekira.	– Pa kako to tamo izgleda? – radoznalo upitah ja.
– Lepo, brate; neko se živ jede i to bez noža, viljuške i soli, drugog od sekiracije pola nema kao da si ga nožem presekao, treći od brige lupa glavu čekićem, četvrti se sav istopio pa od njega ostala samo bara i u njoj žabac sav pozeleneo od sekiranja.	– Pa ipak se kod nas teško živi – požalih ga ja.
– Pa baš i nije tako – odvrati on. – Mi ti ponajviše sedimo i pričamo priče, lisica nam poštu nosi, pisma ostavlja u kokošinje, telegrame predaje pužu, a pare nam daje osmi dan u nedelji. Dimom podupiremo krovove da nam ne padnu na glavu, prstom pucamo na vukove, na suncu pečemo leto dok ne dobijemo vrelu žutu jesen, naduvamo svaku senku u noći dok ne naraste bar u stotinu medveda.	– Auh, brate! – prepadoh se ja.
– A što se ti odmah plašiš? – začudi se on – Ja sam, na primer, tako kuražan da sam jednom dočekao u zasedi sam sebe, povikao „ruke uvis!“, opljačkao se do gole kože i još na kraju skinuo sa sebe kaput i strpao ga u džep toga istog kaputa.	– Pa kako si mogao sam sebe da opljačkaš? – zinuh ja.
– To je bar prosta stvar, kako ne razumeš: opirio sam	– Pa ovaj... to još pomalo i

moje džepove i napunio svoje džepove, eto ti. To je isto tako jednostavno kao kad staneš pred ogledalo i bekeljiš se sam na sebe.

To ne znam ni ja – **zbuni se** Ladolež – Možda je džep na kaputu bio veći od kaputa.

– To se kod nas često radi – **priznade** Ladolež – Zato su nam svima zubi oštećeni.

To ti je vrlo mudar savet – **složi se** on – Mi i bez toga mnogo zevamo, jer, znaš, tako se uvek prodaju zjala.

razumem **promucah** ja – samo, znaš, ne verujem ono drugo: kako si mogao strpati kaput u njegov rođeni džep?

– E, to ti se već zove skočiti sam sebi u usta! – **povikah** ja.

– A vi skačite bos i dobro zinite.

– Aha-ha-ha! – **eksplodirah** ja od smeha kao bomba i digoh u vazduh čitavu kuću, a moj prijatelj Ladolež na to sav planu od stida i zapali obližnje selo.

Treći hipotekst je i završni:

U tom dojuriše vatrogasci, a ja pobegoh koliko me oči nose noge vode da mi ne bi ugasili moj pripovedački žar.

Ko bi vam inače iskitio ovaku priču? Ako sam išta slagao, dabogda poljubio svoja rođena leđa, ujeo se za lakat i sam sebi na uvo pričao priče.

17. Pozadinski hipertekst predstavlja priču, obično ekspliciranu pridjevom *stara*, na koju se naslanjaju druge priče. Jedan takav primjer nalazimo u tekstu OŠTROZUB ČEKA SNEG (U CARSTVU LEPTIROVA I MEDVEDA). U njemu mladi jazavac Oštrozub odlučuje da pred samu zimu ne ode u jazbinu, kao svi drugi, već da sačeka prvi snijeg kako bi ga vidio prvi put u životu. Tu se uvodi hiperlink za pozadinski hipotekst: *Ipak neću na veliko spavanje, dok ne vidim taj sneg o kome se u našem rodu toliko priča.*

Još pre mnogo, mnogo zima, tako kaže jedna stara priča, hteo je jedan jazavac da dočeka da vidi sneg i – nije se više nikad vratio među svoje poznanike. Nema sumnje, njega je sneg ubio.

Ista linkovana riječ javlja se i u priči POSLEDNJI POTOMAK VELIKOG BORCA (U CARSTVU LEPTIROVA I MEDVEDA): *Stara je to priča o Velikom Borcu, stara kao bor pored pećine, a možda još i više.*, kao i u STRAŠNOM ZMAJU (ISPOD ZMAJEVIH KRILA).

I tako zmaj, nevaljalac jedan, još se uvijek javlja u starim pričama: vjetar mu duva iz nozdrva, iz usta plamen suče, sa krila vatra sipa, a djeca se kriju oko skuta dobre bake, koja ih tješi i hrabri:

– Ništa se vi ne bojte. Dođe li samo zmaj pod vaš krevet, ja ću njega, rđu jednu, ovim prutom tako isprašiti da mu više neće pasti na um da plaši moju dobru djecu.

Motiv stare priče izranja i u drugim tekstovima:

Dok je majka plela kapu svom Brki, pjevušila je mnoge pjesme i šaputala stare priče koje je nekad pričala malom sinu (BRKO I ŠMRKO iz ciklusa ISPOD ZMAJEVIH KRILA). Tek mnogo kasnije ranjenik je ispričao bolničarima da čudotvorna moć njegove kape potiče otuda što je majka uplela u nju svoju ljubav i brigu za sinom, sve lijepe pri-

če i stare pjesme koje su govorile o junacima i drugim velikim ljudima domovine... (BRKO I ŠMRKO [ISPOD ZMAJEVIH KRILA]).

18. Mnemorički hipertekst dolazi u obliku sjećanja na priču. On je primijenjen u tekstu POSLEDNJI POTOMAK VELIKOG BORCA (U CARSTVU LEPTIROVA I MEDVEDA) sastavljenom od dva hipoteksta. Prvi je retrospektijski i donosi kazivanje o čuvenom risu Usamljeniku – posljednjem potomku negdašnjeg brojnog plemena.

Kiša već odavno bijaše isprala kosti njegovog poslednjeg druga i mnogo je snegova palo od onoga vremena otkad Usamljenik sam spava u pećini svojih predaka, a ipak svako veče, kad suton sklopi latice retkih šumskih cvetova, ris Usamljenik izlazio je pred svoju pećinu da otpeva staru lovačku pesmu risova i da pozdravi prvu zvezdu, koja je javljala da je vreme za noćni lov. Znao je on da bi seni njegovih slavnih predaka, koje većito lutaju oko pećine, bile vrlo tužne kad se ne bi sa prvom zvezdom čula njihova stara pesma, koja javlja početak lova. I ponosan je bio Usamljenik što se javlja s onog istog mjesta odakle su se nekad javljali njihov praotac Šarena Smrt, pa čuveni ris Strašna Šapa, koji je godinu dana proveo u ropstvu čoveka i otud pobegao, pa toliko čuveni risovi i možda najslavniji među njima Veliki Borac, koji je poginuo na ulazu u njihove pećine boreći se čitavu noć s medvedom, koji je htio da otme njihovo ležište.

Slijedi retrospektivna rečenica: **Stara je to priča o Velikom Borcu, stara kao bor pored pećine, a možda još i više.**, a onda hipertekst o posljednjem potomku Velikog Borca:

Znao je tu priču svaki ris, a Usamljenik, kad god bi se nje setio, užarenim očima gledao je svoje oštre nokte i mislio:

– Braniću našu kuću isto onako kao i ti, o, Veliki Borče.

Pisac tu sažima vrijeme (**Prošlo je tako mnogo veselih leta i studenih snežnih zima otkad Usamljenik živi sam.**) i prelazi na završni hipertekst u kome se govori o tome kako je glavni junak vodio posljednju bitku sa medvjedom i tragično je završio. U sredini kazivanja dolazi ponovo motiv stare priče: **Iako je medved bio jači, Usamljenik se junački branio i sjećajući se priče o bici između medveda i Velikog Borca, još je srčanije nasrtao.**

19. DOŽIVLJAJI JEDNOG ČVORKA (PRIČE ISPOD ZMAJEVIH KRILA) imaju neobičan motiv – traženje prošlosti. Neobičan je za Ćopića i početak u obliku dijaloga:

– U ovom kraju baš nigdje nema grožđa. Zašto ga ljudi ne gaje? – upita čvorak skitnica svog slučajnog poznanika vrapca s kojim se toga jutro našao na ogradi pred školom.

– Ne znam, brate – odgovori vrabac. – Za takvu vrstu jela nikad ni čuo nisam, a živim ovdje već vrlo dugo. Od mog rođenja dvaput su trešnje pocrvenjele, dvaput pšenica požutjela, trideset puta se mačak penjao na školski tavan, a ja sam pojeo more žita.

Prvi dio završava se gavranovom konstatacijom da je nekad bilo grožđa u tim krajevima.

– *Grožda je bilo u prošlosti – ozbiljno se javi s kruške jedan stari gavran. – Ja sam ga lično vidio.*

Ovdje počinje drugi hipotekst u kome čvorak počinje da traži prošlost. Na putu nailazi na vola, ali mu ovaj nije mogao dati odgovor:

– *Prošlost? – zamisli se vo. – Sigurno je tamo negdje blizu naše štale, jer moja mati priča da sam ja u prošlosti bio tele. Idi, evo, ovim putem, pa onda okreni desno, pored velikog hrasta. Tamo je negdje ta prošlost.*

Čvorak prilazi hrastu i pita ga može li da mu pokaže put za prošlost. Slijedi hipotekst o samom hrastu:

– *Pogriješio si put. Ja sam u prošlosti bio samo jedan mali žir, tako malen da bi me i ti mogao nositi...*

– *Ma zar je to moguće?! – uskliknu čvorak.*

– *Da, da, samo mali žir – potvrdi hrast. – Pao sam s velikog hrasta koji je rastao pored stare tvrđave gore, na brijegu. Jednog dana dođe neki dječak, švrca, diže me sa zemlje i uze sa mnom da se igra. Igrajući se strčao je niz brijeg i baš na ovome mjestu počeo je da se takmiči s drugovima u bacanju kamena s ramena. Žir je spustio na zemlju, pa tako i zaboravio. Iz toga žira nikao sam ja i, kao što vidiš, prilično porastao.*

Posljednja rečenica narednog pasusa predstavlja hiperlink:

– *Tako je – potvrdi hrast. – Ja sam gore zaista bio u prošlosti. **Šteta što sad nema onog dječaka da njega upitamo.***

kojim se otvara priča o dječaku koji je izrastao u velikog junaka i hrabro poginuo. Ovaj dio završava se konstatacijom:

– *Tužna priča – reče dobri čvorak. – Eto ti šta sve putnik čuje kad dođe u prošlost. Baš je ta prošlost neko začarano selo, njiva, šta li je.*

Nakon tvrdnje starog hrasta da se prošlost nalazi na strmom brijegu s tvrđavom na vrhu, gdje je njegov dječak živio, čvorak odlučuje da leti *tamo*. Ova riječ i predstavlja hiperlink za posljednji hipotekst o istoričaru:

Sletio je na jednu od kula stare tvrđave baš kad se na njenu terasu penjao neki stari istoričar, čičica duge bijele brade.

– *Šta ti tražiš ovdje, uvažena brado? – učtivo upita čvorak.*

– *Oživljavam prošlost, moj dragi repiću – odgovori mu istoričar.*

Na kraju čvorak odlazi sa istoričarem na univerzitet, gdje ovaj drži predavanje i oživljava prošlost. Slijedi naracijski završni marker, ali on se neočekivano pretvara u još jedan, posljednji hiperlink za finalni hipotekst.

Ovdje je priči kraj, ali... ček ček, zaboravimo vrapca! Gdje je vrabac?

Eno ga, i danas ćete ga sresti na kome bilo plotu. Čeka svog poznanika čvorka, čeka uporno, a kad mu koji drugi vrabac kaže da je čvorak već odavno mrtav, on mu ne vjeruje i bez prestanka ponavlja:

– *Živ, živ! Živ, živ!*

20. U interhipertekstu dovodi se u vezu tekst Branka Ćopića sa tekstovima ili njihovim fragmentima, motivima, junacima drugih (poznatih i nepoznatih) autora (prije svega, bajkama, basnama, pjesmama), odnosno stupa u interakciju Ćopićev tekst sa tematski, sižejno, fabularno i strukturno sličnim djelima drugih stvaraoca (npr. Servantesa,¹⁸ Čapeka, Čukovskog). Piščev interhipertekst čine precedentni tekstovi u kojima se pojavljuju fragmenti ili elementi legendi, mitova, narodnih priča i pjesama, poznatih književnih tekstova. Na ovom planu Ćopićevo djelo se može dovesti u vezu sa književnom i estetskom paradigmom predratne i poslijeratne književnosti XX vijeka.

21. Priča o mudrom caru Harunu al Rašidu¹⁹ i starcu Metuzalemu²⁰ predstavlja formalnu podlogu za Ćopićevu priču o Rašidu bez Košulje (Ćopić 1985/12: 280–265). Ali uvod u taj motiv dolazi u drugoj Ćopićevoj priči – DOLJE ZAPEČAK, ŽIVIO USTANAK! (ciklus SLAVNO VOJEVANJE).

*Uveče bi često Vojkan dječacima **pričao priče** kakve oni nikad ranije nisu slušali. Najbolje su zapamtili one iz prvih večeri, **prastare arapske bajke o pravednom vladaru Harunu al Rašidu**.*

– Kakvim li se sve rakijama častio taj Rašid! – počeo je da uzdiše poljar, a kad mu Vojkan reče da taj mudri kalifa vjerovatno na svom dvoru nije ni imao pića, starac samo kiselo pljunu:

– Pih, i to mi je neki ćureći gusan, šta će mu onda toliko bogatstvo!

*Lijan i dječaci zapamtiše **priče o Haranu al Rašidu** još po jednom neobičnom događaju koji se uskoro desio i u kome je glavnu ulogu također odigrao Rašid, ali ne onaj iz priče (DOLJE ZAPEČAK, ŽIVIO USTANAK! [SLAVNO VOJEVANJE]).*

Ćopić daje ime jednom od svojih junaka po caru iz arapskih priča.

Jovanče, Stric i Potrk navališe na starog nek ide da se ispava, a nek novajliju ostavi na miru. Nema taj, vele, nikakve veze sa starim pričama i s Harunom al Rašidom.

– Ta gdje su ti oči, striče Lijane; vidiš da dječak nema ni košulje na sebi.

– Ehe, a zar se i onaj car nije često preoblačio u siromaha? – isklibi se čiča.

*– Možda se tako i ovaj mali preobukao pa **ispod ove sirotinjske odjeće ima carsko ruvo**.*

– Pa zar ne vidiš da ni košulje nema, samo голу kožu? – viknu Jovanče.

¹⁸ V. npr. Stojičić 2015^b.

¹⁹ Harun el Rašid (27. mart 763 / 17. april 764 – 24. mart 809) bio je peti i najpoznatiji abasidski kalif; vladao je od 786. do 809 (Harun el Rašid-www).

²⁰ Mezuzalem je prema biblijskom predanju jedan od praočeva čovječanstva koji je živio 699 godina i postao simbol duboke starosti (to je najstariji čovjek čiji je uzrast naveden u Bibliji). On se borio sa zlim duhovima i njegova molitva imala je snagu da goni smrt s kojom se borio spasavajući ljude. Njegova molitva, zajedno sa molitvom Noja, odlagala je svjetski potop koji je počeo tek nakon njegove smrti.

– *Aha, tu li smo!* – *graknu Lijan.* – *Pa i car ispod košulje ima samo kožu, običnu ljudsku kožu. Zašto onda i ovaj mali ne bi mogao da bude car, pitam i vas i čitavu četnu konferenciju?*

Dječaci se na to samo zgledaše. Đavo da ga nosi, ovaj poljar Lyan ima ponekad pravo pa makar bio ne znam kako pijan. Zaista, što je neki tamo carević, šmokljava dvorska maza, bolji od njihovog Rašida?! (RAŠID BEZ KOŠULJE [SLAVNO VOJEVANJE])

22. Naslovi nekih bajki dolaze kao hiperlinkovi. U njihovoj osnovi nalaze se različiti motivi.

Motiv	Čopićev tekst	Precedentni hipertekst (ilustrativni primjeri) ²¹
zemlja bajki	ŠAROV U ZEMLJI BAJKI (PRIČE ISPOD ZMAJEVIH KRILA)	ALISA U ZEMLJI ČUD(ES)A [ALICE'S ADVENTURES IN WONDERLAND, 1865] Čarls Lutvidž Dodžson (Charles Lutwidge Dodgson), poznatiji pod pseudonimom Luis Kerol (Lewis Carroll) – žanr književne priče bez logičkog smisla, žanr apsurdna sa matematičkim, lingvističkim i filozofskim šalama i aluzijama
bajka o... s kraja svijeta	BAJKA O BATINAMA (VRATOLOMNE PRIČE): HRČAK S KRAJA SVETA (U CARSTVU LEPTIROVA I MEDVEDA)	BAJKA O RIBARU I RIBICI (ru), BAJKA O CARU SALTANU (ru), BAJKA O ZLATNOM PJETLIČU (ru) Zlatokosa: <i>Veštica se strašno razljuti. Krila je Motovilku, čuvala je samo za sebe, a sada je shvatila da je prevarena. Uzela je makaze, odsekla joj zlatnu kosu i pomoću svojih čarolija prenela je devojk u pustinju na kraj sveta</i> (Zlatokosa-www). – <i>Sad moraš ići preko ona tri mora, obrati onu jabuku i sredinu povaditi van, a koru donijeti svu amo; ali kora ne smije biti nigdje načeta nego kod cvijeta</i> (Njemušti jezik-www).
tri mora	ŠAROV U ZEMLJI BAJKI (PRIČE ISPOD ZMAJEVIH KRILA)	Šarlo Pero: Palčić (Palčić-www)
čizme od sedam milja	ŠAROV U ZEMLJI BAJKI (PRIČE ISPOD ZMAJEVIH KRILA)	
tri mudraca	TRI MUDRACA SPASAVAJU VUKA (U CARSTVU LEPTIROVA I MEDVEDA) – HALIF I TRI MUDRACA (arapska),	TRI MUDRACA (jermenska, burjatska, kalmička, Maršak, Nasradin Hodža), TRI BRATA – TRI MUDRACA (ru), TRI MUDRACA I JEDAN PROSTAK (ru)
čarobnjak	ČAROBNJAK MIKICA (VRATOLOMNE PRIČE)	ČAROBNJAK IZ OZA, PRIČA O ČAROBNJAKU I OVCAMA, PLAVOBRADI ČAROBNJAK, MUZIČAR ČAROBNJAK (ru),
čarobni ćilim	ČAROBNI ĆILIM (VRATOLOMNE PRIČE) MEDVED I KRUŠKA (U CARSTVU LEPTIROVA I MEDVEDA)	Aleksandar Kuprin ČUDESNI ĆILIM MEDVJED I LISICA (ru), MEDVJED I SELJAK (ru), MAŠA I MEDVJED (ru)

²¹ Uzete su u obzir, uglavnom, bajke navedene u Izvorima.

24. Veliki broj precidentnih imena pojavljuje se u Ćopićevom interhipertekstu. Poseban ciklus od 12 pripovjedaka obrazuju priče vezane za Nasradin-hodžu (1939).²³ Tim tekstovima autor daje i odgovarajući naslov: NASRADIN-HODŽA U BOSNI Ćopić 1985/1: 143–214). Ciklus čine sljedeće pripovijetke: NA GRANICAMA (Ćopić 1985/1: 143), NASRADIN-HODŽINA LAŽ (Ćopić 1985/1: 149), PRED ZATVORENIM VRATIMA (Ćopić 1985/1: 155), U MLINU (Ćopić 1985/1: 161), U KRAĐI (Ćopić 1985/1: 166), U BUNI (Ćopić 1985/1: 172), SREĆNA ZEMLJA (Ćopić 1985/1: 180), U ŠUMI (Ćopić 1985/1: 185), U ORLOVSKOJ KLISURI (Ćopić 1985/1: 190), NA ČUDOTVORNOM VRELU (Ćopić 1985/1: 197), NEVJERNI ALAHOV SLUGA (Ćopić 1985/1: 204), RAZGOVOR S ČOVJEKOM (Ćopić 1985/1: 210). Ćopićev Nasradin-hodža je veoma neobičan – on radi ono što ne priliči njegovom zvanju: voli popiti, pod starost ponaša se kao dijete i sl. Protiv je granica između ljudi po vjeri i naciji (ne gleda ko je kakve vjere, kad neko razboli, *bio Vlah i Šokac*, odlazi da ga obiđe), drag mu je i nevjernik i pravovjerni, *čudno mu je i nerazumljivo otkud neko može i za trenutak da povjeruje u nekakve granice koje stoje između ljudi, kad, evo, na ovom svijetlom mirišljavom božjem jutru duša ti osjeća da su ti bliski i podjednako dragi i nevjernik i pravovjerni, i ptičica u gori, i lišće što treperi na jutarnjem vjetru – brat si svemu živome* (NA GRANICAMA). Smatrao je da ne postoje granice, *ni božje ni ljudske, koje nevoljnike mogu podijeliti*.

Gdje su među ljudima granice?... Nema u čovjeku ni Vlaha ni Turčina... postoji samo golema ljudska bijeda i nevolja jednaka i vlaška i turska... (NA GRANICAMA).

Nasradin-hodži je jednak i prosjak *Mile Dragosavac-nevjernik, i pravovjerni Memaga Šćeta, onaj luckasti Šćeta što se go i bos skita kroza sva sela i vječito pita za nekakva goveda* (NA GRANICAMA). *Njegova kuća bila je za sve otvorena: Golema je i prostrana njegova kuća ko široko more, može u nju stati vas božji dunjaluk...* (PRED ZATVORENIM VRATIMA). U kontaktu sa siromasima i bolesnim ljudima dolazile su mu misli o težini života:

– Kako je tužno živjeti. Tužno je živjeti, a gdje su korjeni svemu tome zlu i nevolji. Gdje su, da on pođe tamo pa da ih ili počupa ili i sam ostavi glavu pod moćnim stablom sveopšte ljudske nevolje (U ŠUMI). ♦ *I hodža ponovo spusti glavu i sneveseli se. – Tužno je živjeti – doluta mu odnekle njegova današnja žalosna misao* (U ŠUMI).

Nasradin-hodžu je mučilo to što je *bilo previše bola u nevolja u širokom svijetu* (RAZGOVOR S ČOVJEKOM). On nije vjerovao u vraćanja i čudesna izbjavljenja. Takav je slučaj sa vrelom koje se pročulo kao lijekovito:

A hodža je nekoliko puta zaustio da mu kaže, da je sve to laž i golema varka i da vrelo nikog ne liječi, ali mu je nešto bilo žao videći ga sa koliko nade i oduševljenja priča o čudesima koja se nikad desila nijesu (NA ČUDOTVORNOM VRELU). ♦ *Eto, sa svih strana vode ovamo puteljci i stotine ljudi dolaze ovamo u varljivoj nadi da nađu lijeka, nade i utjehe. A koga oni još imaju da ih*

²³ Ovaj ciklus djelimično pripada kategoriji jugend-hiperteksta.

okrijepi i utješi? Nikoga do ovoga dobrog studenog izvora. A hodža je, eto, pošao da im i njega otme (NA ČUDOTVORNOM VRELU).

Sa izrazitom liričnošću Ćopić opisuje ovaj lik:

Smiješan u svojoj velikoj dobroti i nespretnim pokušajima da ispravi ono što su božji i ljudski zakoni iskrivili i naopako postavili, a nesrećan i tužan zbog zla i nevolja što su se u svijetu zacarile i tištale nezaštićen i goloruk narod, živio je tako Nasradin-hodža boreći se poput svijeće kojoj srce daje svu snagu i svjetlost. Često su mu se puta smijali i držali ga za budalu, pronosili o njemu svakojake – i preuveličane i izmišljene priče – čudili mu se i divili, dolazio je u prilike da bude bijen, ali ništa ga to nije moglo odvratiti od njegove velike želje da spasava, popravlja i uči (PRED ZATVORENIM VRATIMA).

Pisac i ovdje primjenjuje igru: kada je Nuriji Babiću u proljeće ponestalo žita, Nasradin-hodža od svoje žene²⁴ nije smio da mu ga dâ, već je predložio da organizuju krađu:

- *Nurija, Nurija, bolan, idemo noćas u krađu.*
- *Kakvu krađu, Nasradin-hodža, dina ti?*
- ***U krađu kod mene*** (U KRAĐI).

Nasradnih-hodža je ponekad priče pričao: *Ljudi malo ućutaše, neće li hodža, po svom starom običaju, započeti da pripovijeda [...]* (SREĆNA ZEMLJA). Jedna od njih odnosila se na srećnu zemlju:

Izgubljen i zagledan nekud u mrak ispod stola, Nasradin-hodža započeo je dugu priču bez riječi, priču o srećnoj zemlji koje, možda, i nema. Činilo mu se da on to priča ovim ljudima oko sebe, ali u stvari on je nijemim šapatom kazivao sam sebi i vodio razgovor sa nekim u sebi. Kao da ga je večeras uvjeravao da je sve ono istina što je vidio i osjetio onaj daleki Nasradin-hodža iz mladosti, onaj ustreptali putnik, a što ovaj današnji umorni i prosijedi hodža teško razumije i pomalo u sve sumnja (SREĆNA ZEMLJA).

²⁴ NASRUDIN-HODŽA I ŽENE

Nasrudin-hodža se bojao svoje žene, a taj strah nije toliko ni krio od svijeta, ali je opet želio znati da li se kao on, i drugi ljudi boje svojih žena.

Jednom, kad je u Aksehiru u džamiji držao vaz, zapita prisutne da li se boje svojih žena.

– *Ko se boji, neka na noge ustane!* – poviče Hodža.

Svi ustadoše osim jednog.

Nasrudin-hodži odahnu na srcu kad vidje da nije usamljen, ali kad vidje jednog da sjedi, bi mu drago da ima barem neko ko se ne boji žene.

– *Evo, ljudi, pogledajte junaka! Evo čovjeka koji se ne boji svoje žene!*

– *Ama jok, efendija! Čim ti spomenu ženu, meni se obje noge podsješkoše, pa nemam snage da na njih ustanem – dočeka onaj* (Nasradin Hodža i žene-www).

*Ovaj Ćopićev junak je maštao o srećnoj zemlji, zemlji u kojoj se živi zadovoljno i vese-
lo: još davno, na njegovim dalekim putovanjima iz mladosti, rodio se u njemu san o
toj željenoj i nepoznatoj srećnoj zemlji (SREĆNA ZEMLJA). A prema svojoj Bosni gajio je
veliku ljubav: Na svojim putovanjima vječito je on u sebi nosio tu svoju sirotu nesreć-
nu domovinu, ležala je ona u njemu kao mora sa svojim divljačkim rastrganim pej-
zažima, tvrdim i na svoju ruku zasukanim narodom i vječitom kmetskom patnjom i
nevoljama (SREĆNA ZEMLJA).*

Jedna Nasradin-hodžina misao korespondira sa mišlju Mustafe Madžara
Iva Andrića o tome da je *svijet pun gada*: za Ćopićevog junaka *svijet je pun siro-
tinje* (NA GRANICAMA).

U odnosu na Nashradin-hodžu iz narodnih priča Ćopićev Nasradin Hodža
ispoljava podudarnosti u tome što i on ima svog vjernog pratioca – magarca.

25. Iz narodne epike u Ćopićeva djela ulazi Krajišnik Budalina Tale. U
narodnim predanjima on je običan čovjek koji nije bogat, ali koji može ono što
drugi nisu u stanju, smije ono što čega se drugi boje, nepodmitljiv je i nepotku-
pljiv, nesebičan prema drugim, istinoljubiv i pun milosrđa. Istovremeno on je
bekrija, veseljak, šaljivdžija, šereta. Uz to je smiješan, nehajan prema sebi.²⁵
Sličan je i Ćopićev Budalina Tale.

²⁵ Up. u epskoj pjesmi MUJO HRNJICA:

*Kad s' otvori od grada kapija,
Ispadoše varakli kočije,
I u njima trides' devojaka
I za njima Banović Mihajlo,
Pored njime od Karlovca bane,
Među njima buljubaša Mujo
Svezanijeh naopako ruku,
A za njime begluk-Njemadija.
A kad Halil sve to opazio,
U velike misli udario
Pa on siđe sa visoke jele:
– Mili Bože, na svemu ti fala,
Što ću sada od života svoga!
On se šeće po šašini travi,
Kad opazi jednu četnu malu,
među njima jedan buljubaša.
– Mili Bože, na svemu ti fala,
Hocu l' ubit onog buljubašu?
Pa jamio pušku garubina*

*– Zemlji pušku, dragi pobratime!
Zar ćeš ubit svoga pobratima.
Kad ga vide dijete Halile,
Ruke krili, u lice se ljube.
Onda reče dijete Halile:
– Sad šta ćemo od života svoga,
Kako ćemo Vlasim' udariti?– **Ja ću ti se
sada otisnuti**
Sa svojije dvanaest bešlija,
Zapaliću dvije puške male,
Za mnom će se Vlasi otisnuti,
Ti doleti svome bratu Muji,
Oprosti mu njeg' ve bile ruke,
A daćeš mu konja od mejdana
I daćeš mu čemerliju krivu,
Pa ćeš videt' što Hrnjica radi!
Onda veli dijete Halile:
– A moj brate, Budalina Tale,
Hoće li me Vlasi pogaziti?
A veli mu Budalina Tale:*

Nastranog i tvrdoglavog Talu otac je nekoliko puta protjeravao od kuće, a posljednji put, u Talinoj dvadeset drugoj godini, Tale se poslije svađe i boja s ocem posvema održe od kuće i odluči da krene svijetom kud ga dvije oči vode. Skitajući se tako naišao je i na Nasradina, čovjeka nekoliko godina starijeg od sebe, i drugujući zajedno s njim zavolio ga kao rođenog brata. I tek kad je čuo da mu je otac umro, vrati se u svoju pustu i zamrlu kulu u kojoj je venula njegova stara mati, zanemarena od muža propasnika, a brižna i nesrećna zbog odlutalog svojeglavog jedinca. I ono malo zemlje stari bijaše pred smrt rasturio i poisprodavao. Ostadoše samo tri-četiri njivice, kamenita i neplodna zemlja.

I Tale ponovo pođe po skitnji i četovanju. Ubrzo se proču kao junak, ama junak na svoju ruku. S četama je upadao na mletačko zemljište, ali nit je slušao čijih zapovijesti, nit mu je bilo do pljačke, činilo se da mu najviše bijaše stalo do toga da pokaže šta može da učini on, golać koji ni čestitih haljina na sebi nema, i koga su, otkad zna za se, s prezrenjem gledali bogati i osioni sinovi okolnih begova. U tim smjelim i ludim podvizima kao da je tražio lijeka nekakvoja svojoj davnoj tajnoj boljci (U ORLOVSKOJ KLISURI).

Ćopić gradi hipertekst i na bazi precedentnih tekstova o Marku Kraljeviću. Recimo, priča JUNAČKI SVIJET MALIGANA DELIJE (PRIČE ZANESENOG DJEČAKA) počinje uvodnim, retrospekcijskim hipotekstom.

Tako ponekad, kad uzmem da prevrćem po starim odbačenim knjigama, i kad slučajno nabasam na pjesmaricu o Marku, uvijek se tada sjetim Maligana Delije i njegova svijeta. Bio je to nekad i moj djetinjski voljeni svijet i zato sjećanje na toga neznanog junaka iz mog sela uvijek me ponovo rastuži, pa se i nehotice pripitam: – Šta li sad radi moj Maligan?

koji se završava ovako:

Još davno, prije dvanaestak ili više godina, ja sam krenuo u tuđinu i odnio sa sobom i pjesmaricu, i svoje djetinjske sanjarije i junački svijet Maligana Delije. A ipak, ponekad mi se čini da sve to naše još živi i da zato nema mjesta tugovanju.

Drugi hipotekst donosi sjećanja na dane kada je pripovjedač bio u osnovnoj školi. U *vlažne večeri kasne jeseni* odlazio bi sa djedom *Beograd* (tako je djed zvao svoga unuka) kod Maligana i nosio sa sobom narodnu pjesmaricu jer je znao da će ga ovaj moliti da pročita nešto o Marku Kraljeviću. U ovaj hipotekst ubacuju se dva stiha:

*Vino pije Musa Arbanasa
u Stanbolu, u krčmi bijeloj....*

Slijedi „navijački“ hipotekst.

*Da ubije onog buljubašu.
Sve ga gleda Budalina Tale:*

*– Brže će te Mujo okonjiti.
Mudar Halil mudre svjete prima.
(Mujo Hrnjica-www)*

*Svi su se primirili i već poslije prvih riječi osjećao sam kako se u sobu nalila tišina i u njoj samo zvoni moj glas meni samom uzbudljiv i stran. Maligan je sjedio sasvim uza me, žmirkao, uzdisao, uzvikivao: „O, brate, brate“, a kad bi u pjesmi došlo „do gustoga“ i **kad bi se naš junak našao na muci**, Maligan se zabrinuto okretao dje-du.*

– Ajme, dosta, **oće li se Marko ikako živ izvući?** Ja čisto živ umro, da mu se što ne desi.

*A kad bi se tu desio još i stari Joša Stošljević, onda bi se njih dvojica jedan drugome uzajamno vajakali i hrabрили se: – Ajme, Joša, brate rođeni, **pogibe naš Marko**.*

Maligan i Joša Stošljević prihvataju dječakovo pričanje kao nešto što se, poput radio prenosa, dešava pred njihovim očima.

– Gledaj ga kako se razmeće silom i oružjem, čaća li ga njegov arapski, vidiće on ko je Marko.

– Majku li mu njegovu garavu... Baš da mi je znati gdje su ti Arapi, pa sve pobiti gadove. Ja bi ovako star krenuo.

U sljedećem hipertekstu dječak čita pjesmu o Markovoj smrti, a Maligan tužno reaguje i to opet kao da se sve u stvarnosti dešava.

Čitam ja kako se Marko „prestavio“, a on gleda u prozor, ćutke roni suze i na kraju samo promrmlja s rukama spuštenim u krilo: – Pa da... umro... i nema ga više. Umro Marko... Ko će sad razgoniti Arape i štititi sirotinju raju?

U tekstu RIZNICA MALOG MIŠA (PRIČE ZANESENOG DJEČAKA) dolazi do transformacije precedentnog teksta u tekst fantaziju. U ovoj priči lik pod simboličnim imenom *Miš* postaje u maštanjima Marko Kraljević. Link za takvu preorijentaciju nalazi se na riječi *odjednom*:

*Tajanstveno svjetluca gomila kamenčića. To je zlato i drago kamenje koje je neko tu još davno zakopao i otišao nekuda daleko, daleko, ili je možda već i umro. **Možda je to ostavio glavom sam Kraljević Marko**.*

– **Kraljević Marko... Kraljević Marko** – poluglasno šapuće *Miš* zagledan u jarugu, dok odnekle iza brda **dolazi strašni Marko jašući na golemu konju. Jezdi iza brda strašni junak i o d j e d n o m** nije to više delibaša Marko, to je veliki junak Petar koga su negda zvali *Miš*. Jaše Petar na konju Šarinu, a sva se djeca iz sela iskupila, pa ga zadivljeno gledaju, sva ta zlobna djeca koja jutrom, prolazeći u školu, zadirkuju *Miša*, nazivajući ga kopiletom, i pitaju ga ko mu je otac.

– Ej, *Mišu*, *Mišu*, ne znaš ko ti je otac. Baš, baš, i-i-i... kopilać.

Pomamno skače Šarac i pogazio je svu djecu iz sela, i *Miš* ih je sabljom posjekao i topuzinom ih pomlatio i sad ih više nema ni jednoga. Baš neka ih nema.

– Baš, baš, sada ste dobili. De, sad mi nešto recite, aha... (RIZNICA MALOG MIŠA)

Marko Kraljević se ponekad pojavljuje u kontekstu drugih precedentnih likova (Nikole Šubića-Zrinjskog i Alije Đerzeleza).

*Gazeći preko ustaških leševa, kroz ulice starog „Bišća“ pjevala su zagrljena braća, pjevali su junački potomci Nikole Šubića-Zrinjskog, Đerzeleza Alije i **Kraljevića Marka**: Partizani borbu vode | da svoj narod oslobode... (PRIČA IZ BIHAĆA).*

U Ćopićevim interhipertekstovima nalazimo i bezimene precedentne junake bajki, basni i narodnih priča kao što je zmaj (STRAŠNI ZMAJ [PRIČE ISPOD ZMAJEVIH KRILA]), vodeni đavo (NASAMARENI VODENI ĐAVO [PRIČE ISPOD ZMAJEVIH KRILA]), amajlija (BRKO I ŠMRKO [PRIČE ISPOD ZMAJEVIH KRILA]), drekavac (HRABRI MITA I DREKAVAC IZ RITA [U CARSTVU LEPTIROVA I MEDVEDA]), posljednji predstavnik svoga roda (POSLEDNJI POTOMAK VELIKOG BORCA [U CARSTVU LEPTIROVA I MEDVEDA]), tri mudraca (TRI MUDRACA SPASAVAJU VUKA U CARSTVU LEPTIROVA I MEDVEDA) i dr.

26. Pored precendentnih imena Ćopić gradi hipertekst i na bazi referencijalnih imena (imena ličnosti koje su realno postojale). Recimo, on uvodi Jovana Jovanovića Zmaja i Vuka Stefanovića Karadžića u priču ZMAJ I VUK U REDAKCIJI (VRATOLOMNE PRIČE). Ona se sastoji od tri hipoteksta.

Zmaj i Vuk glavom dolazili su jedne noći u redakciju i pregledali radove koji su stigli za konkurs. Da znate samo kakav me strah zaokupio kad sam ih vidio!

Slijedi hiperlink u obliku rečenice: *Evo kako je to bilo.* Drugi hipotekst donosi priča o tome kako je stigla na konkurs čitava kiša pjesama i priča.

– He, vrijeme je da se spava – rekoh ja sam sebi, ali kako sam se bojao da mi kogod ne bi obnoć pokrao pionirske radove, ja odlučih da spavam u samoj redakciji.

Sastavim, dakle, dvije klupe, prostrem na njih jedno staro partizansko ćebe, a više glave prikucam cedulju na kojoj je pisalo: Na ovoj klupi zabranjen je pristup noćnim bubama, buvama, leptirima, razbojnicima i drugim štetočinama. Ko prekrši ovo naređenje, dobiće toljagom po glavurdi. Spavač s klupe, s. r.

Stavim zatim toljagu pod glavu umjesto jastuka i legnem da spavam.

Dolazi zatim hipotekst u kome se pisac poigrava sa čitaocem dovodeći ga u nedoumicu da li je ono što slijedi istina ili laž.

*Tek sam sklopio oči, a već mi je odnekle dolepršao krilati dječak San i stao da mi priča razne čarobne i šarene priče. **Kladim se da je polovina od svih tih pričanja bila gola laž, jer on mi je kazivao čak i to kako je neki konj prodao svoj bukvar za cigarete. – To nije istina, druže Snu!** – dreknuh ja uvrijeđeno. – Tako nešto može da uradi samo neki magarac. To samo magarci tako malo cijene bukvar!*

Zmaj i Vuk navraćaju u redakciju da vide šta su djeca poslala za konkurs i među njihovim priložima nalaze dječije plagijate (1. *kradu pjesme naših starih pjesnika*, 2. *neka djeca uzimaju po čitave strofe*). Zmaj otkriva tri svoje pjesme:

– Ne čudi se ništa, uredniče! Ja sam ovdje našao tri svoje pjesme, a ispod svake sam potpisan drukčijim imenom. Pod jednom sam čak potpisan kao djevojčica, iako djevojčica nikad nisam bio.,

a Vuk jednu narodnu pjesmu. Ćopić zapaža i svoje stihove, ali se u sva tri slučaja ne daje sadržaj. Hiperlink na glagolu *pitati*: – *A čitav onaj razgovor s Vukom i Zmajem, šta je to? – pitate me.* otvara posljednji hipotekst:

Sve sam sanjao od početka do kraja, ali ipak, kad sam sjutradan pregledao pionirske radove za konkurs, zaista sam našao dosta pjesama Zmaja Jove i drugih naših pjesnika, ali potpisane od strane naših pionira kao da su njihove.

Molim zato pionire da ne prisvajaju tuđe pjesme, nego nek nam šalju samo svoje rođene radove, jer ako drugi put u redakciju dođu Zmaj i Vuk, pa makar i u snu, teško onda meni. Ne vjerujem da ću se čitav izvući.

A, pravo da vam kažem, sramota bi to bila za sve nas pionire da stari pjesnici moraju od nas otimati svoje vlastite pjesme.

Ćopić se poziva na Jovana Jovanovića Zmaja i u drugim pričama: *Vjeverica, ni zvjerka, ni ptica, kako kaže čika Jova Zmaj* (DRUŽINA JUNAKA). ♦ – *Ovamo ga! – prodera se Mačak iz jedne Zmajeve knjige [...]* (KRISTOFOR KOLUMBO, KAPETAN KUK, NEMARNI ČITALAC [VRATOLOMNE PRIČE]).

Među hipotekstovima sa referencijalnim imenima izdvaja se sultan Sulejman Veličanstveni. On se pojavljuje u JESENJIM RAZGOVORIMA (U CARSTVU LEPTIROVA I MEDVEDA) nakon linkovane sintagme *vrlo stara priča*:

*Jedan okasneo slavuj spusti se u grane golema hrasta ukraj puta. Sunce već bejaše prevagnulo na zapad, duvao je jesenji vetar tužno šumeći u lišću i **hrast je započeo da priča jednu staru, vrlo staru priču** još iz onih dana kad je bio mlado drvo.*

Pričao je hrast kako je negda tim istim drumom sa silnom vojskom prošao sultan Sulejman Veličanstveni. Sa sabljom u zlato okovanom i s visokim turbanom, na kome se sijao dragi kamen, projezdio je silni car na sever, a posle kratkog vremena vratila se sva ta vojska nevesela i tiha, a sultana s dragim kamenom na turbanu nije bilo.

Slijedi dijalog između hrasta i slavuja.

– *I još se ni do danas nije vratio?* – radoznalo pripita slavuj.

– *Ne, nije se još vratio, a otada je prošlo već toliko zima, da sam im još odavno zabravio broj.*

– *Onda ću da pričekam ovde još do sledećeg jutra, možda će dotle da se vrati. Znaš, još nikad nisam video živog cara – stidljivo priznade slavuj.*

Slavuj odlučuje da sačeka cara pa pita vranu da li ga je negdje vidjela, ali mu ona nije mogla pomoći te se obraća hrastu:

– *Veliki moj prijatelju, dolazi moje vreme za san, a ako slučajno noćas ovuda prođe taj car s dragim kamenom, reci mu, molim te, da me pričeka do jutra. Hteo bih da ga vidim pri svetlosti jutarnjeg sunca.*

Sultan Sulejman Sjajni pojavljuje se u tekstu PRIČA STAROG DRUMA iz istog ciklusa (U CARSTVU LEPTIROVA I MEDVEDA), ali samo u rečenici: *Vidio sam i velikog vezira Kara Mustafu i **Sulejmana Sjajnog** kad su silne vojske na Beč predvodili, stenjala je zemlja pod njihovom silom, a danas ih, eto, više nema.*

Hipertekst takođe nastaje na bazi mladalačkih maštarenja o junacima iz prošlosti i narodnih priča. Ponekad svoje likove pisac dovodi u vezu/kontekst sa carem Muratom, Kara-Mustafom, Kulin-kapetanom, Nikolom Šubićem-Zrinjskim, Alijom Đerzelezom i Markom Kraljevićem:

Naoružani kopljima, buzdovanima, trešnjevim topovima i modernim automatima, pod komandom kružoka za istoriju, pioniri su, stopu po stopu, osvajali tvrđavu

narodne istorije. Dok su oni najslabiji još vijali **cara Murata i Kara-Mustafu**, oni spretniji borili su se s **Kulin-kapetanom** po Mišarskom polju, a odlikaši su već prelazili Sutjesku (VELIKA OFANZIVA [VRATOLOMNE PRIČE]). ♦ Gazeći preko ustaških leševa, kroz ulice starog „Bišća“ pjevala su zagrljena braća, pjevali su junački potomci **Nikole Šubića-Zrinjskog, Đerzeza Alije i Kraljevića Marka**: Partizani borbu vode | da svoj narod oslobode... (PRIČA IZ BIHAĆA [PRIČE PARTIZANKE]). ♦ – Samo hrabro, sine. Sjeti se kako je **Rajić** branio topove, kako je **Zrinjski** jurišao iz Sigeta, sjeti se one pjesme o hajduku koju sam ti u djetinjstvu kazivala: „On od rane jauknuti neće, | pokraj sebe uplašiti druga...“ (BRKO I ŠMRKO [PRIČE ISPOD ZMAJEVIH KRILA]). ♦ I tako su ove priče preturale preko glave sve slavne zgode i teške nevolje partizanskog živovanja, pa su zbog toga zaslužile naziv „partizanke“.

i ličnostima iz Narodnooslobodilačke borbe kao što su

Slavko Rodić

Ehej, šta ti misliš, molim ja tebe, putovale su one i u pravom pravcatom vozu od Jajca do Donjeg Vakufa i, **zajedno sa komandantom Slavkom**, provozale se na našem prvom tenku, kad smo ono išli da oslobađamo Sanski Most (EJ, DA TI NEŠTO KAŽEM [PRIČE PARTIZANKE]).,

Sava Kovačević

[...] završi Drina i stade da pjeva svoju omiljenu **pjesmu o crnogorskom heroju Savi Kovačeviću** kako je probijao njemački obruč na Sutjesci: Što to huči Sutjeska, krv pliva po njoj? | Divizija Savina bježe teški boj... (PRIČA NA VALOVIMA RIJEKE [PRIČE PARTIZANKE]).,

Tito, koji se i citira:

– I neće više biti granica između Srba i Hrvata, nego će se njih dvojica braće preko mene zagrliti. **Tako je rekao Tito** i tako će biti! (PRIČA NA VALOVIMA RIJEKE [PRIČE PARTIZANKE]). ♦ – **Srbija pamti Titove riječi**: ‘U Srbiji smo počeli, u Srbiji ćemo i završiti!’ – svečano reče ona i zašumori omiljenu pjesmu srbijanskih proletera koju su oni pjevali daleko od svog zavičaja: – O Moravo, moje selo ravno, | Kad si ravno, što si vodoplavno?... (PRIČA NA VALOVIMA RIJEKE [PRIČE PARTIZANKE]).

Jedan tekst posvećen je isključivo vođi partizana – PRIČA O HEROJU I O KRVAVOJ KULI [PRIČE PARTIZANKE], a bazira se na događajima iz rata vezanih za Titovu brigu o običnim vojnicima, posebno ranjenicima.

Bez tople vatre uz koju bi se mogao ogrijati, legao je **Heroj** uz moje stablo da spava i bilo mu je možda hladno kao što je hladno svakom čovjeku kad je zima i mraz napo-lju (PRIČA O HEROJU I O KRVAVOJ KULI [PRIČE PARTIZANKE]).

Tito se najčešće imenuje kao *Heroj/heroj*, uz druge koreferencije: *Tito, heroj Tito, komandant, on*. I ovdje se primjenjuje priča u priči – pisac sam ne kazuje, već naraciju gradi na razgovoru između *hiljadugodišnjeg* hrasta i *mračne* bihaćke Kule. Dijalog-priča započinje hrast informacijom da je ispod njegove krošnje noćio heroj koji *nije pokleknuo pred silom* (nešto kasnije se kaže da *nije pao na koljena pred krvavom Silom*, već je na svakom koraku pobjeđuje); *imao je divovsku snagu i veliko srce*. U ironičnim komentarima krvave Kule unose se motivi kao što su postelja izrađena od svile i zlata, srebrne činije, zlatni pehari.

U Ćopićevim tekstovima pojavljuju se i realne ličnosti iz poslijeratnog perioda. Tako se u priču ČUDNOVAT SVJETSKI PUTNIK (PRIČE ISPOD ZMAJEVIH KRILA) ubacuje Josip Đerđa (1911–1990), jugoslovenski diplomata rodom iz Zadra.

Te godine naš poslanik u Indiji bio je... bio je... pa da, bio je glavom drug Đerđa. Nađe, dakle, drug Đerđa to pismo, pogleda ga, pročita adresu i nasmiješi se:

– Vidi ti, molim te, na pismu je žig beogradske pošte, upućeno je nečijem djedu, a evo: stiglo u Indiju. Tako ti je to kad je adresa nepotpuna. Moglo je da zaluta čak i na Mars pored ovakve adrese, nekom djedu marsijancu.

Drug Đerđa dade pismo jednom kuriru, koji se upravo vraćao u Jugoslaviju, i reče mu:

– Vрати ovo pismo u Beograd, u poštu broj dva, odjeljenje za nepotpuno adresovana pisma. Tamo će već znati šta će s njim.

Ćopić uvodi i antičke likove, npr. Horacija i to u kontekstu kazivanja o grožđu.

– E, to ti je dobro – pohvali ga čvorak. – Baš i mene interesuje prošlost, u prvom redu grožđe koje je u njoj raslo. I njega ćeš ti oživjeti, je li tako?

*– Naravno da ću oživjeti – reče naučnik – vidjećeš, na primjer, kako je **Horacije** volio grožđe i o njemu krasno pjevao.*

*– Oho, sigurno je i taj **Horacije** bio neki čvorak? – upita bezazleno ptica neznalica. Istoričar se nasmiješi.*

– Nije baš čvorak, ali je bio nešto tako kao slavuj – veliki pjesnik.

*– Aha, aha, dobro je! – obradova se čvorak. – Baš ćeš mi pokazati gdje se tu u toj prošlosti nalazi **Horacijev grožđe**. Željan sam da ga izbliza vidim (DOŽIVLJAJI JEDNOG ČVORKA [PRIČE ISPOD ZMAJEVIH KRILA]).*

U tekstu KRISTOFOR KOLUMBO, KAPETAN KUK, NEMARNI ČITALAC [VRATOLOMNE PRIČE] uključuje se više precedentnih imena: Kristofor Kolumbo, kapetan Kuk, sovjetski avijatičari Čkalov i Bajdukov i dr. Priča govori o tome kako je jedan rudar odlučio da kupi sinu knjiga za novogodišnji dar.

Tata rudar trknuo je do knjižare. Tamo mu je knjižar Cile Mile izabrao dječje novine, listove, knjigu o moreplovcima, o Robinsonu, zbirku šarenih priča i tako dalje. [...] Tako je tata rudar za jednu svoju radnu noć kupio čitav jedan dječiji svijet s morima, brodovima, Kinezima, Crncima, raznim zujerčicama, Robinsonom i papagajem.

Dječak se dugo igrao sa drugovima pa je zaboravio na paket sa knjigama. Božić mu je potpuno potisnuo poklon iz pamćenja. *Tako siroti dječji svijet ostade u onome sumračnom uglu, u društvu jedne nedovršene jedrilice i drvenoga konjića kome je bila slomljena noga.* Kada je miš Brko počeo da glode knjige, pojavio se kapetan Kuk i mačak Marko iz jednog Zmajevog teksta (pisac ne navodi kojeg). Sin je zaspao, a iz druge knjige (opet bez eksplikacije) izašli su sovjetski avijatičari Čkalov i Bajdukov, iz treće knjige (takođe bez ukazivanja na izvor) tužni Kristofor Kolumbo koji je naredio mornarima svoga broda „Santa Marija“ da krenu na daleki put, a iz treće (o Indijancima) izjahali su poglavica Sokolovo

Oko i njegov prijatelj Bijeli Lovac: – *Idemo oдавде na druga lovišta – reče poglavica – još će nam ovaj mali štetočina polomiti konjima noge, kao što je prebio noge svome konjiću.*

I tako, u toku noći, raseli se iz knjiga čitav šareni dječji svijet. Ostade samo jedno bosonogo čobanče koje bijaše zaspalo kod ovaca sa sviralom pod glavom.

Tada je otac upitao sina gdje su mu knjige što ih je dobio za poklon, a ovaj je odgovorio:

– *Gle, ko je učinio ovaj dar-mar?! – začudi se sin učenik i stade lista po knjigama, ali gledaj čuda: svi listovi bili su prazni i pusti. Na jednoj stranici ostao je bio trag indijanske konjice, jedan list mirisao je na sagorjeli avionski benzin, sa drugog lista zahvati ga slan morski vjetar i učini mu se da čuje šum morskih talasa.*

Našao je još i jednu razbijenu kinesku šolju, a kad stiže do one stranice na kojoj je spavalo čobanče, ono se probudi i zaplaka: – Hej, kuda su otišle moje ovce? Sad će me kod kuće istući.

Pa onda ljutito povika na sina učenika: – Ti, lijenštino jedna, da si čitao knjigu, ja bih bar imao druga i nikad ne bih zaspao! Baš idem od tebe! I iziđe zalupivši vrata.

Na kraju dolazi hipertekst u obliku pismene poruke:

Veoma rastužen, sin učenik listao je i listao opustjele knjige, i tek na posljednjoj stranici posljednje knjige nađe sivu i голу morsku stijenu i na njoj prikucan ogroman list pergamenta na kome je pisalo:

Nemarnom čitaocu

sinu učeniku

pošta krevet.

Pošto smo utvrdili da nimalo ne mariš za knjige i za događaje, podvige i ljude u njima opisane, odlučili smo, u znak protesta, da otputujemo kod druge djece koja nas jedva čekaju da dođemo.

Pozdrav tati rudaru, stežemo mu drugarsku ruku i žao nam je što je zbog tebe uzaludno potrošio čitav jedan radni dan.

Predsjedništvo protestne skupštine:

Kristof Kolumbo, s. r.; Vo-Li-čaj, lično; Čkalov i posada, kolektivno; Kapetan Kuk, s mornarima; Sokolovo Oko, osobno; Mačak Marko, glavom i šapom.

P. S. Nauči kako se pravi jedrilica! (Čkalov) I bolje pazi na konja! (Sokolovo Oko)

(KRISTOFOR KOLUMBO, KAPETAN KUK, NEMARNI ČITALAC [VRATOLOMNE PRIČE]).

Galileo se uvodi u priču ČAROBNI ČILIM (VRATOLOMNE PRIČE): *Znanjem je bio naoružan filozof Galilej Galileo.*, a takođe pseudoreferencijalno ime Kolja Prónosov:²⁶

– *Otkud Južni pol?! Ovo je put za Sjeverni pol, neznalico jedna!* – *doviknu mu mla-*
di sovjetski avijatičar Kolja Prónosov, naletjevši pored njega na ogromnom avio-
nu po čijim je krilima blistala tanka skrama poledice. – S čarobnim čilimom Nezna-
njem nećeš ti, mala junačino, daleko otići!

U tekstu ČAROBNJAK MIKICA (VRATOLOMNE PRIČE) dječak koji se takmičio sa djedom u pričanju priča oživljava Vuka Karadžića, Puškina, Andersona i Ezopa. Na djedovo pitanje gdje je bio, odgovorio je: – *Išao sam kod svog prijatelja Vuka Stefanovića Karadžića da mi kaže priče koje je on u narodu zabilježio.* Ras-pitivao se djed po čitavom selu nije li neko čuo za Vuka Stefanovića Karadžića, ali niko nije poznao takvog čovjeka sve dok mu učitelj nije objasnio da je to skupljač narodnih umotvorina i da je davno umro. Drugi put mali Mikica kaže djedu da je skasku o ribaru i ribici, bajku o caru Saltanu, o zlatnom pjetliću i još mnoge druge čuo od svog velikog prijatelja Puškina. Djed se raspitivao i o njemu, ali niko nije znao sve dok mu učitelj opet nije protumačio. Zatim je došao na red dječakov *prijatelj* Anderson i na kraju Ezop, sa istim završnim motivima.

U Ćopićevim djelima nalaze se i druga referencijalna imena, recimo Branko Radičević (BAJKA O BATINAMA [VRATOLOMNE PRIČE]).

27. Postoje u Ćopićevom stvaralaštvu ekstenzionalna referencijalna imena – realne ličnosti koje su dobile značajno proširenje, transformaciju, modifikaciju. Recimo, djed Rade umro je u kada je Ćopić imao 6. godina, ali se ovaj lik pojavljuje i kasnije u pišćevim tekstovima. Npr. u priči U SVIJETU MOGA DJEDA [BOSONOGO DJETINJSTVO] malog Branka učiteljica pušta kući zbog djedove smrti. Nikoletinu Bursaća pisac je, prema sopstvenom kazivanju, upoznao 1943 (u 28. godini) tokom 4. ofanzive (MOJ ŽIVOT I KNJIŽEVNI RAD [BOSONOGO DJETINJSTVO]), a u pričama on ga štiti u školi od druge djece. Za Lijana Ćopić kaže da je *glavni junak* njegovih *ratnih romana za djecu* (MOJ ŽIVOT I KNJIŽEVNI RAD [BOSONOGO DJETINJSTVO]). Ovaj poljar pojavljuje se u više djela, posebno često u romanu ORLOVI RANO LETE. Najveći dio hipotekstova u SLAVNOM VOJEVANJU veže se za njega (neke priče imaju u naslovu ime *Lijan*: GAVRILOVO BURE I LJJANOVE BOCE, EVO KUŠLJE I LJJANA). On dolazi i u djelima DELIJE NA BIHAĆU (1960), LJJAN VODI KARAVANE (1975) i dr.

28. Što se tiče precedentnih tekstova, Ćopić se obično na njih samo poziva, a manje ih inkorporira. To se prije svega odnosi na bajku. U jednom tekstu

²⁶ U nama dostupnim izvorima nismo pronašli nikoga pod imenom *Kolja Prónosov*, odnosno *Коля Курносый*. To se isto odnosi na avijatičara Stipa Butorca iz Zemuna (DOŽIVLJAJI ČIKE ZIMONJE [PRIČE ISPOD ZMAJEVIH KRILA]).

ta se riječ pojavljuje u naslovu: ŠAROV U ZEMLJI BAJKI (PRIČE ISPOD ZMAJEVIH KRILA), a počinje ovako:

Negdje daleko, kaže stara bajka, daleko, čak na kraju svijeta i još jedno pola sata dalje, u Zemlji bajki, nalazi se čarobno pseće selo. Tamo ti, vele, svako pseto časkom zaluta u šumu od kostiju bježeći ispred varena zeca. Zineš li, odmah ti uleti u usta pečena ševa, zalaješ li, s grane sipaju kokošija krilca.

Nakon linkovane sintagme na kojoj je pisalo:

Na njenoj državnoj granici stajao je golem stub s velikom tablom na kojoj je pisalo:

dolazi naslov *Zemlja bajki*²⁷ i hipotekst:

Mole se svi posjetioci da prilikom ulaska u ovu zemlju otresu običnu zemaljsku prašinu sa svojih stopala, kopita, papaka, šapa, kandži itd., a isto tako da se drže sljedećih pravila:

- 1) ničem se ne čudi, to je nepristojno,
 - 2) pazi da ne pogaziš patuljke,
 - 3) čuvaj se da tebe ne pogaze divovi,
 - 4) od prevoznih sredstava upotrebljavaj: leteći čilim, pticu Oja-Aja, običnu metlu i čizme od sedam milja. Vozi desnom stranom, brzina neograničena,
 - 5) stan i hrana za putnike obezbijedeni u „Krčmi na kokošijim nogama“. Plaća se prema vještini putnika: ili ničim ili glavom. Usluga brza i tačna,
 - 6) prilikom kupanja u jezerima čuvaj se zmajeva i aždaja. Zato plivaj s mačem,
 - 7) privikni se da nosiš glavu u torbi,
 - 8) ako nemaš hrabrosti, ne ulazi u ovu zemlju, ona je samo za odvažne i nemirne,
 - 9) prenošenje čuda iz carstva bajki na običnu zemlju opasno je, zato moraš imati smjelosti,
 - 10) ne izdaj svoga druga, to se i ovdje strogo kažnjava. Uprava Zemlje bajki:
Junak Nebojša Zmaj Troglavac Patuljak Palčić
Crveni Vrabac (zaboravio da se potpiše) Baš-Čelik (privremeno zatvoren u bure)
- Šarov je pročitao pravila i prešao granicu: *Evo ga u zemlji bajki.*

Na jednom mjestu pisac univerzalizuje zemlju bajki:

Uvijek se u svijetu nađe poneko ko je zavirio u zemlju bajki, pa će vam otud ponešto ispričati. I nikad se Zemlja bajki neće izgubiti, nego se svakim danom primiče bliže nama.

29. Riječ *bajka* se pojavljuje na nizu mjesta (prema Gralis-Korpusu 38 puta). Najčešće se koristi sa kvalifikatorom i to:

²⁷ U drugim tekstovima pojavljuje se *zemlja priča*, npr. *Otkad je vidio ljudsku snagu, pamet i vještinu, zmaj se sasvim primirio otišao u veliku i prostranu zemlju priča, daleko daleko, na kraj svijeta* (STRAŠNI ZMAJ [PRIČE ISPOD ZMAJEVIH KRILA]).

a) epitetским (*sanjiva, tajanstvena, užarena, vraška, krilata, pusta, svjetlucava bajka*)

*Dosta je što mlin bez prestanka obrće svoje **sanjive bajke** i basne* (DELIJE NA BIHAĆU). ♦ *Skrivena u dolji uskoj | proviruje zgrada stara | neobičnog trudbenika, | malog mlina potočara. | Sijed, poguren kao čiča, | **tajanstvene bajke** priča* (STARI MLIN [MESEČINA]). ♦ *Sav ponesen, u groznici, Đukan je slušao i primao sve te priče kao sastavni dio svoje **užarene bajke** o velikoj zemlji spasiteljici* (TENKOVSKA KVOČKA [SKITI JURE ZECA]). ♦ *A u školu kada krenuh, | baka mrmlija **bajke vraške**: | „Nek mi momče knjigu štije, | i sprijeda i natraške!“ | Eh, rođena moja bako, | ja naučih uprav’ tako!* (DOBRA BAKA [MESEČINA]). ♦ *A desna | Tuga golema, | nju sam ti svilom zavio, | desnom, od mojih delija, | **krilatu bajku** pravio, | pod nebo zmaja puštao, | svilen mu kvadrat šuštao* (PJESMA ZA MOJU RUKU [MESEČINA]). ♦ *Davno sam pjesmu i plug ostavio, | prevari me **pusta bajka**, Amerika. | Tamo mi mladost i sunce ote | duboki rudnik Minesote. | Brda sam uglja iskopao | i plakao crnim suzama rudarskim | za otkosima pod mojim Grmečom, | i uvanom kosom Smilje Bokanove; | za mnom je, kažu, oči isplakala* (RUDAR IZ MINESOTE [SEOSKO GROBLJE]). ♦ *Ostala je samo završena ratna stričeva pustolovina, zauvijek obasjana **svjetlucavim bajkama moga djetinjstva*** (IZUZETAN DOŽIVLJAJ [NISMIRENI RATNIK]);

b) atributskim – neepitetским (*večernja, arapska, stara, izmišljena, bezimena, strašna, divna bajka*)

*Striče Dundurije, hoće li se ikad više vratiti u naš Klanac oni mirni dani puni mjesečine, **večernih bajki**, raspričanih staraca, zanesenih dječaka, trapavih meca, dobrih konjičaka kao Kondurije i lakih vjeverica | – sjetno upita Lijan* (DELIJE NA BIHAĆU). ♦ *Kao da se i sam sjetio **arapskih bajki**, Došen mi sasvim ozbiljno preporučuje: – Znaš li šta je, burazeru, najbolje će biti da se ti zavučesh u taj lonac, pa da ga iznutra dobro oližeš* (DELIJE NA BIHAĆU). ♦ – *Vidi, vidi, a ja sve mislio da je to neka **stara izmišljena bajka*** (DELIJE NA BIHAĆU). ♦ *Gdje god razmakneš grane il uroniš u gustiš, lepetne i zamiriše dah **bezimenih bajki**, a imena, riječi – sve se istopilo i razlilo u nagorkom zelenom preobilju* (PRIČA O RIMLIJANIMA [NISMIRENI RATNIK]). ♦ *Kad bi se on uveče raspričao, svi bi slušaoci zinuli kao začarani, mačak je prestajao da prede, vatra bi u peći utihnula kao da i ona osluškuje, a zimsko noć i sama bi poblijeđjela slušajući **strašnu bajku o zmajevima*** (ČAROBNJAK MIKICA [VRATOLOMNE PRIČE]). ♦ *Sjutradan je Mikice opet nestalo, a kad se uveče vratio, stao je pred starcima da priča **divne bajke*** (ČAROBNJAK MIKICA [VRATOLOMNE PRIČE]);

posebno je čest spoj prava bajka

*Ranijih godina, još kao gimnazijalac, preko ljeta se taj Đukan bavio knjigom ili je lovio ribu, ni sa kim se ne družeći, a sad se odjednom nađe među momčadijom, raspričan i zanesen, s neiscrpnom kutijom cigareta u džepu, pun **pravih bajki** o Rusiji i njezinoj vojsci i naoružanju* (TENKOVSKA KVOČKA [SKITI JURE ZECA]). ♦ *Svaka nova Arifova atrakcija dočekivana je glasnim divljenjem, a često i s nevjericom i sumnjivim mahanjem glava („Alah nas očuvo šejtana i njegova posla“) i o njegovim mudrolijama i vještinama nicala je priča i što je dalje išla kroz neuk i praznoujeran svijet, sve je više rasla i postajala čudnija i nevjerojatnija, pa dok je stigla gore pod planinu, do ugljenarskih i pastirskih koliba, pretvorila se u pravu **bajku*** (DVIJE SNAGE [POD GRMEČOM]). ♦ – *O njemu se pričaju **prave bajke*** (LIJAN VODI KARAVANE

[MESEČINA]). ♦ *Sad, kad mojoj kući dođem, | šumi orah, **bajka prav.*** (ORAH STARI [MESEČINA]).

Leksema *bajka* manje dolazi u kreativnom značenju (*ispresti, vesti, /is/pričati bajku*).

Tamo prve ispreo sam bajke o ljudima svoga rodnog kraja, zatrepataše u čudesnom sjaju ostavljene staze zavičaja... (DELIJE NA BIHAĆU). ♦ A jednog dana ispričaj priču, ispredi bajku o svom nastavniku gimnastike Jovi Lakiću, o svom profesoru narodnog jezika Vujatoviću od koga si saznao da imaš talenta (DELIJE NA BIHAĆU). ♦ – Zaista, treba ispričati, u bajku pretvoriti ono najljepše što su ti ljudi u sebi nosili – odgovaram polušapatom, ali sad već potpuno smireno, nalazeći u sebi čvrst oslonac (DELIJE NA BIHAĆU). ♦ I to je jedna od bajki koju je ispreo glagoljivi i vjetrenjasti Banjac prije neg je odselio u Banat (PROLJEĆE, SMRT I NADA [GORKI MED]). ♦ On mi daje čudni nauk, | veze sporo kao pauk, | tihi majstor iz budžaka, | mrežu, bajku za dječaka.. (PAUK [MESEČINA]). ♦ Starac, koji je malom rado pričao bajke i razne istinite zgode o vukovima, mećavi i Turcima, na dječakovo tvrdoglavo navaljivanje započeo bi da kočoperno i utanjenim glasom pjevuši staru vojničku pjesmu: – Sjedi soko na kamenu, drži pušku na ramenu, svi vojnici puške u ruci, sutra ćemo Banjoj Luci... (PROLOM).

Ova riječ daje se i metaforički (*bajka živi, bajka se skriva, čarobno sunce bajke, pričati nekome bajke* 'izmišljati, obmanjivati, varati').

Ostala bajka da živi u selu, uvrežila se u srce matere i daj ti sad traži po Vojvodini ovoga zveketala Banjčinu i provjeravaj da li je sve to istina (PROLJEĆE, SMRT I NADA [GORKI MED]). ♦ Odveli me davno puti tamo | gdje se bajka skriva. | Stado nam se istopilo, | pod mogilom djed počiva. | Kuda dalje, djede mili, | puti mi se zamrsili (NEZAVRŠENA PRIČA [MESEČINA]). ♦ Pred Stanićem kao da se otvori prozorčić u nekakav nov i drukčiji svijet, koji sav treperi i prelijeva se obasjan čarobnim suncem bajke (POZNANIK IZ KLANCA [LJUBAV I SMRT]). ♦ Kad sam selo ostavio, | prognan brzo, nemilice, | jedino su sa mnom pošle | jata bajki, kao ptice, | u veselom smjelom lijetu, | pratile me po svijetu (MOJ KUMAŠIN [MESEČINA]). ♦ Još istog dana, po podne, drugi Mandić, Branko, pronašao je u aleji Zoru Kutić i takve joj bajke napričao o Bobinoj velikoj ljubavi prema njoj da je vrcakasta Zora sve pocupkiivala od zadovoljstva i radoznalosti (MAGAREĆE GODINE).

Ona se koji put koristi sa prijedlogom o, iz:

Pričao je skasku o ribaru i ribici, bajku o caru Saltanu, o zlatnom pjeticu i još mnoge druge (ČAROBNJAK MIKICA [VRATOLOMNE PRIČE]). ♦ Jedino sam uspio da sačuvam bajku o jednoj ružnoj vjernoj kuji koje su se odricali, prodavali je, izdavali i poklanjali, a ona se uvijek vraćala natrag, neizmijenjena krijući čak i praštanje (PRIČA O DOBROJ KUJI [NESMIRENI RATNIK]). ♦ Dok sam pisao ratne priče, vidječeš i sam šta mi se desilo, a kad sam tražio podatke za bajku o batinama, umalo ne dobih batina od jednog šumara koji je mislio da sam pošao da kradem državnu šumu (PISMO ČITAOCU [MESEČINA]).

Gura krava, div iz bajke, | snijeg ovaca travu pase, | poljem jezdi konj krilati, | bez gudala gudi prase, | a ja, srećan, oči bečim | i mamine šibe liječim (ČITAOCU [MESEČINA]).

pojavljuje u poređenjima:

*Čak zaboravljam i svoj **lonac iz bajke** (DELIJE NA BIHAĆU). ♦ Preda mnom se ukaza mala drvena **kućica kao iz bajke** (DELIJE NA BIHAĆU).,*

služi za oznaku odnosa:

*Kroz bisernu perlu stada | naš se Šarov vrijedno maje, | a djed veze stare gatke | i rodene doživljaje. | **Bajke su mu srcu draže a** | ostalo – dedo laže! (NEZAVRŠENA PRIČA [MESEČINA]).,*

ukazuje na slušanje:

***Slušao** sam tu **bajku** u ranom djetinjstvu i svako veče odlučivao da već sutradan krenem u pohode čudesnom drvetu koje skriva bescjen – blago (TREŠNJA S KRAJA RATA [NESMIRENI RATNIK]).,*

koristi se za sučeljavanje jave i zbilje:

*– **Šta je stvarnost, a šta bajka?** – zaboravio je da se upita mališan i opčaran, zatravljen, pošao da se igra s ostalom dječurlijom (UVOD [PRIČE ZANESENOG DJEČAKA]).²⁸*

i u priloškom značenju:

*Otvorim li oči, **bajka je tu**, nadohvat ruke, iza prvih vrba (DELIJE NA BIHAĆU).*

30. Riječ *basna* se mnogo rjeđe javlja:

*Dosta je što mlin bez prestanka **obrće svoje sanjive bajke i basne** (DELIJE NA BIHAĆU). ♦ – Kaži, ja ti sve vjerujem kao i onih dana kad sam bio dijete i **slušao***

²⁸ Ovako počinje ciklus PRIČE ZANESENOG DJEČAKA:

Ovo su svijet i ljudi kako ih je nekad vidio jedan zanesen dječak ispod planine Grmeča.

Slušao je mališan djedove večernje priče, a ujutru, kad se pred njim u sunčanoj izmaglici zaplavio rodni Grmeč, izmiješali su se jedan s drugim svijet iz priča i onaj oko dječaka.

*– **Šta je stvarnost, a šta bajka?** – zaboravio je da se upita mališan i opčaran, zatravljen, pošao da se igra s ostalom dječurlijom.*

*– **Šta je igra, a šta život?** – ni to se nije upitao dječak i krenuo je za stadom. Na pašnjaku, u društvu starca Maligana Delije i najmenika Petra, živio je životom starih junaka i oživljenih legendi i zanesen, sa srcem u grlu, nije se sjetio da razmrši: – Šta je prošlost, a šta sadašnjost?*

Tako je otišao i do Trivine i Stojanove birtije da prisluškuje krilate priče i neobične doživljaje Martina Peulića, slavne delije. Tu se baš sasvim izgubio i okrenuo za Martinom.

*– **Šta je laž, a šta istina, šta je bilo, a šta nije bilo?** – o tome više nije ni razmišljao dječak. Oko njega su, u vedru i nepomućenu miru, živjeli i prolazili seljaci, đavoli, skitnice, junaci, Nasradin-hodža, stari Cvijo, Rimljanin u togi, pokojnici, drvosječe, zmajevi, američki rudari. Svi su oni bili i stvarni i nestvami, igra dječakove mašte i živi ljudi, ono što jesu, što su bili, što će biti i što su mogli da budu.*

tvoje basne... (DELIJE NA BIHAĆU). ♦... *čudesne basne u sate kasne* (DELIJE NA BIHAĆU). ♦ *A ujutru pionir Mikica opet se nekud izgubi, a uveče stade da priča razne basne, tako da su ga starci sve do ponoći bez daha slušali i hvalili* (ČAROBNAK MIKICA [VRATOLOMNE PRIČE]).

31. U Ćopićevom tekstovima postoji veliki broj bajkovitih motiva. Takav je čarobni ćilim koji dolazi i u naslovu: ČAROBNI ĆILIM (VRATOLOMNE PRIČE).²⁹ Motive pisac modifikuje, izokreće, pomjera pa kazuje o onome što se ne očekuje, npr. o čarobnom ćilimu Neznanja.

Nego, hoću da vam pričam o jednom sasvim drugom junaku i deliji, o jednom dječaku koji se vozio na jednom sasvim drukčijem ćilimu, na čarobnom ćilimu Neznanju.

Autor transformiše na svoj način ne samo bajkovite motive već i početak priča, npr. unosi deminutiv *malčice*:

– *Bila je jedna ovčica, pa malčice zalutala u šumu...* (ŠAROV UZ ZEMLJI BAJKI [PRIČE ISPOD ZMAJEVIH KRILA]. Ćopić često u pričanju preuzima početak bajki: ♦ ... *Živeo na jednom kraju Grmeč-Planine medved Gundalo, živio onako kao i toliki ostali medvedi u toj planini: čitave godine, osim zime koju bi celu prespavao, brinuo se samo o tome šta će da pojede, pronalazio stare šuplje bukve u kojima su stanovale divlje pčele i otuda vadio med kad gazde nije bilo kod kuće* (MEDVED I KRUŠKA [U CARSTVU LEPTIROVA I MEDVEDA]. ♦ *Živio tako taj zmaj u Grmeču, živio, pa mu i dosadilo* (STRAŠNI ZMAJ [ISPOD ZMAJEVIH KRILA]).³⁰

Iz basne MAČAK I PIJETAO Ćopić preuzima stihove *Petliću, petliću, | crveni fesiću, | zeleni repiću, | donela ti teta | pšenice belice, | hodi pojedi!* a takođe: *Donio ti je tetak pšenice-bjelice, hodi da se počastiš* (Mačak i petlić-www) uz male modifikacije: *Hej, Pjetliću, crveni fesiću, iziđi de na časak* (DRUŽINA JUNAKA). Dolazi prazan link *stade da priča razne basne* bez eksplicitne informacije o njihovom sadržaju. Slijedi direktni link na pijetlovo odbijanje Lišćeve ponude: *Najljepše hvala! Čuo sam juče kako pioniri čitaju u jednoj knjizi o liscu koji je izmamio pijetla na pšenicu-bjelicu, pa ga je zatim pojeo*, a izostaje bilo kakav dio teksta iz navedenog izvora.

32. Bajkoviti tekstovi Branka Ćopića pripadaju žanru autorskih bajki (iza njih stoji konkretan autor). U analizi njegovih bajki u odnosu na narodne bajke postoji nekoliko osnovnih hipoteza: 1. individualizacija bajke neutralizira ili stupa u konflikt sa kolektivnom komponentom karakterističnom za folklornu bajku. 2. u nekim slučajevima dolazi do suštinskog narušavanja klasične bajke, 3. autorska bajka koristi narodnu bajku samo kao šablon radi

²⁹ U tekstu se ubacuje sinonim *čarobni ćilim-guska*: *Poslušaj lakovjerni Ostoja, pa se opremi kao da će na ljetovanje, skoči na čarobni ćilim-gusku i oni poletješe prema sjeveru brzo poput munje.*

³⁰ Tu su i bajkoviti izrazi tipa *preko devet gora* (DRUŽINA JUNAKA).

iskazivanje pogleda na svijet, 4. modifikacija klasične bajke predodređena je individualnom orijentacijom datog pisca, 5. autorska bajka nema uvijek sve dijelove i elemente narodne bajke, 6. autorske bajke se razlikuju od folklornih bajki time što je u ovim posljednjim aksiološki sadržaj manje zastupljen nego u prvih, 7. repertoar situacija aktuelizovanih u autorskim bajkama širi je od repertoara u klasičnim bajkama, 8. u autorskim bajkama ne postoji tradicionalna za narodne bajke transformacija negativnih karakteristika u pozitivne, 9. u autorskim bajkama dominiraju isti umjetnički postupci koje autor primjenjuje u svome opusu, 10. stilistika autorske bajke je predodređena opštom umjetničkom orijentacijom autora.

Proučavanje tekstualne specifikke Ćopićevih bajki pretpostavlja primjenu metoda koji omogućuju traženje i nalaženje dubinskih smislova i kategorija, dekodiranje komunikativne strategije, razotkrivanje pravila organizacije, strukture referentnog variranja, sistema konektora i precedentnosti. Takvo istraživanje treba da odgovori na pitanje koliko njegove bajke ispunjavaju osnovne kriterije tekstualnosti (koheziju, koherenciju, intencionalnost, prihvatljivost, informativnost, situativnost, intertekstualnost) i hipertekstualnosti, koliko se u njima prepliću različiti tipovi informacija (semantička, ilokutivna, komunikativna, pragmatička i dr.), koliko je prisutno kodno kombinovanje (objedinjavanja vizuelnog i verbalnog koda), djelovanje (ideološko, političko, vjersko...) i koliko je zastupljeno načelo efikasnosti, efektivnosti i primjerenosti. Istraživanje stilističke specifikke Ćopićeve autorske bajke podrazumijeva primjenu dubinske kvalitativne i kvantitativne analizu konotacija od forme ka sadržaju i od sadržaja ka formi, pasportizaciju stilističkih jedinica (utvrđivanje stilske vrijednosti) i markiranje postupaka (aktuelizacije, generalizacije, efekta prevarenog očekivanja, očuđavanja, dodavanja, oduzimanja, premještanja, djelovanja i sl.), tropa i stilskih figura. Korelacioni metod omogućuje da se utvrdi koliko se autorov stilistički postupak razlikuje od stilističkih postupaka u njegovim drugim tekstovima, odnosno u piščevu opusu izvan autorskih bajki, koliko autor odstupa od stilističkih postupaka tipičnih za njegovo šire stvaralaštvo. Metodika kontrastiranja je potrebna i radi dobijanja odgovora na pitanje koliko se stilistika Ćopićeve autorske bajke razlikuje od stilistike narodnih bajki.³¹

33. Ovdje je važno pitanje kako su i koliko u Ćopićevom bajkovitim pričama hipertekstualno predstavljani osnovni dinamički čvorovi pripovijedanja,³²

³¹ Odgovore na ova pitanja daćemo u posebnom radu.

³² R. M. Volkov nalazi 15 sižea bajki: nevino progonjeni, tri brata, borci protiv zmaja, traganje za zaručnicom, mudra djevojka, ukleti i začarani, vlasnik amajlije, vlasnik čudotvornih predmeta, nevjerna žena itd. (Volkov 1924). Neki od njih nisu tipični

informativne tačke dinamičkog karaktera, jednake radnje različitih junaka koje V. J. Prop naziva funkcijama i izdvaja 31: **1.** jedan od članova porodice udaljava se iz kuće (udaljavanje), **2.** junaku se izriče zabrana (zabrana), **3.** zabrana se krši (kršenje), **4.** protivnik pokušava da se obavijesti (raspitivanje), **5.** protivniku se daje obavještenje o njegovoj žrtvi (odavanje), **6.** protivnik pokušava da prevari svoju žrtvu kako bi je osvojio ili ovladao njenom imovinom (podvala), **7.** žrtva dopušta da bude prevarena i time nehotice pomaže neprijatelju (saučesništvo), **8.** protivnik jednom od članova porodice nanosi štetu ili mu škodi (nanošenje štete): nekog otima, krade ili oduzima čarobno sredstvo, pljačka ili uništava usjeve, krade dnevnu svjetlost, hara na drugi način, nanosi tjelesnu povredu, izaziva iznenadni nestanak, zahtijeva ili mami žrtvu, nekog protjeruje, naređuje da se nekog baci u more, nekog ili nešto začara, vrši zamjenu, naređuje da se izvrši samoubistvo, ubija, zasužnjuje, zadržava, prijeti naslinim brakom, prijeti ljudožderstvom, muči žrtve noću, objavljuje rat, **8a.** jednom od članova porodice nešto nedostaje, on bi želio nešto da ima (nedostatak), **9.** nesreća ili nedostatak se saopštavaju: junaka mole ili mu naređuju, šalju ga ili ga puštaju (posredovanje), **10.** tražilac pristaje ili odlučuje da se suprotstavi (početak suprotstavljanja), **11.** junak napušta kuću (odlazak), **12.** junak se provjerava, ispituje, napada i sl., i time se priprema da dobije čarobno sredstvo ili pomoćnika (prva darivaočeva funkcija), **13.** junak reaguje na postupke budućih darivaoca (junakova reakcija), **14.** junak stiće čarobno sredstvo (sticanje, dobijanje čarobnog sredstva), **15.** junak se prenosi, doprema ili dovodi na mjesta gdje se nalazi predmet za kojim traga (prostorno premještanje iz jednog carstva u drugo, putovanje uz pomoć vodiča), **16.** junak i njegov protivnik stupaju u neposrednu borbu (borba), **17.** junaka obilježavaju (žigosanje, obilježavanje): biljeg se stavlja na tijelo; junak dobija prsten ili peškir, **18.** protivnik biva pobijeden (pobjeda), **19.** otklanja se početna nevolja ili nedostatak (otklanjanje nevolje ili nedostatka), **20.** junak se vraća (povratak), **21.** Junaka progone (proganjanje, potjera), **22.** junak se spasava od potjere (spasavanje), **23.** junak stiže neprepoznat kući ili u drugu zemlju (dolazak inkognito), **24.** lažni junak postavlja neosnovane zahtjeve (neosnovani zahtjevi), **25.** junaku se zadaje težak zadatak (teški zadatak), **26.** zadatak se rješava (rješavanje), **27.** junaka prepoznaju (prepoznavanje), **28.** lažni junak ili protivnik, štetočina biva razotkriven (razotkrivanje), **29.** Junak dobija nov izgled (preobraženje), **30.** neprijatelj biva kažnjen (kažnjavanje), **31.** junak se ženi i stupa na carski prijesto (svadba) – Prop 1982: 34–71.³³

za Ćopića, npr. nevino progonjeni, tri brata, traganje za zaručnicom, mudra djevojka, ukleti i začarani, nevjerna žena.

³³ Stalni, nepromjenljivi elementi bajke (osnovni sastavni dijelovi bajki) za Propu su funkcije likova nezavisno od toga ko i kako ih izvodi; broj funkcija je ograničen; nji-

Veći broj ovih funkcija prisutan je i kod Branka Ćopića. One imaju različitu ulogu u kreiranju hipertekstualnosti.

Udaljavanje (funkcija 3) nalazimo u tekstu ŽIVA VATRA I RIS USAMLJENIK [U CARSTVU LEPTIROVA I MEDVEDA] – mladi nemirni divlji mačak, zvani Živa Vatra, odlučuje da napusti dvojicu braće i krene u šumu.

Nanošenje štete (8) dosta je često, a dolazi kao prijetnja ili kao realizacija prijetnje. Prvi slučaj imamo u priči PAUK, BUBICA I VETROVI [U CARSTVU LEPTIROVA I MEDVEDA], u kojoj stari pauk, *čuveni razbojnik*, prijeti: *Provredniću se, pa ću premrežiti čitavo nebo, zakloniću sunce i ljudi će onda da sede u mraku*, a drugi u priči SLAVA DIMA VELIKOG [U CARSTVU LEPTIROVA I MEDVEDA].

Borba (16) dominira u više tekstova, recimo, u DOŽIVLJAJIMA ČIČA-ZIMONJE (PRIČE ISPOD ZMAJEVIH KRILA).

Posredovanje (9) nalazimo u tekstu VESNIK PROLEĆA [U CARSTVU LEPTIROVA I MEDVEDA], u kome Proljeće traži onog ko će da najavi njegov dolazak.

Na suprotstavljanju (10) gradi se priča HRABRI MITA I DREKAVAC IZ RITA [U CARSTVU LEPTIROVA I MEDVEDA]. Mali Mita odlučuje da se sam uputi u rit i vidi kakvo se stvorenje noću strašno dere i kriči plašeći ribare. U ovoj priči realizuje se i „otklanjanje nevolje“ (19): dječak je hrabro otkrio da je strašni drekavac obična ptica bukač (nebogled) pa su svi u selu odahnuli. U nekim tekstovima ova se funkcija nagovještava još u naslovu. Takav je slučaj sa pričom TRI MUDRACA SPASAVAJU VUKA (U CARSTVU LEPTIROVA I MEDVEDA). Datu funkciju nalazimo i u tekstu MEDVEDIČIN SIN (U CARSTVU LEPTIROVA I MEDVEDA):

Našavši se u nevolji, mali Bucko seti se saveta svoje majke, stare ljute medvedice: „Sinko, kad te god neko napadne, kaži mu: moja je majka medvedica.“ I setivši se toga, Bucko se namršti i povika što je jače mogao:

– Hej, čujte me svi, moja je majka medvedica.

– Šta, tvoja je majka medvedica? – povikaše jazavci u samrtnom strahu. – Jao, sad smo propali.

Dobro su jazavci zapamtili staru medvedicu koja ih je toliko puta vijala iz njive s kukuruzom i koje su se oni bojali više nego svih pasa zajedno. A znali su dobro da ih medvedica mrzi zbog toga što u polju pljačkaju kukuruz za koji je ona držala da samo njoj pripada.

– Jao, jao, medvedica mu je majka! – derali su se jazavci bežeći na sto i više strana.

Dobijanje čarobnog sredstva (14) leži u osnovi priče BRKO I ŠMRKO (PRIČE ISPOD ZMAJEVIH KRILA). Dva druga odlaze u rat. Jedan od njih – Šmrko bio je praznovjeran čovjek pa je prije polaska zamolio seoskog vračara da mu načini amajliju (zapis) koja će ga štititi od topova, pušaka, sabalja, bijesnih mačaka,

hov redoslijed uvijek je istovetan; sve bajke imaju identičnu strukturu (Prop 1982: 28–31).

buva, kopriva, zemljotresa i drugih nevolja. Vačar mu je ispunio želju: uzeo je brk od mačka, komad zečjeg sala, dlaku od medvjeda, krilce od šišmiša, perce od buljine i komadić magarećeg kopita i sve to zašio u crnu krpu. Drugi junak – Brko dobio je od majke kapu od vune. Ta amajlija bila je sasvim druga, jer je bila sačinjena od najljepših želja:

Dok je majka plela kapu svom Brki, pjevušila je mnoge pjesme i šaputala stare priče koje je nekad pričala malom sinu. Sjetila se zatim da joj sin ide u boj da brani zemlju, pa je, pletući, šaputala bezbroj lijepih želja i savjeta svom junaku.

Na potrazi (22) baziran je tekst KOSOVICA I NJEZIN SIN (U CARSTVU LEPTIROVA I MEDVEDA), koji govori o tome kako se o malom kosu, koji je otišao od kuće, raspitivala majka kod raznih životinja. Potraga se ponekad prikazuje i kao lažna, npr.: *Kad se obazreo, ugleda kako njegova sjenka juri uz brdo, pa pomisli da ga to pristiže neki zec i dade se u još bješnji bijeg, da od toga umalo nije pobjesnio* (ŠAROV U ZEMLJI BAJKI [PRIČE ISPOD ZMAJEVIH KRILA]).

Motiv pobjede (18) realizuje se u nizu tekstova, npr. u priči NASAMARENI VODENI ĐAVO [PRIČE ISPOD ZMAJEVIH KRILA]. Međutim, svaki sukob ne dovodi do srećnog ishoda. Recimo, u priči POSLJEDNJI POTOMAK VELIKOG BORCA (U CARSTVU LEPTIROVA I MEDVEDA) glavnog junaka ubija medvjed.

Motiv preobraženja (29) drugačiji je nego u narodnoj bajci: dok u njoj glavni protagonista dobija novi izgled, kod Ćopića se pojavljuju junaci koji su jači i bolji od njega, odnosno dolaze kao jači konkurenti. Takvi su električna pila, voz i avion u odnosu na zmaja (STRAŠNI ZMAJ [PRIČE ISPOD ZMAJEVIH KRILA]), hidrocentrala u odnosu na vodenog đavola (NASAMARENI VODENI ĐAVO [PRIČE ISPOD ZMAJEVIH KRILA]) i dr.

Ćopić se poigrava sa motivom teškog zadatka (25) u tom smislu što ističe u prvi plan ono što je teško ili nemoguće uraditi, npr. naći prošlost (DOŽIVLJAJI JEDNOG ČVORKA [PRIČE ISPOD ZMAJEVIH KRILA]) ili baciti u vodu mačka koga voliš (DOŽIVLJAJI MAČKA TOŠE).

Moj prijatelj Haralampije Ladolež, prodavač zjala, konjskih rogova i žabljih dlaka, ovako mi je opisao svoj rodni kraj: Znaš, to ti je tamo na kraju mravljega puta, kroz krtičin tunel, iza pileće škole, tamo gde mačka mesečinu prede, zec pušku nosi, a patak mornaricom komanduje (PRIČA HARALAMPIJA LADOLEŽA [VRATOLOMNE PRIČE]).

34. Težak zadatak i za junake i za čitaoce su neobična računanja Ćopićevih junaka. To je najviše došlo do izražaja u priči ŽUĆA I RAČUNDŽIJA [U CARSTVU LEPTIROVA I MEDVEDA]. Tipičan izraz čudne matematike predstavlja rečenica: *On je dugačak dvaput toliko koliko polovina mene.*, koju čitalac ne može da dokuči jer ne zna tačnu mjeru psa Žuće (pisac je ne daje).

– *Ja sam ovčarski pas, zovu me Žuća. Čudiš se koliki sam? A šta bi tek rekao da vidiš mog brata. On je dugačak dvaput toliko koliko polovina mene* (ŽUĆA I RAČUNDŽIJA [U CARSTVU LEPTIROVA I MEDVEDA]).

Matematički hipotekstovi dolaze u obliku vertikalnog konteksta – čitalac mora sam da računa da bi odgonetnuo piščevu kvantitativnu formulu. Takav hipotekst ima nekoliko pojava oblika.

a) Pisac svjesno zamućuje smisao, usložnjava percepciju pa

kaže:	umjesto običnog (*):
<i>tačno u pet sati i sto dvadeset minuta</i>	* <i>tačno u sedam sati</i>
<i>triput po četvrtinu metra</i>	* <i>75 santimetara</i>
<i>devet stotina i devedeset i devet milimetara</i>	* <i>faktički jedan metar (1.000 mm = 1 m),</i>
<i>dvadeset i pet sati manje jedan dan</i>	* <i>jedan sat</i>
<i>pet puta po dva kilometra</i>	* <i>deset kilometara</i>
<i>četiri puta po četvrt metra</i>	* <i>1 metar</i>
<i>čitav jedan hiljaditi dio kilometra</i>	* <i>1 cm</i>
<i>on je pretrčao deset kilometara, a ja pet puta po dva kilometra više deset metara</i>	* <i>a ja deset metara više</i>
<i>tri kilometra manje 2998 metara i 40 santimetara</i>	[proizilazi -38 cm]

– Dobro, slušaj. Poranim ti ja jednog jutra i to vrlo rano, **tačno u pet sati i sto dvadeset minuta**, preskočim **baštenski plot visok triput po četvrtinu metra** i – bub u baštu (ŽUĆA I RAČUNDŽIJA [U CARSTVU LEPTIROVA I MEDVEDA]). ♦ A ja ti onda prikupih svu svoju snagu i **skočih devet stotina i devedeset i devet milimetara** (ŽUĆA I RAČUNDŽIJA [U CARSTVU LEPTIROVA I MEDVEDA]). ♦ Moj ti zec onda stade da **skače četiri puta po četvrt metra**, a ja samo **dvaput po pola metra**... Jurili smo se tako **dvadeset i pet sati manje jedan dan** i zec mi već bijaše odmakao stoti dio metra (ŽUĆA I RAČUNDŽIJA [U CARSTVU LEPTIROVA I MEDVEDA]).

b) U nekim slučajevima dobijaju se nulte vrijednosti: *dvadeset i dva decimetra manje dva metra*, *deset puta manje od deset kilometara* ili minimalne vrijednosti: *metar manje devedeset devet centimetara* (= 1cm).

U kupusu gricka strašna zverka zec. Uši mu dugačke dvadeset i dva decimetra manje dva metra, a rep, strašno dugačka repina, čitav metar manje devedeset devet centimetara (ŽUĆA I RAČUNDŽIJA [U CARSTVU LEPTIROVA I MEDVEDA]). ♦ *Ja zalajah tako gromovito da se čulo deset puta manje od deset kilometara*, zadrhtaše sve zvezde koliko ih je god toga jutra bilo na nebu, a moj ti zec, kad to ču, skoči, **skoči čitav jedan hiljaditi dio kilometra**, a ja ne bio len, pa i ja **skočih čitav metar**, a **zec opet hiljaditi dio kilometra**, a ja opet jedan metar... (ŽUĆA I RAČUNDŽIJA [U CARSTVU LEPTIROVA I MEDVEDA]). ♦ – Da li sam ga stigao? Evo, pa sam izračunaj. **Kad smo stali da trčimo, on je bio deset metara ispred mene, a dok smo trčali, on je pretrčao deset kilometara, a ja pet puta po dva kilometra više deset metara.** Sad ti

je jasno, da li sam ga stigao (ŽUĆA I RAČUNDŽIJA [U CARSTVU LEPTIROVA I MEDVEDA]). ♦ ILIJA, DUGAČKA DELIJA. *Od pete do glave dugačak pola sata, a od glave do pete tri kilometra manje 2998 metara i 40 santimetara* (DRUŽINA JUNAKA);

pisac uvodi i slikovita brojčana imena za one koji pogrešno računaju: *Dvapat Dva Jeste Pet, Dvapat Dva Jeste Sedam, Dvapat Dva Jeste Četiri*.

Čuješ, mladiću, pogrešio je onaj ko ti je **dao ime Dvapat Dva Jeste Pet**. Ja bih te nazvao **Dvapat Dva Jeste Šest**. Baš ništa ne znaš računa [...] E, ti si pravi **Dvapat Dva Jeste Sedam** [...] Sljedeće godine **Dvapat Dva Jeste Pet** došao je u posetu Žući, ali sa novim imenom; zvao se **Dvapat Dva Jeste Četiri** (ŽUĆA I RAČUNDŽIJA [U CARSTVU LEPTIROVA I MEDVEDA]).

c) Proširuje se računanje riječima i još:

*Mačak deda Triše vodeničara, onaj isti mačak koji je negda čak u hajduke išao, iziđe jednog sunčanog dana pred vrata vodenice, istegnu se na suncu **koliko je god dug i još nešto malo više** i stade zadovoljno da prede* (VODENIČAR I NJEGOVO MAČAK [U CARSTVU LEPTIROVA I MEDVEDA]). ♦ *Negdje daleko, kaže stara bajka, daleko, čak **na kraju svijeta i još jedno pola sata dalje**, u Zemlji bajki, nalazi se čarobno pseće selo* (ŠAROV U ZEMLJI BAJKI [PRIČE ISPOD ZMAJEVIH KRILA]).

d) Navode se velike brojke:

sto, stotina

– *Istina je, mudri sudijo, moja gazdarica **Stonoga Stonogić**, velika stonoga iz Crvenog Mulja, pogodila se sa mnom da joj čistim cipele. Pristala sam za malu nagradu i ne znajući da ona ima toliki broj cipela. – A koliko ih ima? – upita Vidra Vidrić. – **Stotinu** pari* (VIDRA I VARALICE [U CARSTVU LEPTIROVA I MEDVEDA]). ♦ – *Pa odrasli gosti imaju dvesta pari velikih i njihova deca **šest stotina** pari malih cipela, a kad se tome doda još **sto** pari gazdaričinih cipeletina, onda to sve skupa iznosi **devet stotina** pari cipeletina, cipela i cipelica* (VIDRA I VARALICE [U CARSTVU LEPTIROVA I MEDVEDA]). ♦ *Preplašena **Stonoga Stonogić** otrča brže-bolje sa svih svojih **sto** pari nogu, iako je imala žuljeve, iznese zavežljaj bubamare i hitro izbroja zarad* (VIDRA I VARALICE [U CARSTVU LEPTIROVA I MEDVEDA]).

dvjesta

*Vuk, stari zubati razbojnik. Njime ovce plaše svoju djecu. Od strane Ovučijeg suda osuđen je na **dvjesta proleća robije*** (DRUŽINA JUNAKA).

trista

– *Oho, odavde moraš što prije bježati, jer bi se mogao zlo provesti! – progundā Šarov, pa se dade u tako ludi trk da je za **čitavih trista metara** prestigao svoju rođenu sjenku* (ŠAROV U ZEMLJI BAJKI [PRIČE ISPOD ZMAJEVIH KRILA]).

sedam stotina osamdeset pet

*U gradu je nađeno i dovedeno **sedam stotina osamdeset i pet bradatih staraca*** (BATA I MILICIONARI [VRATOLOMNE PRIČE]).

hiljada, najčešće deset hiljada

*A kad se sasvim spustila noć, tome se još **pridružilo deset hiljada zvezda** i krnji mesec, ali ni to nije moglo da uteši malog zarobljenika* (OŠTROBODLJA POSTAJE JUNAK [VRATOLOMNE PRIČE]). ♦ – *Šta se mene tiče **deset hiljada mrava!** Volim da se ja jedan*

čitavu zimu tovim i da mi još preostane, a vas **deset hiljada** slobodno pomrite od gladi – prodera se hrčak (HRČAK S KRAJA SVETA [U CARSTVU LEPTIROVA I MEDVEDA]). ♦ – A jeste li mu rekli da je **nas deset hiljada** i da ćemo svi pomreti preko zime, ako ne nađemo hrane? – pripita ih mravlji starešina (HRČAK S KRAJA SVETA [U CARSTVU LEPTIROVA I MEDVEDA]). ♦ E, kad je tako, onda ćemo svi do jednog krenuti, navalicećemo složno u njegovu rupu i svaki će sebi poneti po jedno zrno za zimnicu. Videćemo, je li jači on ili **deset hiljada mrava** (HRČAK S KRAJA SVETA [U CARSTVU LEPTIROVA I MEDVEDA]). ♦ – Pa koliko je jak? – radoznalo će čiča. – Pa, kako da ti kažem, **jak je jedno deset hiljada konja** (NASAMARENI VODENI ĐAVO [PRIČE ISPOD ZMAJEVIH KRILA]).

a manje trista hiljada, hiljada, pet hiljada, nekoliko hiljada

Prastari hrast tiho zašumi sa svojih **trista hiljada listova** [...] (DOŽIVLJAJI JEDNOG ČVORKA [PRIČE ISPOD ZMAJEVIH KRILA]). ♦ – Um-hrum, **trista mu hiljada najbistrijih potoka i reka**, kakve odurne laži! (TRI MUDARACA SPASAVAJU VUKA [U CARSTVU LEPTIROVA I MEDVEDA]). ♦ Zdrav sam, jak, dobro jedem i pijem, a star sam svega **hiljadu godina** (STRAŠNI ZMAJ [PRIČE ISPOD ZMAJEVIH KRILA]). ♦ Ostade pismo u beskraju argentinskoj ravnici među **pet hiljada goveda** i tu ga predveće nađe sin jednoga govedara, porijeklom iz naše Dalmacije vodu (ČUDNOVAT SVJETSKI PUTNIK [PRIČE ISPOD ZMAJEVIH KRILA]). ♦ – Sjećaš li se kad smo se nas dvojica nekad susretali? **Bilo je to prije nekoliko hiljada godina**. Onda sam bio mnogo ljući, zar ne? (DOŽIVLJAJI ČIČA-ZIMONJE [PRIČE ISPOD ZMAJEVIH KRILA]).

e) Daju se male brojke:

Poderao sam, bježeći, već **devet pari opanaka i jedne** čizme, a već mi je od trčanja duša **triput** na nos izlazila i jedva sam je nazad vratio (DRUŽINA JUNAKA). ♦ Veliki, vrlo veliki, preko **tri** brda (DRUŽINA JUNAKA). ♦ Šarov se sjeti kako je nekad i on progonio mačke sve dok ne bi strugnule uz kakvo drvo, pa ga od straha potrese **troljetna** groznica i srce mu sleti u pete (ŠAROV U ZEMLJI BAJKI [PRIČE ISPOD ZMAJEVIH KRILA]). ♦ Ti se onda, razumije se, rastužiš, jer ti više nisi dijete nego ratnik, a **mama ti je daleko, daleko – iza deset brda, iza pet rijeka, iza dvadeset neprijateljskih zasjeda** (KAKO SAM TRAŽIO PROLJEĆE [VRATOLOMNE PRIČE]). ♦ – Frnjau-mrnjau! – začu se na to iz jendeka. – Čekamo ga s oduševljenjem i s **dvadeset** nokata! (ŠAROV U ZEMLJI BAJKI [PRIČE ISPOD ZMAJEVIH KRILA]).

ponekad u obliku antiklimaksa (četiri, tri, dva, jedan)

Zaustavi se tek na devetom brdu i sjede da razmišlja kud bi sad okrenuo. Dugo je razmišljao, toliko dugo da bi to bilo dovoljno vremena **da se uhvate četiri zeca, da se preskoče tri plotu, da se vide dva mačka na visokom krovu i još da se jedanput mahne repom** (ŠAROV U ZEMLJI BAJKI [PRIČE ISPOD ZMAJEVIH KRILA]).

f) Koristi se riječ puta:

Kad siroti mačak razumede taj oglas, preznoji se od golema straha **petnaest ili šesnaest puta**, pa što je hitrije mogao strgnu prema deda-Trišinoj vodenici (VODENIČAR I NJEGOVO MAČAK [U CARSTVU LEPTIROVA I MEDVEDA]). ♦ – Ne znam, brate – odgovori urabac. – Za takvu vrstu jela nikad ni čuo nisam, a živim ovdje već vrlo dugo. **Od mog rođenja dvaput su trešnje pocrvenjele, dvaput pšenica požutjela, trideset puta se mačak penjao na školski tavan, a ja sam pojeo more žita** (DOŽIVLJAJI JEDNOG ČVORKA [PRIČE ISPOD ZMAJEVIH KRILA]). ♦ Od jutra do mraka trajala je bitka, a onaj moj negdašnji dječak **sedam je puta** kretao na juriš oklopnike, **tri su konja**

pod njim ubijena, a on je još uvijek neumorno jurišao (DOŽIVLJAJI JEDNOG ČVORKA [PRIČE ISPOD ZMAJEVIH KRILA]). ♦ *Od mog rođenja dvaput su trešnje pocrvenjele, dvaput pšenica požutjela, trideset puta se mačak penjao na školski tavan, a ja sam pojeo more žita* (DOŽIVLJAJI JEDNOG ČVORKA [PRIČE ISPOD ZMAJEVIH KRILA]). ♦ *Za predsjednika su izabrali jednog starog prevejanog mačora, koji nije imao ni pasosa ni prijave stana, a bio je u svome životu osamdeset puta izmlaćen, pretučen, isprebijan, izmecan, isprašen, izvošten, izbijen, nalupan, naučen pameti, dobio svoje, doživio crni petak, vidio svog sveca i tako dalje i tako crnje* (BATA I MILICIONARI [VRATOLOMNE PRIČE]).

g) Vrš se sabiranje:

– *Oho, pa koliko si ti to star?* – začudi se čvorak. – *Eto, pa računaj – reče vrabac. – Dva više dva više trideset plus jedno more – koliko mu to dođe? Slab sam u računici. – Hm, hm, čekaj! To će mu biti... Ček, ček... dva proljeća, dva ljeta, trideset bježanja pred mačkom i more ručkova. Je l' tako?* – Tako je – složi se vrabac. – *I za čitavo to vrijeme nigdje nisam ni vidio ni čuo za to tvoje grožđe* (DOŽIVLJAJI JEDNOG ČVORKA [PRIČE ISPOD ZMAJEVIH KRILA]).

h) Primjenjuje se voluntativno fantaziranje (imati četiri uveta):

– *Uhu, uhu, uhu!* – povika čiča Zimonja. – *Zašto taj dak nema četiri uveta, pa da ih tri sata zavrčem, šarafim, zasukujem, odsukujem, trljam i ribam!* (DOŽIVLJAJI ČIČA-ZIMONJE [PRIČE ISPOD ZMAJEVIH KRILA]).

i) Upotrebljava se riječ *pola*

Ovo je tužba. Dugačka je pola dana kad se čita od početka do kraja, a kad se čita naopačke, potrošićes tri dana (DRUŽINA JUNAKA). ♦ *Od pete do glave dugačak pola sata, a od glave do pete tri kilometra manje 2998 metara i 40 santimetara* (DRUŽINA JUNAKA). ♦ – *Šta ti radiš ovdje?* – grmnu stražar s brkovima od pola aršina³⁴ (ŠAROV U ZEMLJI BAJKI [PRIČE ISPOD ZMAJEVIH KRILA]). ♦ *Medvjed mu je već bio ispričao sve svoje priče, a znao ih je svega pet i po ako se tu uračunaju i one četiri koje su mu iz glave izvjetrile dok je brao maline, pa još jedna koje nije mogao da se sjeti* (STRAŠNI ZMAJ [PRIČE ISPOD ZMAJEVIH KRILA]).

35. Manji broj funkcija nije tipičan za Ćopićeve bajkovite priče, a to su **2.** junaku se izriče zabrana (zabrana),³⁵ **5.** protivniku se daje obavještenje o njego-

³⁴ To znači da je brk imao najmanje 32 cm (osnovno značenje aršina je 'razdaljina od vrhova ručnih prsta do ramena'). Postojale su četiri vrste aršina: dunderski (građevinarski) i zidarski 75,8 cm, čaršijski 68 cm, terzijski 65 cm.

³⁵ Npr. otac Oštrozuba (jazavca) upozorava sina na opasnost ali mu ne zabranjuje da sačeka prvi snijeg kako bi ga vidio: *A ti sad radi što hoćeš, ja odoh na spavanje. I zapamti, neću baš nimalo da tugujem kad čujem za tvoju pogibiju* (OŠTOZUB ČEKA SNIJEG [U CARSTVU LEPTIROVA I MEDVEDA]). Dakle, sin ne sluša roditelje i sam donosi odluku. Na tome se gradi priča, koju pisac skraćuje riječima: *I dugo bi bilo da vam čovek priča ostale zgođe i nezgode koje je još proživio mladi Oštrozub čekajući da vidi sneg.*

vaj žrtvi (odavanje), 17. junaka obilježavaju (biljeg se stavlja na tijelo;³⁶ junak dobija prsten ili peškir), 23. junak stiže neprepoznat kući ili u drugu zemlju (dolazak inkognito), 27. junaka prepoznaju (prepoznavanje), 31. junak se ženi i stupa na carski prijesto (svadba).

Pored motiva koje izdvaja V. Prop postoje i oni koje on ne spominje i koji su za Ćopića izrazito karakteristični. To je gomilanje prepreka (ČUDNOVAT SVJETSKI PUTNIK [PRIČE ISPOD ZMAJEVIH KRILA], DOŽIVLJAJI MAČKA TOŠE), kajanje (ŠAROV U ZEMLJI BAJKI [PRIČE ISPOD ZMAJEVIH KRILA], kompenzacija (MJESEČEV GOST [PRIČE ISPOD ZMAJEVIH KRILA], kažnjavanje (VIDRA I VARALICE [U CARSTVU LEPTIROVA I MEDVEDA]), a posebno hvalisavost (HVALISAVAC I PESNIK [U CARSTVU LEPTIROVA I MEDVEDA], HVALISAVCI [U CARSTVU LEPTIROVA I MEDVEDA], RAZGOVOR NAD REKOM [U CARSTVU LEPTIROVA I MEDVEDA], U PSEĆEM SELU [U CARSTVU LEPTIROVA I MEDVEDA], PAUK, BUBICA I VETROVI [U CARSTVU LEPTIROVA I MEDVEDA]).

36. Osim bajki i basni kao male precendentne folklorne forme pojavljuju pjesme, sujevjerja, zagonetke, zaklinjanja, tužbalice.

37. Pjesma kao hipotekst dolazi u četiri oblika: kao a) neprecedentni tekst, b) pseudoprecedentni tekst, c) transformisani precedentni tekst, d) nemodifikovani precedentni tekst. U prvom slučaju stihovi pripadaju autoru. Npr.

Za njim su se gromko smejali Šarov i Gruvalo, a Pentralo na krovu kolibe zaigra još brže i veselo zapeva: | Taj razbojnik, čovek zao, | bestraga je pobegao. | A sad ljudi nek dolaze, | celom šumom nek prolaze; | nema čega da se plaše, | sad je šuma carstvo naše. Hop, hop! Hop, hop! (TRI DRUGA I RAZBOJNIK [U CARSTVU LEPTIROVA I MEDVEDA]) ♦ *Njegov sin Gojko, koji je znao gdje sam sakrivena, izvadio me iz moga skrovišta, očistio me i krenuo sa ostalima noseći me i pjevajući: Puško moja, bij, bij, puško moja, bij, | sve krvnike, fašiste udri, ne žali...* (PRIČA STARE PUŠKE [PRIČE PARTIZANKE]). ♦ *Kad sam ponovo izišao odozdo i nastavio da pišem, toliko sam bio zbunjen da sam napisao: Tu kruške bere magarac Sivko, | pod kruškom njače medvjedić Živko* (KAKO SAM U RATU PISAO ZA DJECU [PRIČE PARTIZANKE]). ♦ *Jedan starčić, na primjer, imao je tako dugu i bujnu bradu da se u nju zavukao i sakrio kao u kakav žbun, pa su ga pola sata okolo tražili, a on ih je, čim bi okrenuli leđa, stalno začikavao: – Sakrio se jesam – čik pogodite gdje sam!* (BATA I MILICIONARI [VRATOLOMNE PRIČE]). ♦ *I dok je kreja začuđeno gledala za njom, iz visine se odednom prosu srebrna sunčana pesma. – Ciri, ciri, veliko moćno sunce blista nad poljima, talasa se na vetru zlatno žito i pčela zuji oko crvenog cveta deteline...* (HVALISAVAC I PESNIK [U CARSTVU LEPTIROVA I MEDVEDA]). *Beru i još nemi prkose pjevajući: „Medo bere jagode u široke mjerice“. Kakve jagode, kavke mjerice – trice i kučine* (DRUŽINA JUNAKA).

³⁶ U jednom tekstu Ćopić se poigrava sa ovim motivom uvodeći apsurd: Gavran, mudra stogodišnja ptica. *Možeš ga prepoznati po bijelom biljegu koga nema na njemu* (DRUŽINA JUNAKA).

U drugom pisac eksplicira da se radi o staroj pjesmi, a u stvari je u pitanju njegova (potvrde za njeno postojanje nismo pronašli):

*Bijeli Miš prorok pozdravi se s drugovima i krenu na put pjevajući neku **staru pjesmu poljskih miševa**: – Pšenična polja ambar su moj, klasova imam – ne znam im broj. | Nad poljem oblak putuje mrk, bisernom kišom kvasi mi brk. | Kad oblak prođe, sinuće zračak... | O, tiše, tiše, čuće nas mačak! (DOŽIVLJAJI MAČKA TOŠE).*

ili se ukazuje na sumnjivost pjesme:

*Stražar na vatrogasnom tornju jutros je cupkao nogama i pjevušio nekakvu sumnjivu pjesmicu, nešto... kao: **Doletjela lastavica | opa – cupa – cup!** (DOŽIVLJAJI ČIČA ZIMONJE [PRIČE ISPOD ZMAJEVIH KRILA]).*

U trećem slučaju unosi se tuđa pjesma.

– Molim... Molim, gospodine učitelju, vi ste nas u školi učili da ptice ne treba loviti i slobodu im oduzimati. Evo, ja još uvijek pamtim i onu **pjesmicu iz škole: Na prozoru kavez stoji, | u kavezu ptica mala, | a tužna je, vrlo tužna, | tek što nije zaplakala...** (UČITELJ, RAZBOJNIK I PTICE [PRIČE ISPOD ZMAJEVIH KRILA]). ♦ *I onda bi obično, tamo negdje podno bregova ispred nas, odjeknula široka pjesma: **Oj Jovane Brđanine, | tjeraj ovce sa planine....** (PRIČA O VELIKOM ČOBANINU [PRIČE ZANESENOG DJEČAKA]). ♦ Čak je i naš voz toga jutra nekako raspomamljen, pa zviždi i gdje treba i gdje ne treba, veselo juri kao nikad. – **Vozi gara, što vozila nisi!**³⁷ (ZAMJENA [PRIČE ZANESENOG DJEČAKA]). ♦ Samo sam čekao taj trenutak i, dobro znajući da on najvoli pjesme o Marku, već sam kod kuće nalazio jednu od njih i čitavim putem držao prst između listova na tome mjestu. – Evo one o Marku i Musi. – Aha, aha, čitaj. **Vino pije Musa Arbanasa | U Stambolu, u krčmi bijeloj...**³⁸ (JUNAČKI SVIJET MALIGANA DELIJE [PRIČE ZANESENOG DJEČAKA]). ♦ U mraku se jasno čulo kako knjiga šapuće svojim brojnim listovima: **Znanje je sila, znanje je moć, | učimo, djeco, dan i noć...**³⁹ (ČAROBNI ČILIM [VRATOLOMNE PRIČE]).*

³⁷ Ove stihove čuli smo prvi put u djetinjstvu od svoga djede koji se služio austrougarsku vojsku.

³⁸ Ćopić uzima samo prva dva početna stiha pjesme MARKO KRALJEVIĆ I MUSA KESE-DŽIJA: **Vino pije Musa Arbanasa | U Stambolu u krčmi bijeloj. | Kad se Musa nakitio vina, | Onda počne pijan besjediti: | „Evo ima devet godina | Kako dvorim cara u Stambolu, | Ni izdvorih konja ni oružja, | Ni dolame nove ni polovne; | Al' tako mi moje vjere tvrde, | Odvrć ću se u ravno primorje, | Zatvoriću skele oko mora | I drumove oko primorja, | Načiniću kulu u primorju, | Oko kule gvozdene čengele, | Vješaću mu hodže i hadžije.“** [...] (Marko i Musa-www).

³⁹ Ovo su modificovani stihovi Jovana Jovanovića Zmaja **Znanje je sila, znanje je moć, | učite deco dan i noć!**

Ćopić ne navodi izvor, već samo kaže da je u pitanju *pjesmica iz škole*, a u stvarima radi se o prvoj strofi (od ukupno četiri) pjesme Jovana Jovanovića Zmaja PTICA U KAVEZU.⁴⁰

U drugom slučaju dolaze stihovi iz narodne poezije:

– *Samo hrabro, sine. Sjeti se kako je Rajić branio topove, kako je Zrinjski jurišao iz Sigeta, sjeti se one pjesme o hajduku koju sam ti u djetinjstvu kazivala: „On od rane jauknuti neće, | pokraj sebe uplašiti druga...”* (Brko i Šmrko [PRIČE ISPOD ZMAJEVIH KRILA]).⁴¹

U nekim slučajevima modifikuje se precedentni tekst.

U ljutom boju dvojke su bile tako savladale pionira Gojka da su mu već bile vezane i noge i ruke, i zgrabile ga za gušu, pa je siromah morao iz svega glasa da viče u pomoć: Je li majka rodila junaka | da izbavi mene od dvojaka! (VELIKA OFANZIVA [VRATOLOMNE PRIČE]). ♦ *Jedan je bio tako žestoko udešen kao da je bio na školskom Kosovu, pa bi se o njemu prosto uz gusle moglo zapjevati: Ja kakav je pioniru Gojko: | na njemu je rana sedamnaest, | nosi keca u lijevoj ruci, | kroz torbu mu dvojke propanule, | s jedne strane iz matematike, | s druge strane iz srpskog jezika, | da ne kriva ni tamo ni amo* (VELIKA OFANZIVA [VRATOLOMNE PRIČE]).

Ponekad se ističe da se pjesma pjeva: *Ta o patkama se i pjesma pjeva: „Patka pliva po vodi, lisica je gleda”* (DRUŽINA JUNAKA).

Ona se javlja i u Ćopićevim dramskim tekstovima.

Lakše, lakše, Šareove! Idemo sad svi kdo starog mosta da se kupamo. Zaslužili smo odmor poslije napornog rada.

(Svi kreću sa pjesmo, koju vodi partizan. Šarov ostaje sam.)

„Po šumama i gorama naše zemlje ponosne idu čete partizan, slavu borbe pronose...” (DRUŽINA JUNAKA).

Autor se ponekad poigrava sa stihovima na bazi premetaljke – prvo dolazi pogrešna, apsurdna, besmislena verzija:

Mali je čitao i zbog toga da ne zaboravi ono što je nekad u školi naučio, a Đogat ga je slušao čačkajući nos i zadovoljno je žmirkao lukavim žutim očima.

– *Aha, kako to:*

*Stade miš mačku jesti,
stade mačka glog brstiti,
stade glog sedlo, biti...*

a onda prava:

⁴⁰ Naredna strofa glasi: *Pa je pita hraniteljka | Kad grumićak njojzi dade: | „Šta je tebi, ptico moja? | Izjadaj mi svoje jade!”* (Ptica u kavezu-www).

⁴¹ U jednoj narodnoj pjesmi kaže se: *Sve po pušci i po desnoj ruci, | Od zla oca a od gore majke; | Koji može stići i uteći, | Na zapetu pušku udariti | I ranjena iznijeti drugu; | Kož od rane jauknuti neće | Ni do sebe uplašiti vojnika* (Pjesma o hajduku-www).

Bogdan se od sveg srca smijao Đogatovoj deklamaciji i popravljao ga:

– *Nije nego ovako:*

– *Stade miš sedlo gristi,
stade sedlo konja biti,
stade konj vodu piti...*

(KURIR PETE ČETE [PRIČE PARTIZANKE]).

Postoje prozni tekstovi u kojima se pojavljuje više pjesama, npr.:

PRIČA NA VALOVIMA RIJEKA [PRIČE PARTIZANKE]

*Na dalekim brdima gorjele su vatre, a partizani iz Titova Zagorja spremali su se za noćne napade i pjevali o starom seljačkom vodi i junaku Gupcu Matiji: Nema juna-
ka, nema seljaka, | Kao što je bio Gubec Matija... Zanesen pričom, on odjednom
zahuće: – Bregovi se naši tresu, | To je borba na Kupresu: | Izgubismo drug-
Šolaju | Na prvome položaju... ♦ Tako je rekao Tito i tako će biti! – završi Drina i
stade da pjeva svoju omiljenu pjesmu o crnogorskom heroju Savi Kovačeviću kako je
probijao njemački obruč na Sutjesci: Što to huči Sutjeska, krv pliva po njoj? |
Divizija Savina bije teški boj... ♦ I Nebojša nastavi da gudi staru srpsku pjesmu
bune: Kad se šćaše po zemlji Srbiji, | po Srbiji zemlji da prevrne | i da drugi
postane sudija... ♦ – Srbija pamti Titove riječi: „U Srbiji smo počeli, u Srbiji ćemo i
završiti!“ – svečano reče ona i zašumori omiljenu pjesmu srbijanskih proletera koju
su oni pjevali daleko od svog zavičaja: – O Moravo, moje selo ravno, | Kad si rav-
no, što si vodoplavno?....*

KURIR PETE ČETE [PRIČE PARTIZANKE]

*Bogdan je strčao niza strminu i stao da prebire grah pjevušeći poznatu omladinsku
pjesmu: Omladina jaka, a dosta pušaka, | svaki omladinac biće mitraljezac...
♦ Bradat četnik divljeg izgleda i očiju crvenih od dima ložio je vatru i kroz nos pjevu-
šio: – Alaj mi se pred očima drema, | dosadno je kada pljačke nema...*

PRIČA IZ BIHAĆA [PRIČE PARTIZANKE]

*Gazeći preko ustaških leševa, kroz ulice starog „Bišća“ pjevala su zagrljena braća,
pjevali su junački potomci Nikole Šubića-Zrinjskog, Đerzeza Alije i Kraljevića Mar-
ka: Partizani borbu vode | da svoj narod oslobode... ♦ Nad selima pitomog
Zagorja već se šuljao mlak ljetni suton, a večernji povjetarac koji je nalijetao iznad
vode tihano je pjevušio: – Lijepa naša domovino...⁴²*

⁴² To je prvi stih pjesme HORVATZKA DOMOVINA (1835) sa četiri katrenske strofe koju je napisao zagrebački pravnik Antun Mihanović, jedan od pjesnika narodnog preporo-
da; ona+ je postala temelj današnje hrvatske himne: *Lijepa naša domovino, | Oj
junačka zemljo mila, | Stare slave djedovino, da bi vazda sretna bila!* (Lijepa naša-
www).

*Javor od koga se prave gusle, prevuče uveče gudalom od vetra preko nevidljivih struna i zagudi: **Jarko sunce zašlo već odavna, | ot'šo danak, došla noćta tavana...***⁴³ (BAJKA O BATINAMA [VRATOLOMNE PRIČE]).

Rijetko Ćopić ne daje pjesmu, već potpis ispod nje:

Istom ti zagudi Vuk:

– *Oho, evo i jedne narodne pjesme, ali se ispod nje, u ime naroda, potpisala pionirka Zaga Vojinović iz Požege. Vidi, vidi, mogao sam onda i ja da uzmem sve narodne pjesme koje sam zapisao od raznih guslara, pa da ispod njih stavim: „**Napisao Vuk Stefanović Karadžić iz Tršića.**“ (ZMAJ I VUK U REDAKCIJI [VRATOLOMNE PRIČE])*

Umjesto pjesme može da se ponudi njen opis:

*Njiše se u šumi zlatna pšenica u noći punoj mesečine. Talasa se teško sazrelo klasje i čitava njiva peva pesmu o vrednim i neumornim rukama i o tome kako se u rano jutro diže seljak na rad sa svojim šarenim volovima i pozdravlja sunce na izlasku. Peva plodna njiva veliku pesmu o znoju i radu, a pored nje se otegao čutljivi prastari kameniti drum sav bel od prašine i pažljivo sluša pesmu (PRIČA STAROG DRUMA [U CARSTVU LEPTIROVA I MEDVEDA]. ♦ Peva cvrčak o tome kako se u rano svitanje, puno jutarnje rumeni, bude ptice i cvrkutanjem dočekuju sunce, peva o podnevu kad zlatna pšenica šumi i vrapci se svađaju u zelenim krošnjama, o svežem večeru, kad cvetovi šire krunice i očekuju rosu. **Priča cvrčak u pesmi** i to, kako se mrav znoji vukući slamku mnogo puta veću od sebe, i to, kako je juče jedna strašno velika goveda noga stala upravo ispred njegove rupe, a on je pobegao duboko pod zemlju i srce mu je bilo manje od makova zrna (SUNČEV PEVAČ [U CARSTVU LEPTIROVA I MEDVEDA]).*

kvalifikacija (**sunčana pjesma, stara pjesma poljskih miševa**):

*U topli letni dan sedi cvrčak na ulazu svoje tamne rupe, svoje drage kućice, i peva svoju beskrajnu **sunčanu pesmu** (SUNČEV PEVAČ [U CARSTVU LEPTIROVA I MEDVEDA]) ♦ – Znači da nikad više neću vidjeti svoje voljeno sunce. E, onda je bolje da belu smrt dočekam pevajući svoju **vedru sunčanu pesmu**. Pevajući nju, neće mi žao biti da umrem (SUNČEV PEVAČ [U CARSTVU LEPTIROVA I MEDVEDA]). ♦ Bijeli Miš prorok pozdravi se s drugovima i krenu na put **pjevajući neku staru pjesmu poljskih miševa**: – Pšenična polja ambar su moj, klasova imam – ne znam im broj. | Nad poljem oblak putuje mrk, bisernom kišom kvasi mi brk. | Kad oblak prođe, sinuće zračak... | O, tiše, tiše, čuće nas mačak! (DOŽIVLJAJI MAČKA TOŠE). ♦ [...] ris Usamljenik izlazio je pred svoju pećinu da otpeva **staru lovačku pesmu risova** [...] (POSLEDNJI POTOMAK VELIKOG BORCA [U CARSTVU LEPTIROVA I MEDVEDA]). ♦ Ah, da mi je samo dočekatio prvu zvezdu, pa poslednji put otpevam **lovnu pesmu risova** (POSLEDNJI POTOMAK VELIKOG BORCA [U CARSTVU LEPTIROVA I MEDVEDA]). ♦ – Klik, klik! – uskliknu njegov prijatelj orao, pa se preko svog običaja podiže iznad planine, da gore u visinama, gde*

⁴³ Ova dva stiha uzeta su iz sredine ĐAČKOG RASTANKA Branka Radićevića: [...] **Sunce jarko zašlo već odavna; | Ot'šo danak, došla nojca tavana.** | Mome platno davno pokupile, | Pa s' odavde mene izgubile. | Sve mi milo nojca rasplašila; | Što ne mogla, u tamu zavila... (Radićević-www).

je još bilo sunca, otpeva **posmrtnu pesmu** kakva se peva samo orlovima (POSLEDNJI POTOMAK VELIKOG BORCA [U CARSTVU LEPTIROVA I MEDVEDA]. ♦ A neka ptica čak je o tome i pesmu ispevala, koju je prihvatila i pevala čitava šuma počevši od nemirnog kosa, pa sve do ozbiljnog medveda, koji je tu pesmu krišom gundao krećući u lov (TRI MUDRACA SPASAVAJU VUKA [U CARSTVU LEPTIROVA I MEDVEDA]).

ili preneseno značenje:

– *Sneg, sneg, tvoja **stara pesma** – žalosno zaklima glavom otac* (OŠTROZUB ČEKA SNEG [U CARSTVU LEPTIROVA I MEDVEDA]).

38. U prozne tekstove Ćopić uvodi i pjesničku profesiju. Tako u priči CVRČAK TRAŽI SUNCE [U CARSTVU LEPTIROVA I MEDVEDA] glavni junak (dat već u naslovu) govori da je po zanimanju pjesnik koji (a) ide po svijetu da pronade izgubljeno sunce bez koga ne može da živi i (b) ne može da shvati crnog mrava koji *davi svog žutog rođaka* a iznad plovi *bela krilata lopta* i on ga ne vidi. Na to mu poljski miš odgovara:

– *Glup si ti, pevaču. Ta ko ne bi ratovao zbog onako dobrog zrnavlja [...].*

Cvrčak se na to ne obazire, već nastavlja put, što je praćeno hipertekstom u obliku komentara (formalno piščevog): *Ta kad su pesnici slušali miševe?*

39. Hipotekstovi dolaze i iz drugih funkcionalnih stilova, prije svega administrativnog. U Ćopićevim djelima postoji više takvih vrsta: oglas, oglas i proglas, objava, natpis na artefaktima (stubu, kapiji i sl.), precedentni natpis, cedulja, odricanje, pisani tragovi, naziv javnog objekta, srečka, zavještanje, zapis. Oni najčešće čine spoj zvaničnosti (karakteristične za administrativni stil) i komičnosti (karakteristične za Ćopićevo pripovijedanje), pri čemu je forma zvanična, a sadržaj komičan. Svaki od njih dolazi kao hipertekst sa odgovarajućim sadržajem.

Oglas. Gavran lešinar je otvorio gostionu na strmom krševitom brdu sa koga često padaju u provaliju pogodoeni kamioni i tenkovi sa Nijemcima, ustašama i četnicima. Na poledini letka koji su Nijemci bacili iz aviona naškrabao je oglas *malo ukrivo, malo nahero, ali se daje pročitati*. Papir je njegov poznanik djetlić prikucao na stablo. Novi hipertekst otvara se linkovanoj rečenicom *Na oglasu piše:*

Ovo je o g l a s

u kome obavještavam svu gospodu Gavranove i druge uvažene Ptice i Ptičurine koje vole našu kuhinju da sam u provaliji ispod Kiska otvorio gostionicu i mjenjačnicu „Fašistička strvina“, koju partizani svakodnevno snabdijevaju svježim mesom. Na stovarištu imam Švaba, ustaša, četnika i drugih lupeža. Švabe mijenjam za uginule svinje, ustaše za krepanu konjetinu, a četnike dajem ispod cijene: dva četnika za jedno crknuto pseto.

Navali, narode! Poleti, narode!

Jevtino dam, samo da prodam!

Datum: čini mi se, današnji.

gostioničar i mjenjač:

G a v r a n b e z b i l j e g e

Kisak.

Upozorenje. Drugu stranu ovoga oglasa ne čitaj, to su pisale Švabe i sve je gola laž!
(PRIČA O CESTI I O GAVRANU GOSTIONIČARU [PRIČE PARTIZANKE].)

Oglas i proglas. Čiči Triši nestao je mačak Toša koji je ponio u vreći da baci u vodu. Krčmar mu je predložio da napišu oglas o izgubljenom mačku i da ga objesne na „Krčmi kod tri magarca“. Uslijedio je dijalog:

– *A ima li na tvojoj krčmi sličnih oglasa?*

– *Oho, još da vidiš! Evo, gledaj, sav se zid šareni od njih.*

Krčma je zaista bila oblijepljena najrazličitijim oglasima. Bio je tu oglas jednog čiče koji je javljao da je negdje u rakiji izgubio pamet, pa potjernica za nekom vranom koja je drugom čiči popila mozak, pa oglas nekog pijanice koji traži dane izgubljene u krčmi, pa onda opomena gostima krčme da ne idu na tanak led za nekim kockarom i najzad oglas jednog domaćina koji javlja da je u krčmi izgubio dobar glas i moli svakoga ko o njemu nešto zna da mu odmah javi

Naredna rečenica vrši funkciju hiperlinka:

Da bi im misli bolje tekle, čiča i krčmar uzeše u pomoć i jednu bocu rakije travarice i poslije mnogo znojenja, uzdisanja, štucanja, zijevanja i lupanja po čelu, sastaviše ovakvo pisanije:

Zatim dolazi hipotekst sa samim oglasom i proglasom.

O g l a s i p r o g l a s

Iz koga će svaki čovjek koji ovo bude pročitao saznati šta je u njemu napisano, a napisano je baš ono što dolje piše, a dolje piše ono što ćeš pročitati, i ništa drugo.

Sastavili čiča Trišo, mlinar i Vinko Šljivić, krčmar, uz pomoć pune boce i gušćjeg pera.

U oglasu oglašujemo i proglašujemo ovo: Prošle noći, kad smo se peli na orah da skinemo mjesec, čiča Trišo izgubio je džak i mačka, i to džak na mačku i mačka u džaku. Mačka ćete poznati po tome što se nalazi u sivom džaku i voli slaninu, sir i ribu, a džak ćete poznati po tome što ne voli ni sir, ni ribu, a u njemu se nalazi jedan šaren mačak. Ako vam ni ovo nije dovoljno za prepoznavanje, onda vam dajemo i ovaj opis i oznake:

M a č a k T o š o u djetinjstvu bio je vrlo malen, što zna i ćorava kvočka koja je iščezla u lanjskoj poplavi. Nekad je imao buva, a možda ih i sad ima. Kad je kod kuće, rado sjedi na čičinom ramenu, a kad se izgubi, ne znamo gdje sjedi. Sprijeda ima glavu, pozadi rep, noge su mu dugačke do same zemlje, a kad legne na leđa, onda mu nisu do neba.

S i v i d ž a k liči na svaki drugi džak i po tome ćete ga najlakše prepoznati. Može se izvratiti, i onda liči na izvraćeni džak, a kad se ne izvrati, liči potpuno na samog sebe. Ako je prazan, u njemu baš ništa nema. Iako je iščezao, nema nogu niti mu trebaju.

Ko ovo dvoje pronade, dobiće od čiča-Triše punu bocu brašna, a od krčmara Vinka vreću rakije.

Poteci, narode, brašno se peče, rakija se melje!

Sastavljen za stolom, čita se na zidu krčme.

Ožalošćen:

Č i č a T r i š o,

a pomaže mu:

K r č m a r V i n k o (DOŽIVLJAJI MAČKA TOŠE).

Objava. Mačak Toša je ušao u kuću vračare i za komad slanine obećao da će loviti miševe. Čim je ona izašla, pojeo je slaninu i zaspao. Kada se starica vratila, pobjegao je napolje. Sutradan je na seoskom raskršću čuo lupu doboša i viku sa tipičnim obraćanjem narodu na javnom mjestu:

– *Narode, čujte i počujte, u selu se pojavio opasan mačak varalica. Našoj dobroj vračari uzeo je na ime kapare komad slanine i pobegao. Ko god dotičnog prevaranta uhvati, neka ga preda opštinskim vlastima. Preporučuje se svima da preko čitavog dana i noći puste sve pse s lanca kako bi se ovoj opasnoj mačjoj varalici što pre ušlo u trag (VODENIČAR I NJEGOV MAČAK [U CARSTVU LEPTIROVA I MEDVEDA]).*

Na vašar je stigao bos i neobrijan skitnica sa džakom preko ramena, ugrao se pored čovjeka s mišem i počeo da viče:

– *Ovamo, narode, da čudo vidiš! Mladog lava prodajem, divno lavlje mačel! Nije veći od lakta, a već se penje po drveću, lovi ptice, miševe i zelembaće, na krovu djecu gleda. Kad ponaraste, hvataće medvjede, vukove, zečeve, konje i ostale zvijeri. Ljudi će od njega po tri dana bježati, a on će im se kroz prozor u kuću zavlačiti i pod krevetom spavati (DOŽIVLJAJI MAČKA TOŠE).*

Natpis na artefaktima (stubu, kapiji i sl.). Šarov je krenuo u Zemlju bajki gdje se nalazilo čarobno pseće selo. Kada je stigao na državnu granicu nepoznate zemlje, ugledao je golem stub s velikom tablom na kojoj je pisalo:

Zemlja bajki

Mole se svi posjetioци da prilikom ulaska u ovu zemlju otresu običnu zemaljsku prašinu sa svojih stopala, kopita, papaka, šapa, kandži itd., a isto tako da se drže sljedećih pravila:

1) ničem se ne čudi, to je nepristojno,

2) pazi da ne pogaziš patuljke,

3) čuvaj se da tebe ne pogaze divovi,

4) od prevoznih sredstava upotrebljavaj: leteći ćilim, pticu Oja-Aja, običnu metlu i čizme od sedam milja. Vozi desnom stranom, brzina neograničena,

5) stan i hrana za putnike obezbijedjeni u „Krčmi na kokošijim nogama“. Plaća se prema vještini putnika: ili ničim ili glavom. Usluga brza i tačna,

6) prilikom kupanja u jezerima čuvaj se zmajeva i aždaja. Zato plivaj s mačem,

7) privikni se da nosiš glavu u torbi,

8) ako nemaš hrabrosti, ne ulazi u ovu zemlju, ona je samo za odvažne i nemirne,

9) prenošenje čuda iz carstva bajki na običnu zemlju opasno je, zato moraš imati smjelosti,

10) ne izdaj svoga druga, to se i ovdje strogo kažnjava.

Uprava Zemlje bajki:

Junak Nebojša Zmaj

Troglavac

Patuljak Palčić

Crveni Vrabac (zaboravio da se potpiše)

Baš-Čelik (privremeno zatvoren u bure) – ŠAROV U ZEMLJI BAJKI [PRIČE ISPOD ZMAJEVIH KRILA]

Precedentni natpis. Čopić modifikuje poznatu završnu frazu na kapiji za pakao u BOŽANSTVENOJ KOMEDIJI Dantea Aligerija izreku *Ostavite nadu svi koji ovamo ulazite* (italijanski *Lasciate ogni speranza, voi ch'entrate* – Dante-www):

Nad velikom kapijom kroz koju se ulazilo u selo stajao je ovaj natpis: „Ti, koji ula-ziš ovdje, ostavi napolju sve svoje buve i čičke“ (ŠAROV U ZEMLJI BAJKI [PRIČE ISPOD ZMAJEVIH KRILA]).

Cedulja. Autor opisuje kako je jednom prenoćio u redakciji dječijeg lista:

Sastavim, dakle, dvije klupe, prostrem na njih jedno staro partizansko ćebe, a više glave prikucam cedulju na kojoj je pisalo: Na ovoj klupi zabranjen je pristup noćnim bubama, buvama, leptirima, razbojnicima i drugim štetočinama. Ko prekrši ovo na-ređenje, dobiće toljagom po glavurdi.

Spavač s klupe, s. r. (ZMAJ I VUK U REDAKCIJI [VRATOLOMNE PRIČE]).

Odricanje. Dok je mačak Toša bježao kroz kukuruz, djed Triša je pronašao u vodenici veliki komad ugljena i na širokim bijelim brvnima vodenice, pored vrata, krupnim slovima napisao ovaj oglas:

„Ja dole potpisani deda-Triša, vodeničar, ovim se odričem za sva vremena svog dugogodišnjeg druga mačka, jer je dotični lenčina i bezobraznik i jer me je on gurnuo s vrbe u potok. Dugove koje moj bivši mačak bude napravio ne priznajem, naročito one u slanini i siru, štete koje nanese ne plaćam, i u slučaju da dotičnu ličnost negde uhvatim, premlatiću je kao mačku.

Ovo se daje na znanje svim koji dolaze u ovu vodenicu. Deda-Triša, vodeničar s.r.“ (VODENIČAR I NJEGOV MAČAK [U CARSTVU LEPTIROVA I MEDVEDA]).

Pisani tragovi-poruke. Mačak Tošo i Šarov išli su pješice uz rijeku prema klancu na čijem je ulazu bio čiča-Trišin mlin. Uz put se Šarov svaki čas zadržavao čitajući pomoću nosa zečje tragove:

„Idi ovim tragom – pisalo je mirisavim zečjim šapama – i tačno gdje on prestaje, tamo počinje zec.“

U nekim izvrljanim i teško čitljivim tragovima pisalo je različitim rukopisima:

„Ovuda je prošao zec... i za njim dva psa... Tu gdje ima velika mrlja, okliznuo se lo-vac s komadom prasetine u torbaku.“

Mačak Tošo, opet, njuškao je oko rupa poljskih miševa i po raznim znacima, samo njemu vidljivim, čitao spisak ukućana.

*„Ovde živi poljski miš Živko Brkić sa familijom i sa hromim ujakom Cijukalom.“
(DOŽIVLJAJI MAČKA TOŠE).*

Naziv javnog objekta. Čiča Trišo je stigao pred krčmu, nad čijim su vratima bila naslikana dva magarca, ispod kojih je pisalo krupnim slovima:

K r č m a k o d t r i m a g a r c a

Čiča Trišo izbeči oči na sliku:

– Kako to: tri magarca, a samo su dva naslikana? Gdje je treći?

– Treći si ti koji ulaziš ovamo! – prošaputa sam za sebe debeli krčmar, a onda glasno dodade:

– Trećeg sam poslao po rakiju. Sad će se vratiti (DOŽIVLJAJI MAČKA TOŠE).

Znakovi. Postoji i andrićevski motiv znakova pored puta:

Da se tamo po planini zaista skita i badavadžiše neki zmaj ili tako neka druga strahota, svjedoče vam i ovi znaci:

1) Po planini se nalazi mnogo iščupanog drveća, a to može biti samo djelo onog obješenjaka zmaja, iako šumar tvrdi da je to učinio vjetar.

2) Ljeti se na više mjesta šuma zapali tako da čak i vojska mora dolaziti da gasi požar. Šumar, istina, priča kako taj požar dolazi od smole koja kaplje na usijani kamen ili od neopreznih ljudi koji lože vatru, ali ja mu to, bratac, ne vjerujem. To se zmaj zaduva idući po vrućini, pa mu iz nozdrva sve plamen suče i goru pali. Zašto bi inače vojska išla da gasi, vojska ima topove, bubnjeve i žute mesingane trube od kojih sve grmi?

3) Kad je mećava i burno vrijeme, duboko u Grmeč-planini nešto huji i tutnji kao daleka grmljavina. Nije to glas bure, kao što veli šumar, nego to zmaj bježi pred mećavom tražeći svoju pećinu.

4) Kad sam jednom prolazio kroz Grmeč, nešto je u gustišu strašno šušnulo. To je zmaj sigurno stresao svoja krila.

5) A zašto, molim ja vas, šumar uvijek ide s puškom kroz Grmeč kad tamo nema zmajeva? Aha, ukebali smo ga: boji se zmaja! (STRAŠNI ZMAJ [PRIČE ISPOD ZMAJEVIH KRILA].

Srećka. Bijeli miš prorok uvukao se u rupu sivih poljskih miševa koji su mu predložili da im bude vojvoda. U razgovorima miš prorok se stalno pozivao na svoje srećke⁴⁴. Od njih deset, koliko je pisac konstatovao da je bilo, miš prorok je citirao sedam: drugu, treću, četvrtu, petu, osmu, devetu i desetu, dok je izostavljena prva, šesta i sedma.

⁴⁴ *Srećka* ima značenje 'listić papira manje veličine sa brojem, koji daje pravo na učestvovanje u lutrijskom vučenju' (Rečnik MS/MH 1969).

U srečki broj osam stoji proročanstvo: „Nevolja će združiti mačku i miša“ – reče Miš prorok i skromno se nakašlja. [...] – *U srečki broj devet* stoji mudra izreka: „Kad nastanu teški dani, pas i mačka spavaće na istom uzglavlju.“ [...] – *U srečki broj deset* stoji poslovice: „Jača su trojica nego sam Radojica“ – mirno reče Miš prorok. [...] – *U srečki broj dva* stoji opomena: „Glas naroda treba poslušati.“ Bude li me htio mišji narod, primiću se za vojvodu – skromno reče Miš prorok. [...] – *U srečki broj tri* stoji mudri savjet: „Bjeginova majka ne plače.“ Treba, znači, od mačaka bježati – reče bijeli miš. [...] – *U srečki broj četiri* kaže se: „Ne gubi nadu ni kad si vezan.“ Ako nekako pronađemo mačka Tošu živa i zdrava, naći ćemo i za te spas – reče Miš prorok. [...] – *U srečki broj pet* ima mudar zapis: „U straha su velike oči“ – reče Miš prorok (DOŽIVLJAJI MAČKA TOŠE).

Voluntativno zavještanje. U nekim slučajevima ne navodi se administrativni tekst, već se samo nagovještava.

– *Moj mačak? Ja sam samohran i nemam baš nikog svog. Posle smrti sve svoje imanje zaveštaću miševima, jer sam ih mnogo zavolio* (VODENIČAR I NJEGOV MAČAK [U CARSTVU LEPTIROVA I MEDVEDA]).

Zapis. On se citira kao dio milicijskog zapisnika o oduzimanju stvari.

Tako sad, u muzeju milicije, gde se čuvaju razna strašna oruđa, oružja i predmeti, stoji mala dečakova pračka pored bombi, paklenih mašina, pištolja, boksera, bodeža, kalauza, turpija i špijunskih foto-aparata u dugmetu od kaputa. Ispod nje stoji kratak zapis: „Ručni bacač kamenja, oduzet od sedmogodišnjeg istrebljivača vrabaca i razbijača prozora i sijalica. Proizveden u tajnoj podrumskoj radionici, iza bureta s kupusom.“ (KOMANDIR MILICIJE [VRATOLOMNE PRIČE])

Dnevnik. Ciklus priča o mačku Toši baziraju se na (tobožnjem) njegovom dnevniku. U uvodnom dijelu eksplicira se da su doživljaji mačka Toše i njegovih prijatelja Miša proroka i psa Šarova napisani uz pomoć Tošina dnevnika.⁴⁵ Dalje pisac ističe da je dnevnik bio prilično oštećen (*Vidi se da ga je gazda nosio sa sobom kroz trnje, noću kroz rosnu travu i po prašnjavim tavanima*), umazan slanimom, nagrižen od miševa, a na posljednjoj strani pisalo je krupno, psećom azbukom, što ima funkciju hiperlinka.

„Ovaj dnevnik zaplijenio je i pročitao Žučo pas, ovdašnji čuvar kuće i pseći knez. Ništa mi se ne sviđa, pravi mačji kašalj. Ne vrijedi jedne čestite koske! U mravinjak s piscem! Žučo, veliki pseći knez, nosilac Zečje medalje s ukrštenim koskama.“ (DOŽIVLJAJI MAČKA TOŠE).

Od petnaest glava tri (druga, šesta i deseta) otvara objašnjenje (u zagradi): *Prepisano iz Tošina dnevnika*. Taj izvod daje se u navodnicima. Druga glava počinje ovako:

„Jao meni, crnu i kukavnu, evo me uhvatiše i u džak zavezaše. Sad me moj čiča Trišo nekud vozi, a sigurno na dobro mjesto dospjeti neću. Nastradao sam, nadrljao sam,

⁴⁵ Dnevnik je „pronađen“ iza pseće kućice čuvenog buvolovca Žuće, koji je iznenada potjerao neopreznog Tošu, a ovaj, klisnuvši uz drvo, izgubio svoj dnevnik.

obrao sam bostan, ode mi koža na šiljak! Gore mi je nego da sam se našao u kućici psa Žuće, starog buvolovca i mog ljutog dušmanina.

– Zašto su me spremili u džak? – pitaš me, prijatelju moj!

E, to ti ni ja sam ne znam tačno kazati. Lijepo sam živio kod svoga gazde, čiča-Triše, mlinara. [...]

a završava se:

Desi se, opet, da čiča Trišo ulovi ribu, a ja samo priđem da je omirišem i – gle čuda! – odjednom vidim sebe kako bježim kroz travu s ribom u zubima. Još se i ne okrenem, a ribe već nema. Jesam li je pojeo, nisam li – ne znam, obraza mi!

Sira opet, nestane čim se moja sjenka nad njega nadnese, ali šta sam ja tu kriv. Nek bježi kao što radi miš, pa će se spasti. Zašto mi sam skače u usta? Ni ja ne skačem u usta onome zlikovcu i buvolovcu Žući, pa mi je koža sve do danas zdrava i čitava.

Ali sad! Kud li me ovo vozi moj čiča?“ (DOŽIVLJAJI MAČKA TOŠE).

Šesta glava je takođe kompletno stavljena u navodnike:

„Izgleda da je moj čiča Trišo strašno pijan, jer je uzeo džak zajedno sa mnom, razmahivao njime i vikao:

– Hajde, džače, baci me u vodu!

Sad sam opet ostavljen na miru. Čujem pored mog džaka pljuskanje talasa i zrikanje popaca. Znači da se nalazim pored same rijeke i da je noć. Jao, da me neko ne ukrade zajedno s džakom!

[...]

I ja počeh da drijemam, ali evo ljudskih koraka! Ko li je to? Znam samo toliko da nije moj čiča Trišo. Njegove korake i odviše dobro poznajem.

– Eh, šta li je sad ovo? – uzviknu nepoznati i zastade sasvim blizu mene. – Biće, kanda, neki džak, a?

Niko mu ne odgovori. Nepoznati onda gurnu džak nogom, dohvati mene uprav u slabine i glasno se nasmija:.

– Ehe-he-he, da nisam pijan, još bih povjerovao da sam našao mačka u džaku. Uostalom, šta bilo da bilo, nosim ga sa sobom. Valjaće bar za rakiju.

Istog trenutka osjetih kako se džak zajedno sa mnom diže u vazduh.“ (DOŽIVLJAJI MAČKA TOŠE).

40. Posebnu vrstu mini hipotekstova čine zaklinjanja u nešto različitog karaktera:

a) izrazom *tako mi...* (najčešći tip)

– Tako mi najvećeg kukuruznog klipa koji sam dosad pojeo, zlo ćeš proći, velim ti (OŠTROZUB ČEKA SNEG [U CARSTVU LEPTIROVA I MEDVEDA]). ♦ – Tako mi gnjilih krušaka, rasuću tvoje kosti po svoj planini (POSLEDNJI POTOMAK VELIKOG BORCA [U CARSTVU LEPTIROVA I MEDVEDA]). ♦ Oh, oh, dosadna deco! Tako mi najveće koske koju sam noćas sanjao, vi ste najdosadnija stvorenja koja sam sreo uzduž i popreko kroz čitav svoj život (U PSEĆEM SELU [U CARSTVU LEPTIROVA I MEDVEDA]). ♦ – Tako mi svetog vuka, eno nedjelje u šumi! – viknu glasina hrapavim čičom (IZOKRENUTA PRIČA (PRIČE ISPOD ZMAJEVIH KRILA)). ♦ [Šarov]: Tako mi kože Lisca Mudrijaša, ovaj mali preskače isti-

nu i šara kao zec (DRUŽINA JUNAKA). ♦ [Lisac]: **Tako mi kokošijega bataka**, ja se u ovo ništa ne razumijem (DRUŽINA JUNAKA).

i neka mi...

– Tako je, to je zaista ona – javi se s vrha zove jedan gavran, koji je bio isto toliko star i mudar koliko je bio crn. – Ona stanuje u šipražju kod velike rečne okuke, i **neka mi se nasred leća pojavi velika bela belega**, ako sam ikad video tužniju pticu (KOSOVICA I NJEZIN SIN [U CARSTVU LEPTIROVA I MEDVEDA]). ♦ – Uh-vuh, **neka mi narastu ovčiji zubi**, pa da pasem travu kao najobičnije jagnje, ako mi se ovako nešto ikada desilo (TRI MUDRACA SPASAVAJU VUKA [U CARSTVU LEPTIROVA I MEDVEDA]).

b) imenicom ili imenskom sintagmom (*obraza mi, mačkove mi pređe*)

Jesam li je pojeo, nisam li – ne znam, **obraza mi!** (DOŽIVLJAJI MAČKA TOŠE). Ako sam slagao, **obraz mi pobijelio kao u labuda** (DRUŽINA JUNAKA);⁴⁶

c) inicijalnim futurom:

– **Dopustiću** da me najdeblji šaran golica ispod brade, a ni dirnuti ga neću, ako to zaista nije Gvozdена Šapa – složi se i Vidra Vidrić (TRI MUDRACA SPASAVAJU VUKA [U CARSTVU LEPTIROVA I MEDVEDA]).

d) performativom

[Gavran]: **Trostruko se kunem; kunem se crknutom svinjom, krepalim Švabom i ustaškom lešinom** da je sve istina što Vjeverica kaže (DRUŽINA JUNAKA).

Rijetko opozicioni par sa zaklinjanjem čini proklinjanje:

– **Tigar te pojeo, svetica!** (NEĆEŠ MI VJEROVATI (PRIČE ISPOD ZMAJEVIH KRILA)). ♦ [Medvjed]: **Hvala uvaženi sudijo Dabogda čitav život spavao u kokošijem perju i spoticao se preko guščijih bataka kad si tako dobar** (DRUŽINA JUNAKA). ♦ **Tako je, tako, Vuk ga pojeo, ko se bude svađao!** (DRUŽINA JUNAKA).

41. Iz vojnog jezika dolaze komande, recimo:

Miš prorok uzjaha, pa i on komandova: – **Pravac velika šuma pod kojim leži Šarov! Trkom!** (DOŽIVLJAJI MAČKA TOŠE). ♦ **Ruke u vis, u ime zakona!** (DRUŽINA JUNAKA).

a iz političkog života parole tipa:

Ama je li to čista istina? Kukuriku, sad su moje koke osvećene! Živjeli partizani, dvaput živjeli pioniri! (DRUŽINA JUNAKA). ♦ **Smrt fašizmu, drugovi pioniri!** (DRUŽINA JUNAKA). ♦ **Živio naš prvi odred!** (DRUŽINA JUNAKA). ♦ **Živjela naša udarna desetina!** (DRUŽINA JUNAKA). ♦ **Živio naš hrabri politkom!** (DRUŽINA JUNAKA). ♦ „**Dole tiranin i fašista mačak!**“ i – **pobježe bestraga** (DRUŽINA JUNAKA). ♦ **Dolje špijuni!** (DRUŽINA JUNAKA).

42. Veliki broj frazema predstavljaju precedentne jedinice koje Ćopić modifikuje suprotno njihovoj suštinskoj osobini: stalnosti članova i strukturnoj nepromjenljivosti. One se upravo i narušavaju s ciljem stvaranja stilskeg efekta.

⁴⁶ Iza naslova priče NEĆEŠ MI VJEROVATI dolazi rečenica bez početnog velikog slova: *ali sve je ovo istina, mačkove mi pređe!* (NEĆEŠ MI VJEROVATI (PRIČE ISPOD ZMAJEVIH KRILA)).

Kad to razumede mačak, prođe ga jeza od vrha nosa do kraja repa i sav se oznoji od strana [...] (VODENIČAR I NJEGOV MAČAK [U CARSTVU LEPTIROVA I MEDVEDA]), [...] *mačak pokajnički obori brkove* (VODENIČAR I NJEGOV MAČAK [U CARSTVU LEPTIROVA I MEDVEDA]). ♦ – *Baš je prava istina da si ti najbolji čovek pod nebeskom kapom – pokajnički priznade mačak ulazeći u vodenicu* (VODENIČAR I NJEGOV MAČAK [U CARSTVU LEPTIROVA I MEDVEDA]). ♦ *Već je prošla godina dana, a od njegove brade ni korova* (VIDRA I VARALICE [U CARSTVU LEPTIROVA I MEDVEDA]). ♦ *S neba sipa čitava tuča od mačaka* (DOŽIVLJAJI MAČKA TOŠE). ♦ *Iznenaden, Žučo od velikog čuda proguta laž koju je upravo htio da kaže [...]* (DOŽIVLJAJI MAČKA TOŠE). ♦ – *E, onda smo obrali ledenice – prosikta zabrinut Sjevera* (DOŽIVLJAJI ČIČA-ZIMONJE [PRIČE ISPOD ZMAJEVIH KRILA]). ♦ *Niko se ne smije ukipiti kao lipov svetac i ukočiti kao drven bog* (DOŽIVLJAJI ČIČA-ZIMONJE [PRIČE ISPOD ZMAJEVIH KRILA]). ♦ – *No, buvolovče jedan, hoćeš li biti mekan kao zečji rep, inače ću odmah da te bijem* (ŠAROV U ZEMLJI BAJKI [PRIČE ISPOD ZMAJEVIH KRILA]). ♦ *Idući polako sve za svojim nosom, Šarov se jedva ispetlja iz te šume i pođe dalje [...]* (ŠAROV U ZEMLJI BAJKI [PRIČE ISPOD ZMAJEVIH KRILA]). ♦ – *Jedan tvoj bivši dak, sadašnji razbojnik, ispao je juče glavom, bradom i nogama iz one velike šume [...]* (UČITELJ, RAZBOJNIK I PTICE [PRIČE ISPOD ZMAJEVIH KRILA]). ♦ *Nema takve pionirčine odavde do Kokošije Kule* (DRUŽINA JUNAKA). ♦ *Dragan, odvažni pionir kakav se sretno samo jednom u nedelji dana* (DRUŽINA JUNAKA). ♦ *Treba uzeti pamet u glavu, a brzinu u noge* (DRUŽINA JUNAKA). ♦ [Lisac zecu] *Tuga mi siđe u trbuh kad vidim koliko si nepovjerljiv* (DRUŽINA JUNAKA). ♦ [Medvjed] *E, onda treba uzeti pamet u noge* (DRUŽINA JUNAKA). ♦ [Lisac] *Pa oni su u savezu sa vodeničarevim Pijetlom, a to je hajdučina kakve nema pod nebeskom kožom* (DRUŽINA JUNAKA). ♦ [Pijetao mačku] *Dobro, dobro, ostaviću mu dušu u nosu, pa mu je onda ti istjeraj* (DRUŽINA JUNAKA).

Ipak znatno je više frazema koji ostaju nepromijenjeni: *biti mačji kašalj* (VODENIČAR I NJEGOV MAČAK [U CARSTVU LEPTIROVA I MEDVEDA]), *biti som* (DOŽIVLJAJI MAČKA TOŠE), *čizme od sedam milja* (ŠAROV U ZEMLJI BAJKI [PRIČE ISPOD ZMAJEVIH KRILA]), *dati vatru tabanima* (DOŽIVLJAJI MAČKA TOŠE; ŠAROV U ZEMLJI BAJKI [PRIČE ISPOD ZMAJEVIH KRILA]; UČITELJ, RAZBOJNIK I PTICE [PRIČE ISPOD ZMAJEVIH KRILA]), *dobro otvoriti oči* (DOŽIVLJAJI MAČKA TOŠE), *doći glave* (DOŽIVLJAJI MAČKA TOŠE), *glavom i bradom* (DOŽIVLJAJI MAČKA TOŠE), *ići na tanak led* (DOŽIVLJAJI MAČKA TOŠE), *ispasti duša od trčanja* (DRUŽINA JUNAKA), *ispred samog nosa* (DRUŽINA JUNAKA), *izgubiti dobar glas* (DOŽIVLJAJI MAČKA TOŠE), *jedva se vući na nogama* (ŠAROV U ZEMLJI BAJKI [PRIČE ISPOD ZMAJEVIH KRILA]), *kad na vrbi rodi grožđe* (VIDRA I VARALICE [U CARSTVU LEPTIROVA I MEDVEDA]), *kazati u brk* (DOŽIVLJAJI MAČKA TOŠE), *kost i koža* (DRUŽINA JUNAKA), *krasti bugu dane* (ŠAROV U ZEMLJI BAJKI [PRIČE ISPOD ZMAJEVIH KRILA]), *kuda oči vode i noge nose* (ŠAROV U ZEMLJI BAJKI [PRIČE ISPOD ZMAJEVIH KRILA]), *lopov od glave do pete* (DOŽIVLJAJI MAČKA TOŠE), *lupiti mokrom čarapom po glavi* (DOŽIVLJAJI MAČKA TOŠE), *(pravi) mačji kašalj* (DOŽIVLJAJI MAČKA TOŠE), *manuti se ćorava posla* (DRUŽINA JUNAKA), *nakostriješiti se od straha* (ŠAROV U ZEMLJI BAJKI [PRIČE ISPOD ZMAJEVIH KRILA]), *namjestiti leđa nekome* (DRUŽINA JUNAKA), *namjestiti rebra* (DRUŽINA JUNAKA), *ne biti čista posla* (DOŽIVLJAJI MAČKA TOŠE), *nemati života* (STRAŠNI ZMAJ [PRIČE ISPOD ZMAJEVIH KRILA]), *ni krvi ni dužan* (DOŽIVLJAJI MAČKA TOŠE), *nositi glavu u torbi* (ŠAROV U ZEMLJI BAJKI [PRIČE ISPOD

ZMAJEVIH KRILA]), *obradi bostan* (DRUŽINA JUNAKA), *od čuda bečiti oči* (DOŽIVLJAJI MAČKA TOŠE), *otvoriti četvoro oči i petore uši* (DRUŽINA JUNAKA), *otvoriti oči i uši* (DRUŽINA JUNAKA), *pamet u glavu* (DRUŽINA JUNAKA), *pijan od radosti* (VESNIK PROLEĆA [U CARSTVU LEPTIROVA I MEDVEDA]), *podbiti tabane* (DRUŽINA JUNAKA), *podbrusiti tabane* (DRUŽINA JUNAKA), *pokazati pošto je oka prosa* (DOŽIVLJAJI MAČKA TOŠE), *potkovati tabane* (DRUŽINA JUNAKA), *prašiti tur* (DRUŽINA JUNAKA), *sam đavo zna* (DOŽIVLJAJI MAČKA TOŠE), *slobodan kao ptica* (UČITELJ, RAZBOJNIK I PTICE [PRIČE ISPOD ZMAJEVIH KRILA]), *smijeh izade na nos* (DOŽIVLJAJI MAČKA TOŠE), *spavati kao top* (DOŽIVLJAJI MAČKA TOŠE), *stati kao ukopan* (UČITELJ, RAZBOJNIK I PTICE [PRIČE ISPOD ZMAJEVIH KRILA]), *sva se koža ježi* (DOŽIVLJAJI MAČKA TOŠE), *što zna ćorava kvočka* (DOŽIVLJAJI MAČKA TOŠE), *tamo gdje je đavo rekao laku noć* (DOŽIVLJAJI MAČKA TOŠE), *tri dana gundati* (STRAŠNI ZMAJ [PRIČE ISPOD ZMAJEVIH KRILA]), *trista čuda radi* (NASAMARENI VODENI ĐAVO [PRIČE ISPOD ZMAJEVIH KRILA]), *u zemlju propasti* (UČITELJ, RAZBOJNIK I PTICE [PRIČE ISPOD ZMAJEVIH KRILA]), *učiti pameti* (POSLEDNJI POTOMAK VELIKOG BORCA [U CARSTVU LEPTIROVA I MEDVEDA]), *uzduž i popreko* (VIDRA I VARALICE [U CARSTVU LEPTIROVA I MEDVEDA]).

U nekim slučajevima Čopić se poigrava pravim i prenesenim značenjem, recimo: *mačak u džaku* (DOŽIVLJAJI MAČKA TOŠE), *uvući se u mišju rupu* (DOŽIVLJAJI MAČKA TOŠE), *lagati kao pas* (DOŽIVLJAJI MAČKA TOŠE), *stupati pokorno podvijena repa* (ŠAROV U ZEMLJI BAJKI [PRIČE ISPOD ZMAJEVIH KRILA]). Up.:

Miš bijeli sreću dijeli (DOŽIVLJAJI MAČKA TOŠE). ♦ *Daleka im lijepa kuća* (NASAMARENI VODENI ĐAVO [PRIČE ISPOD ZMAJEVIH KRILA]). ♦ *E, onda treba uzeti pamet u noge, jer oni sigurno nešto smišljaju* (DRUŽINA JUNAKA). ♦ *Gojko, rođeni unuk svoga djede, prvak u branju ljekovitog bilja. Jedanput je pao s kruške* (DRUŽINA JUNAKA). ♦ *Šarov: Ne vjeruj mu, laže kao pas, to jest, kao lisac* (DRUŽINA JUNAKA).

43. Kao modifikovani i nemodifikovani mini precedentni tekstovi dolaze i psovke. One se najčešće baziraju na brojci *trista*: *trista mu pčelinjih žaoka* – kaže medvjed (DRUŽINA JUNAKA), *trista mu stršljenova* – pauk (PAUK BUBICA I VETROVI [U CARSTVU LEPTIROVA I MEDVEDA]), *trista mu žabljih bataka i dvjesta magarećih rogova* – deda-Triša (VODENIČAR I NJEGOV MAČAK [U CARSTVU LEPTIROVA I MEDVEDA]), *trista mu jegulja* – mačak (VODENIČAR I NJEGOV MAČAK [U CARSTVU LEPTIROVA I MEDVEDA]). Manje se koriste druge brojke: *trista mu hiljada najbistrijih potoka i reka* – svinja (TRI MUDRACA SPASAVAJU VUKA [U CARSTVU LEPTIROVA I MEDVEDA]), *sto mu muka* – riđa brada (ČUDNOVAT SVJETSKI PUTNIK [PRIČE ISPOD ZMAJEVIH KRILA]), *sto mu kitovskih peraja* – mornar (ČUDNOVAT SVJETSKI PUTNIK [PRIČE ISPOD ZMAJEVIH KRILA]), a takođe druge riječi: *đavo mu gume probušio* – šofer (TRI MUDRACA SPASAVAJU VUKA [U CARSTVU LEPTIROVA I MEDVEDA]).

To se odnosi i na poslovice, uzrečice i poštapalice: *brate moj slatki* – kaže zec (DOŽIVLJAJI MAČKA TOŠE), *kiti se čavka tuđim perjem* – Vuk Karadžić (ZMAJ I VUK U REDAKCIJI [VRATOLOMNE PRIČE]), *istući kao vola u kupusu* (BAJKA O BATINAMA

[VRATOLOMNE PRIČE]), silogizmi:⁴⁷ – *Samo stvor s krilima može bez pomoći da izađe iz ove jame. Naš prijatelj vuk nema krila. Dakle: naš prijatelj vuk ne može bez pomoći da izađe iz ove jame* – *premudro zaključi gavran Stogodišnjak* (TRI MUDRACA SPASAVAJU VUKA [U CARSTVU LEPTIROVA I MEDVEDA]), filozofska pitanja: (Pijetao) *Baš razmišljam o tome ko je ranije postao: kokoš ili jaje* (DRUŽINA JUNAKA).

44. U Ćopićevim hipertekstovima izdvaja se posebna strukturna jedinica – link. On se koriste za povezivanje različitih tekstova, stvaranje prelaza i preusmjeravanja. Linkovi su jedno od najvećih osobnosti online komunikacije (Krejš 2010: 282), njihovo uvođenje mijenja način čitanja teksta (Krejš 2010: 176), oni pospješuju višesmjerno razmišljanje (Krejš 2010: 232), bez dobrih prelaza izvještavanje izgledati nevezano i teško za čitanje (Krejš 2010: 176232).⁴⁸

Dodavanjem linkova ka spoljnim informacijama većina Veb stranica postaje više-smerna – podstiče vas da sami određujete put, da se zadržite na jednom aspektu priče i o njemu pročitate nešto više. Ako je štampana priča put kroz sadržane informacije sa vodičem, na Vebu ste na tom putu s a m i svoj vodič. Pojedini mogu da uđu na ulazna vrata i prođu prvi sprat od sobe do sobe u smeru kazaljke na satu, drugi mogu da idu suprotnim smerom, a neki da odluče da se popnu liftom i siđu pešice (Krejš 2010: 167).

Što se tiče onlajn tekstova, oni se objedinjavaju pomoću unutrašnjih i spoljnih linkova u samom tekstu (izdvajaju se drugom bojom, isticanjem, masnim slovima i sl.), u bočnom meniju (navigaciji) ili ispod teksta u cilju proširenja konteksta (kontekstualni linkvovi) i preciziranja sadržaja (tematski linkvovi), praktično bez ograničenja u količini i obimu. Hiperlinkvovi mogu biti tekstualni (tipa *Kliknite ovdje*, *Pogledajte* ili *Detaljnije*) i grafički (u obliku piktograma, karte, logotipa i dr.). Oni mogu ukazivati na izvore, dopune, proširivanja, preciziranja, ocjene, stavove itd. Mi razlikujemo intralinkove (unutar jednog sajta), interlinkove (u okvirima jednog domena) i ekstralinkove (između različitih sajtova), koji stvaraju intrahipertekstualnost, interhipertekstualnost i ekstrahipertekstualnost. Linkovi se izdvajaju i po drugim kriterijumima, na primjer ako se uzima u obzir sistem upravljanja sadržinom sajta (content management system – SMS), razlikuje se link sidro (link na dio dokumenta ili određeno mjesto u njemu tipa *Gore*, *Na početak*), link na drugu stranicu, link na fajl, link na elektronsku poštu (*Napisati pismo*).

Tipičan Ćopićev link izgleda ovako:

⁴⁷ Silogizam je trojstvo sudova od kojih treći dolazi kao rezultat priznate ispravnosti drugih dvaju sudova.

⁴⁸ Postoje i „mrtvi linkovi“ (koji ne funkcionišu), ali stilistički oni nisu relevantni.

Evo kako je to bilo (ZMAJ I VUK U REDAKCIJI [VRATOLOMNE PRIČE] ♦ *Evo to ti je ovako:* [...] (NASAMARENI VODENI ĐAVO [PRIČE ISPOD ZMAJEVIH KRILA] ♦ *Čekaj malo, sad ću da ti pričam* [...]) (NASAMARENI VODENI ĐAVO [PRIČE ISPOD ZMAJEVIH KRILA] ♦ *Ispričaću ti jedno vrlo vratolomnu priču – priču o čarobnom čilimu* (ČAROBNI ČILIM [VRATOLOMNE PRIČE]

45. Ćopićev suprahipertekst objedinjavaju likovi, postupci, prostor, vrijeme.

46. Superhipertekst dovodi u vezu tekst¹ sa tekstom², tekstom³, tekstom^x u okviru određenog Ćopićevog ciklusa. Jedan do najvećih takvih ciklusa posvećen je generacijskoj diferencijaciji i dolazi kao hipertekst mladosti (homogeni hipertekstovi), hipertekst starosti (homogeni hipertekstovi) i hipertekst mladosti/starosti (heterogeni hipertekstovi). Nosioi hipertekstova mladosti su (a) djevojčice i dječaci, (b) djevojke i mladići, (b) kćerke i sinovi, (b) unuke i unuci. Hipertekstovi starosti imaju kao agense (a) starice i starce, (b) bake i djedove. Hipertekstove mladosti/starosti (heterogeni hipertekstovi) generišu (a) djeca i majke/očevi/roditelji, (b) unuci i bake/djedovi, (b) djeca i starice/starci.⁴⁹

47. Ekstrahipertekst uspostavlja odnos između bilo koja dva ili više djela (ne po ciklusnom principu) Branka Ćopića. Ovaj kompleks je najširi, najsloženiji i najraznovrsniji.

48. Parahipertekst obuhvata osnovni i dodatni tekst – paratekst (naslov, fusnotu, napomenu, sadržaj i sl.). Paratekst najviše dolazi do izražaja u DOŽIVLJAJIMA MAČKA TOŠE, koji se sastoje od petnaest glava.⁵⁰ One uvijek imaju dva dijela: naziv glave + sam tekst. U tri slučaja (druga, šesta i deseta glava) ispred osnovnog teksta daje se hipotekst u obliku napomene u zagradama: (*Prepisano iz Tošina dnevnika*). Sve glave su numerisane izuzev posljednje koja glasi: *Oproštajna glava*. U ovim hipotekstovima postoje sljedeće indrodukcijske dominante:

⁴⁹ Statistički podaci iz Gralis-Korpusa pokazuju koliko su hipertekstualno aktivni pojedini junaci, npr. starac se pojavljuje u 77 tekstova, baba u 56, djed u 48, slijedi baka (38), starica (18), bakica (8) itd.

⁵⁰ Ovakvi paratekstovi liče na apstrakt ispred naučnih radova jer i oni kratko daju sadržaj koji slijedi. Ćopićevi dodaci ispod naslova imaju dosta zajedničkog sa bitnim segmentom hiperteksta – lidom, koji dolazi poslije naslova i predstavlja osnovi mamac od koga zavisi da li će korisnik nastaviti čitanje ili neće. Stoga ovaj strukturni elemenat mora biti privlačan, mora u sebi sadržavati intrigu, mori biti „klikabelan“ (privlačan za klik). Uspješan lid je onaj koji izaziva pažnju svojom formalnom i sadržajnom neobičnošću, originalnošću i što je posebno važno: opravdava očekivanja čitalaca („Nisam uzaludno zavirio u tekst“). Sve to upravo i nalazimo u navedenom Ćopićevim paratekstovima.

artefakti i objekti

1. **Tajanstvena kola**, još tajanstveniji džak i vrlo tajanstveno micanje u džaku – Da li je džak gospodin, svinja ili razbojnik? – Vožnja u pogibiju ♦ 3. **Mlin** kod koga ne dolazi podne – Od pileće do slonovske džigerice – Puna kola lopovluka – Mirisi iz nepoznate krčme ♦ 4. **Neobična krčma** bez trećeg magarca – Lovljenje mjeseca. Džabe, baci me u rijeku! Ko je krčmar, a ko čiča Trišo, to zna samo mačak – Nestanak džaka⁵¹,

radnje i stanja

5. **Traženje** – Šta kaže som – Puna kola punih džakova – Dvije kile prosa za tri carevine – Kiša od rakije – Mudri oglas i proglas ♦ 12. **Sastanak** u kući – Sloboda i slanina – Velika gozba – Jaši me, proroče! – Začudeni suncokreti – Odlazak u vojvodstvo – Strašan glas i toljaga ♦ 13. **Trka** za jakom i šarenim torbakom – Neko diše u mračnoj pećini – Oči u oči s Kruškotresom – Dva putnika i dvije sjenke ♦ 9. **Val straha** pred medvjedom – Prodrmusane rečenice: Bježi, Kneže! Mačak lav jede mjesec – Nasmijana kruška – S neba padaju mačke ♦ Oproštajna glava. Vrijeme se **šunja, prolazi i leti** – Brašnjava glava -Neobična sloga – Žuta mrlja na horizontu – Mjesec nad ćelavom glavom,

agensi

6. **Miš** mi se penje uz leđa – Juriš zečeva – Koraci nepoznatog – Dižem se u vazduh ♦ 8. **Saveznici miš i mačak** – Iz mračnog džaka pod pospane zvijezde – Javljanje treća saveznika – Kruškotres Kukuruzović – Tajanstveni plan ♦ 14. **Krčmar** grdi Provaliju – Čitanje tragova – Žučino laganje i veliko stradanje – Vodenica naherena od zagrljaja – Pijani kaputi,

prostor

7. **Neobičan vašar** – Miš prorok – Prodajem lava! – Prorok u lavljem džaku – Vatra tabanima, narode! – Lav čeka medvjeda ♦ 10. **Opet** u džaku – Brkina čadava slanina – Orahove cipele -Klizavi svijet – Konj skače na miša – Kilometar života za dva prsta kanapa!

Dva parateksta izdvajaju se sadržajem prve rečenice:

- a) paradoksalnošću (neočekivanošću) koja se razotkriva/neutralizira narednom rečenicom

2. **Iz koje se ništa ne vidi**, jer se nalazimo u džaku, ali se zato ponešto čuje

- b) apelativnošću

11. **Evo za nas vojvode!** – Velika mišja skupština – Ko će na mačke stavljati zvona? – Potraga za Tošom – Čitava konjica protiv jednog vojvode.

Rijetki su paratekstovi koji dolaze kao objašnjenje odmah ispon naslova. Recimo VRATOLOMNE RATNE PRIČE (VRATOLOMNE PRIČE) prati notica u zagradi: (Kako sam u rat pisao za djecu).

⁵¹ Cifre označavaju broj glava.

49. Čopić kao junak svojih djela pod raznim imenica: *Branko*, *Brančilo*, *plavokosi dječak*... i to za djecu i za odrasle. U ovim posljednjim dolazi do piščeve umjetničke reinkarnacije – uličavanja (ustihovljavanja, upričavanja i udramatizavanja). Radi se o pretvaranju konkretne individue (Branka Čopića) u virtualnu, o njenoj transformaciji u junaka pripovijedanja, umjetnički lik, književni motiv. Umjetnička reinkarnacija se primjenjuje u različitim oblicima stvaralaštva i u svim književnim rodovima (poeziji, prozi i drami) pa se u skladu s tim izdvajaju tri vrste – ustihovljavanje (poetska reinkarnacija), upričavanje (prozna reinkarnacija) i udramatizavanje (dramska reinkarnacija). Postupak pomoću koga se Čopić oživljuje u umjetničkom djelu nazivamo uličenjem.

Što se tiče ustihovljenja, postoji više pjesama u kojima se Čopić pojavljuje kao lik ili kao motiv – autori su Muharem Bazdulj: BRANKO ČOPIĆ, Miladin Berić: TRAG BARUTA GLUVOG, Mile Bekut: ***, Slobodan Bošković: GODINE GODINE, Darko Cvijetić: HAŠANSKI SUD, Đuro Damjanović: BRANKO, RAZGOVOR S ČOPIĆEM, SA MESTA MOSTA, Petar Đaković: HAŠANI, PROLJEĆA 98, Milorad Mišo Đurđević: NISMO MI ROĐENI DA VJETAR SLJEMO, Dobrica Erić: BALADA O BRANKU, TUŽNA VEST, Nebojša Ivaštanin: MOLITVA ZA GOLUBIJA SRCA (Branku Čopiću), Boro Kapetanović: PONEDELJAK, ELEGIJA, Slobodan Kekić: GOLUŽDRAVI PTIĆ, Danilo Kiš: PESNIK REVOLUCIJE NA PREDSEDNIČKOM BRODU, Enes Kišević: ŠUTLJIVO DIJETE (Branku Čopiću), Simo Klarić: BALADA O PJESNICIMA, Dragan Kolundžija: NA PETROVAČKOJ CESTI, PONOVO, Dušan Kostić: SKOK, Zora Kostić: OPROŠTAJNO PRIZNANJE BRANKA ČOPIĆA (Prema njegovom zapisu, posljednjem u životu), Stevka Kozić Preradović: CRKVA U HAŠANIMA, PISMA IZ HAŠANA (V), Toma Kuruzović: ZBOGOM, Milovan Marčetić: BANKOVE MILOŠTE, PLAČ PROGNAJNIH, Aleksandra Marilović: O ČOPIĆU I DJETINJSTVU, Tanasije Mladenović: ZAMKA, Mile Mutić: JERETIČKA PRIČA BRANKU ČOPIĆU, Milan Nenadić: ČOPIĆ – SUDBINA USKLIČNIKA, Rajko Petrov Nogo: BUDI MENE MIRAN, Mihajlo Orlović: BRANKU, HAŠANI, LETA 1996 (Branku). Ranko Pavlović: PUT U HAŠANE, Duško M. Petrović: O ČOPIĆU PRED BIBLIOTEKOM, Ranko Preradović: NOVI IZAZIVI (Branku Čopiću), SMRTI U INAT (za Čopića), Radmilo V. Radovanović: LET S UZDAHOM U TMINU (Branku Čopiću), Ljubivoje Ršumović: BRANKO ČOPIĆ, Izet Sarajlić: POVODOM ČOPIĆEVOG „SEOSKOG GROBLJA“, Dara Sekulić: KOLO, Olivera Stanković: BRANKU ČOPIĆU, Panto Stević: HAŠANI, 1998, Đuro Stipanović: SPOMENIK, PISMO BRANKA ČOPIĆA, Jovanka Stojićinović-Nikolić: PUT U HAŠANE, Stevan Tontić: POPRSJE BRANKA ČOPIĆA, Radmila Trbojević: DANI CRVENOG SLJEZA, Vojin Trivunović: JEŽILI SE ODMOTAVAJUĆI KLUPKO (Branku Čopiću), Milovan Vitezović: ČOPIĆ BRANKO, POHVALA BRANKU ČOPIĆU, Jovo J. Vojnović: BRANKO MOJ!, PISMO BRANKU ČOPIĆU (mrtav ili živ – isto je), Milenko Vujičić: SLJEZOVA BAŠTA

(Branku Ćopiću), Sreten Vujković: U DUBINI SMEHA (uz sto godina od rođenja Branka Ćopića), Cvijetin Vuković: BRANKOV MOST.⁵²

Upričavanje Ćopića dolazi u prozi. Postoji jedan roman zasnovan na biografskim podacima iz života i stvaralaštva Branka Ćopića: REPUBLIKA ĆOPIĆ (Žurić 2015). U nekim romanima on nije jedini i dominantni junak (Tomo Kuruzović: BRANKO PO TOMI, Rajko Lukač: HRONIČAR). Pripovjedaka ima nešto više – Rado Dimitrijević: NOĆ BEZ DANA, Vasilije Karan: NOS'TE VRAG, GRMEČLIJO, Zdravko Kecman: PETELIN, Stevka Kozić Preradović: ĆOPIĆ U FRIZERAJU, Ranko Pavlović: PROLJEĆE U HAŠANIMA, SAMAR, Radmila Popović: SUSRET NA PRAGU, Dara Sekulić: VELIKI, CRNI BRANKOV SLJEZ, Milenko Stojičić: JANUS OD HAŠANA, Radmila Trbojević: DANI CRVENOG SLJEZA, Živko Vujić: NEMOĆ PADA.⁵³ Niz Ćopićevih junaka se upričava (naročito djed Rade i Nikoletina Bursać).

Udramatiziranje je mnogo rjeđe – poznata nam je jedna drama (Ranko Pavlović: SAMAR) u kojoj se pojavljuju Kočićevi i Ćopićevi junaci Petrak Samar-džija, djed Rade i dr. (Stojičić 2015^c: 141–144).

50. Posebnu vrstu hiperteksta (nije isključivo za mlade) čine korelativni tekstovi Branka Ćopića sa motivom samoubistva pojedinih njegovih junaka i tekstovi o njegovom samoubistvu (imamo u vidu, prije svega, oproštajno pismo). Što se tiče prve vrste, pisac je objavio tri pripovijetke sa tim motivom: SAMOUBISTVO (1957), KOD OBJEŠENIKA (1938) i VUKODLAK LUKA (1938). U priči SAMOUBISTVO Ćopić je faktički nagovijestio način kako će sam okončati život (Stojičić 2015^a: 137–140).

Iz nekih, svakako netipičnih, razloga jedan naš isuviše tipičan činovnik, čovjek samac, riješio da izvrši samoubistvo. Poetski rečeno, odlučio usamljenik da ostavi ovu našu dolinu tuge (mislim ovdje na zemaljsku kuglu!) i da se preseli među nebeske raznokrake zvijezde ili, prostački kazano, namislio bratac da se ucmeke. [...] „Valja najprije strogo kriti namjeru o samoubistvu“, razmišljao je činovnik [...] (SAMOUBISTVO: Stojičić 2015^a: 137).

Junak razmišlja o više načina i na kraju se odlučuje za skok u Savu. On dolazi na most sa koga je i Ćopić skočio: *Na savskom mostu naš junak nije se prekrstio niti je načinio kakav drugi ritualni gest [...]* (SAMOUBISTVO: Stojičić 2015^a: 139). Uzviknuo je ono što će se pojaviti i na početku njegovog oproštajnog pisama: *Zbogom [...]* Međutim, kada je htio da skoči, priletjela su dva milicionera i spriječila ga da uradi ono što je naumio.

Druga dva teksta daju detalje koji govore o tome da je kod Ćopića motiv samoubistva odavno bio prisutan.

⁵² Ove pjesme su uključene u hrestomatiju Stojičić 2015^a: 32–100, Stojičić 2015^b: 31–75, Stojičić 2015^v: 97, 145–148.

⁵³ V. Stojičić 2015^b: 78–136.

a) *Toga svijetlog ljetnjeg poslijepodneva, kad su se već svi ukućani bili opremili i otišli na sabor (bila je seoska crkvena slava), stari Luka, koga su bili ostavili da čuva kuću i pripazi na blago i na ljetinu, digao se s praznom lulom u zubima, obišao svuda oko kuće, pozatvarao struge, umamio prasad u podrum, a onda je krenuo u polje da prepne kobilu. U putu se još jednom obazreo i dugo gledao put kuće nabranih obrva kao da nešto duboko razmišlja i prisjeća se, a zatim je odmahnuo rukom kao da odgoni nešto od sebe i produžio dalje gegajući se na krivim tankim nogama.*

U polju je još dugo sjedio na ivici seoskog puta, mrvio lijevom rukom zemlju sa suve drumske obale, mrštio se, češao se po čupavoj neošišanoj glavi, nešto sam sa sobom govorio, a zatim je ustao i iz obližnjeg plasta iščupao naramak sijena, skinuo s kobile pripon, zaulario je i poveo u obližnji bukvik. Tu pod jednim bukvićem kržljava stabla i niskih grana privezao je kobilu priponom za drvo (zarzaće kobila kad ga budu tražili), bacio joj ono sijeno, a onda se popeo na bukvić, od ulara načinio omču i objesio se (KOD OBJEŠENIKA).

b) *Negdje baš na izmaku toga proljeća, punog magle i boleština, objesi se u šumi, na Kozinu, Luka Budimir, starac od šezdeset godina. Bio je to sitan i neugledan čovječuljak klempavih ušiju i sav zarastao u kosu koji je kroz život prošao tako neprimjetno i tiho, i da nije završio na tako neobičan način, bogzna da li bi se ikad iko i sjećao da je taj starac nekad hodio po zemlji. A kad ga nađoše kako visi o bukvi obješen o konjski ular, sjeti se selo toga vječito mučaljivog plašljivog starčića, probubaše o njemu i ovo i ono, a onda se za kratko vrijeme i to poboravi i tek bi ponekad neka žena, plašeći dječake da se noću ne skitaju po prelima, spomenula i LukIn: – De, ti, de, odaj ti samo po prelima, neće li te neđe u gaju sresti pokojni Luka, pa će ti prisjesti i prelo i cure... (VUKODLAK LUKA).*

Pojedini pjesnici su Ćopićev završni životni čin na različite načine pretvorili u poetsko viđenje i poetske poruke, recimo Slobodan Bošković: GODINE GODINE, Đuro Damjanović: BRANKO, SA MESTA MOSTA, Dobrica Erić: BALADA O BRANKU, TUŽNA VEST, Nebojša Ivaštanin: MOLITVA ZA GOLUBIJA SRCA (Branku Ćopiću), Boro Kapetanović: PONEDELJAK, Slobodan Kekić: GOLUŽDRAVI PTIĆ, Dušan Kostić: SKOK, Zora Kostić: OPROŠTAJNO PRIZNANJE BRANKA ĆOPIĆA (Prema njegovom zapisu, posljednjem u životu), Toma Kuruzović: ZBOGOM, Tanasije Mladenović: ZAMKA, Mile Mutić: JERETIČKA PRIČA BRANKU ĆOPIĆU, Milan Nenadić: ĆOPIĆ – SUDBINA USKLIČNIKA, Ranko Preradović: NOVI IZAZIVI (Branku Ćopiću), SMRTI U INAT (za Ćopića), Vojin Trivunović: JEŽILI SE ODMOTAVAJUĆI KLUPKO (Branku Ćopiću), Jovo J. Vojnović: PISMO BRANKU ĆOPIĆU (mrtav ili živ – isto je), Cvijetin Vuković: BRANKOV MOST. To se rjeđe susreće kod pripovjedača (Živko Vujić: NEMOĆ PADA, Rado Dimitrijević: NOĆ BEZ DANA).

51. Retrohipertekst Branka Ćopića čini interakcija originala sa njegovim prethodnim varijantama. Ćopić je poznat po tome što je pisao „iz prve ruke“ pa stoga nije ni bilo mnogo varijanata tekstova (ilustrativan primjer je roman ORLOVI RANO LETE: rukopisna verzija ima veoma malo ispravki, dorada, dopuna i preciziranja).

52. U ovom radu učinjen je pokušaj da se Ćopićevi tekstovi o mladima i za mlade razmotre sa aspekta njihove hipertekstualnosti, da se otkriju cjeline

objedinjene u intra-, inter-, supra-, super-, para- i ekstrahipertekstove. Osnovni cilj analize bio je usmjeren na otkrivanje globalnih kontura Ćopićevog oflajn hipertekstualnosti, a onda određivanje konstrukcijskih stožera na bazi kojih bi se mogao stvoriti globalni model piščeve onlajn hipertekstualnosti. Ćopić nije pripadao postmodernističkoj struji, struji u kojoj hipertekst igra izuzetnu i, ponekad, vodeću ulogu (tek pred kraj njegovog života pojavljuju se prva djela koja teže onlajn hipertekstualnosti). Ali za Ćopića je bilo suviše kasno da se mijenja, da na drugi način piše. Zato kod njega ne možemo tražiti elemente onlajn hipertekstualnosti, ali zato njegova djela obiluju oflajn hipertekstualnošću. Istraživaču stvaralaštva ovog pisca ostaje da traži i nalazi oflajn hipertekstove, da ih opisuje, sistematizuje i predlaže cjeloviti model, koji bi, dao jednog novog nepoznatog Ćopića. Vrhunac takvog poduhvata bilo bi stvaranje onlajn modela Ćopićeve hipertekstualnosti, što je jedna od orijentacija datog istraživanja. Izvršena analiza pokazuje da postoji obilje hipertekstualne građe i da je Ćopić potpuno neopravdano jednoznačno/-jednostrano svrstan u kategorijalne šablone tipa seoski, revolucionarni pisac, humorista, satiričar. Ćopić je veliki novator u načinu izražavanja, neprevaziđeni eksperimentator u pripovijedanju, pisac koji je narušavao sve moguće šablone. I što je najvažnije: ono kako se postmodernisti igraju s riječima Ćopić je već davno nagovijestio, a dosta od toga i realizovao. On je jedan od najvećih predstavnika srpske književnosti koji je apsurd, paradoks, nonsens, ironiju, parodiju izvukao u prvi plan. A na tome se zasniva dobar dio postmodernizma.

Ćopićev hipertekst dolazi kao intrahipertekst (fragmenti teksta linkovani u različitim pravcima – horizontalnom, vertikalnom, dijagonalnom...), interhipertekst (tekstovi drugih autora u Ćopićevom prostoru), suprahipertekst (fragmenti koje integrišu likovi, postupci, prostor, vrijeme i sl.), superhipertekst (objedinjavanje tekstova istog tematskog ciklusa), ekstrahipertekst (interakcija tekstova različitih ciklusa), parahipertekst (unošenje paratekstova, primjena inkarnacije i autoreferencije) i retrohipertekst (dovođenje u vezu originala sa prethodnim varijantama).

U piščevim tekstovima nalazimo sedam tipova intrahipertekstova: ludistički, štafetni, voluntativni, dijaloški, pozadinski, takmičarski i mnemorički. Jedna od osnovnih osobina ludističkog hiperteksta je mogućnost čitanja u različitim pravcima i po različitom redoslijedu. Sistem premetaljke, koja dovodi do apsurdnosti i besmislenosti, Ćopić koristi u nizu pripovjedaka. Jedan od njegovih intrahipertekstova je štafetni (strukturiranje tekstova po principu štafete: dvadeset hipotekstova objedinjeno je u jednu cjelinu). Nosioći takve hipertekstualnosti nisu samo ljudi nego i životinje, artefakti i prirodne pojave. Drugi intrahipertekst je takmičarski (nadmetanje u pričanju priča). Neki Ćopićevi intrahipertekstovi daju se u obliku priče u priči (po „principu matrjoške“). Kod Ćopića nalazimo i voluntativni hipertekst, koji se sastoji iz dvaju hipotekstova: molbe da se (is)priča priča i izmoljene priče. Postoje priče date u obliku

dijaloškog hiperteksta. Pozadinski hipertekst predstavlja priču, obično ekspliciranu pridjevom *stara*, na koju se naslanjaju druge priče. Mnemorički hipertekst dolazi kao sjećanje na priču.

U interhipertekstu dovodi se u vezu tekst Branka Ćopića sa tekstovima ili njihovim fragmentima, motivima, junacima drugih (poznatih i nepoznatih) autora (prije svega, bajkama, basnama, pjesmama), odnosno stupa u interakciju Ćopićev tekst sa tematski, sižejno, fabularno i strukturno sličnim djelima drugih stvaraoca. U piščev interhipertekst inkorporiraju se dijelovi ili elementi legendi, mitova, narodnih priča i pjesama, poznatih književnih tekstova. Ćopić se obično samo poziva na precedentne tekstove, a manje ih inkorporira. To se prije svega odnosi na bajku.

Pisac često gradi hipertekst na bazi dviju vrsta imena: precedentnih (imena iz tekstova drugih autora) i referencijalnih (imena realnih ličnosti). Veliki broj precedentnih imena pojavljuje se u Ćopićevom interhipertekstu. Poseban ciklus obrazuju priče vezane za Nasradin-hodžu. Iz narodne epike ulazi Budalina Tale. Ćopić stvara hipertekst na bazi precedentnih tekstova o Marku Kraljeviću, koji se ponekad pojavljuje u kontekstu drugih precedentnih likova (Nikole Šubića-Zrinjskog i Alije Đerzeleza). U Ćopićevim interhipertekstovima nalazimo i bezimene precedentne junake bajki, basni i narodnih priča kao što je zmaj, vođeni đavo, amajlija, drekavac, posljednji predstavnik svoga roda, tri mudraca i dr.

Ćopić formira hipertekst i na bazi referencijalnih imena (imena ličnosti koje su realno postojale). Recimo, on uvodi Jovana Jovanovića Zmaja i Vuka Stefanovića Karadžića. Hipertekst takođe nastaje na bazi mladalačkih maštarenja o junacima iz prošlosti i narodnih priča. Ponekad svoje likove pisac dovodi u vezu/kontekst sa carem Muratom, Kara-Mustafom, Kulin-kapetanom i ličnostima iz Narodnooslobodilačke borbe (kao što su Slavko Rodić, Sava Kovačević i posebno Tito). U Ćopićevim tekstovima pojavljuju se i realne ličnosti iz poslijeratnog perioda (Josip Đerđa). Ćopić uvodi antičke likove, npr. Horacija i Ezopa, ličnosti kao što su Kristofor Kolumbo, kapetan Kuk, Galileo, Anderson, sultan Sulejman Veličanstveni, sovjetski avijatičari Čkalov i Bajdukov, Vuk Karadžić, Puškin, Branko Radičević. Postoje i ekstenzionalna referencijalna imena – realne ličnosti koje su doživjele umjetničko proširenje, transformaciju, modifikaciju (djed Rade i Nikoletina Bursać).

U Ćopićevom tekstovima postoji veliki broj bajkovitih motiva. Pisac ih modifikuje, izokreće, pomjera pa kazuje o onome što se ne očekuje, npr. o čarobnom ćilimu Neznanja. Autor transformiše na svoj način ne samo bajkovite motive već i početak priča.

U Ćopićevom bajkovitim pričama, koje pripadaju žanru autorski bajki, hipertekstualno su predstavljeni osnovni dinamički čvorovi pripovijedanja, informativne tačke dinamičkog karaktera, jednake radnje različitih junaka

koje V. J. Prop naziva funkcijama. Veći njihov broj (od ukupno 31) prisutan je kod Branka Ćopića. One imaju različitu ulogu u kreiranju hipertekstualnosti. Udaljavanje nalazimo, recimo, u tekstu ŽIVA VATRA I RIS USAMLJENIK. Nanošenje štete dosta je često, a dolazi kao prijetnja ili kao realizacija prijetnje. Posredovanje je prisutno u tekstu VESNIK PROLEĆA. Na suprotstavljanju gradi se priča HRABRI MITA I DREKAVAC IZ RITA. Dobijanje čarobnog sredstva leži u osnovi priče BRKO I ŠMRKO. Na potrazi je baziran tekst KOSOVICA I NJEZIN SIN. Motiv borbe i pobjede realizuje se u više tekstova. Motiv preobraženja drugačiji je nego u narodnoj bajci: dok u njoj glavni protagonista dobija novi izgled, kod Ćopića se pojavljuju junaci koji su jači i bolji od njega, odnosno dolaze kao jači konkurenti (takvi su električna pila, voz i avion u odnosu na zmaja, hidrocentrala u odnosu na vodenog đavola i dr.). Ćopić se poigrava sa motivom teškog zadatka i ističe u prvi plan ono što nije lako ili je nemoguće uraditi (npr. naći prošlost ili baciti u vodu voljenog mačka). Težak zadatak i za junake i za čitaoce su neobična računanja Ćopićevih junaka. Matematički hipotekstovi dolaze u obliku vertikalnog konteksta – čitalac mora sam da broji kako bi odgonetnuo piščevu kvantitativnu formulu. Manji dio funkcija nije tipičan za Ćopićeve bajkovite priče, a to su: junaku se izriče zabrana, protivniku se daje obavještenje o njegovoj žrtvi, junaka obilježavaju (biljeg se stavlja na tijelo), junak stiže neprepoznat kući ili u drugu zemlju, junaka prepoznaju, junak se ženi i stupa na carski prijesto. Pored motiva koje izdvaja V. Prop postoje i oni koje on ne spominje i koji su za Ćopića izrazito karakteristični: gomilanje prepreka, kajanje, kompenzacija, kažnjavanje, a posebno hvalisavost.

Osim bajki i basni kao male precedentne folklorne forme Ćopić hipertekstualno obrađuje pjesme, sujevjerja, zagonetke, zaklinjanja, tužbalice. Pjesma kao hipotekst dolazi u četiri oblika: kao neprecedentni tekst, pseudo-precedentni tekst, transformisani precedentni tekst, nemodifikovani precedentni tekst. Hipotekstovi ulaze i iz funkcionalnih stilova, prije svega administrativnog (oglas, oglas i proglas, objava, natpis na artefaktima, precedentni natpis, cedulja, odricanje, pisani tragovi, naziv javnog objekta, srećka, zavještanje, zapis) i najčešće čine spoj zvaničnosti (karakteristične za administrativni stil) i komičnosti (karakteristične za Ćopićevo pripovijedanje), pri čemu je forma zvanična, a sadržaj komičan. Posebnu vrstu mini hipotekstova čine zaklinjanja izrazom *tako mi...* (najčešći tip) i *neka mi...*, imenicom ili imenskom sintagmom (*obraza mi, mačkove mi pređe*), inicijalnim futuroom i performativom. Rijetko opozicioni par sa zaklinjanjem čini proklinjanje. Iz vojnog jezika dolaze komande, a iz političkog parole. Veliki broj frazema predstavljaju precedentne jedinice koje Ćopić modifikuje suprotno njihovoj suštinskoj osobini: stalnosti članova i strukturnoj nepromjenljivosti. One se narušavaju s ciljem stvaranja stilskeg efekta (ipak znatno je više nepromijenjenih frazema). U nekim slučajevima Ćopić se poigrava pravim i prenesenim značenjem. Kao modifikovani i nemodifikovani mini precedentni

tekstovi koriste se i psovke. One se najčešće baziraju na broji *trista*. Tu su i poslovice, uzrečice, poštapalice.

Superhipertekst dovodi u vezu tekst sa tekstom u okviru određenog Ćopićevog ciklusa. Jedan do najvećih posvećen je generacijskoj diferencijaciji i dolazi kao hipertekst mladosti (homogeni hipertekstovi), hipertekst starosti (homogeni hipertekstovi) i hipertekst mladosti/starosti (heterogeni hipertekstovi).

Ekstrahipertekst uspostavlja odnos između bilo koja dva ili više djela (ne po ciklusnom principu) Branka Ćopića.

Parahipertekst obuhvata osnovni tekst i dodatni (paratekst – naslov, fusnotu, napomenu, sadržaj i sl.) te najviše dolazi do izražaja u DOŽIVLJAJIMA MAČKA TOŠE. U tom ciklusu postoje indrodukcijske dominante: artefakti i objekti, radnje i stanja, agesni, prostor. Dva parateksta izdvajaju se paradoksalnošću (neočekivanošću), koja se razotkriva/neutralizira narednom, i apelativnošću. Rijetki su paratekstovi u obliku objašnjenja odmah ispod naslova.

Posebna vrsta hiperteksta nastaje na bazi piščeve umjetničke reinkarnacije – uličavanja (ustihovljavanja, upričavanja i udramatizavanja), a takode sa motivom samoubistva pojedinih junaka Branka Ćopića i tekstovi o njegovom samoubistvu (ima se u vidu, prije svega, oprostajno pismo).

Retrohipertekst čini interakcija originala sa njegovim prethodnim varijantama. Ćopić je poznat po tome što je pisao „iz prve ruke“ pa stoga nije ni bilo mnogo varijanata tekstova.

Sistem oflajn hipertekstualnosti koji se ovdje predlaže biće dalje provjeravan, modifikovan. I tek kada se stvori model Ćopićeva onlajn hiperteksta, pokazće se koje su vrline, slabosti, mane, nedostaci ove analize. Budući da je to prvi takav pokušaj (bar u odnosu na Ćopića), autoru ovih redova nije bilo jednostavno da razradi metodološki postupak i pokuša da stvori konstrukciju koja bi realno odražavala Ćopićev opus i mogla da funkcioniše kao onlajn kompleks.

Ograničenost prostora i vremena nisu dozvoli da se razmotre neka suštinska pitanja Ćopićeve hipertekstualnosti, posebno suprahipertekst, superhipertekst, ekstrahipertekst, retrohipertekst, linkovi, referencija i autoreferencija, reinkarnacija i autoreinkarnacija.

Izvori

- Afanasjev 1982: Афанасьев, А. Н. *Народные русские сказки: Из сборника А. Н. Афанасьева*. Москва: Художественная литература. 576. [Bajke su štampane prema izdanju НАРОДНЫЕ СКАЗКИ Н. А. АФАНАСЬЕВА В ТРЕХ ТОМАХ. Москва: Художественная литература, Москва 1958]
- Andersson 1990: Андерсен, Х. К. *Сказки*. Москва: Художественная литература. 492 с.
- Bajke ruskih pisaca 2008: *Сказки русских писателей: 1–4 классы*. Отв. ред. Б. Шестакова. Москва: Омега. 175 с.
- Bajke ruskog naroda 1992: *Сказки русской народы*. Сост. В. А. Гатцук. Москва: Эос. 416 с.
- Braća Grimm 1971: Braća Grimm. *Bajke*. Zagreb: Mladost. 167 s.
- Braća Grimm 2003: Braća Grimm. *Najljepše bajke*. Zagreb: Znanje. 111 s.
- Čukovski 1962: Чуковский, Корней. *От двух до пяти*. Москва: Гос. Издат. детской литературы – Министерство просвещения РСФСР. 366 с.
- Čukovski 1986: Čukovski, Kornej. *Od druge do pete*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva. 356 s.
- Čukovski-www: Чуковский, К. И. *Сказка ПУТаница*. In: https://www.google.at/search?q=Корней+Чуковский+Putanica&ie=utf-8&oe=utf-8&gws_rd=cr&ei=cy-GVtmtM4LzUuvmq-gI. Stanje 10. 10. 2015.
- Ćopić 1985^a: Ćopić, Branko. *Sabrana dela*. Tom I–XV. Ur. Vuk Krnjević. Beograd – Sarajevo: Prosveta – Svjetlost – Veselin Masleša.
- Ćopić 1985^b: Ćopić, Branko. *Moj život i književni rad*. In: Ćopić, Branko. *Sabrana dela*. Tom I–XV. Ur. Vuk Krnjević. Beograd – Sarajevo: Prosveta – Svjetlost – Veselin Masleša. S. 7–19.
- Dante-www: *Dante Alighieri*. In: https://de.wikiquote.org/wiki/Dante_Alighieri. 12. 3. 2016.
- Goethe 1984: Goethe, Johann Wolfgang. *Bajka o zelenoj zmiji i lepoj Ljiljani*. Novi Sad: Književna zajednica. 54 s.
- Gralis-www: Ćopićev *Gralis-Korpus*. In: <http://glyph.uni-graz.at/cocoon/gralis/>. Stanje 15. 11. 2015.
- Grim 1983: ГРИММ, Я.; ГРИММ В. К. *Сказки*. Перевод Г. Петникова. Минск: Белорусская Советская Энциклопедия. 543 с.
- Grimms 1989: *Grimms Märchen: Eine Auslese*. Herrsching: Albatros. 352 S.
- Harun el Rašid-www: *Harun el Rašid*. In: https://sh.wikipedia.org/wiki/Harun_al-Rašid. 15. 3. 2016.

- Hiljada i jedna noć 2003: *Тысяча и одна ночь: Избранные сказки*. Перевод с арабского М. А. Салье. Москва: Аст-Пресс книга. 736 с.
- Katajev 2011: Катаев, В. П. *Сказки и рассказы*. Москва: Детская литература. 333 с.
- Lijepa naša-www: *Lijepa naša domovino*. In: https://hr.wikipedia.org/wiki/Lijepa_na%C5%A1a_domovino. 12. 1. 2016
- Loščić 2005^a: Loščić, Jurij M. *Srpska priča. Ruska bajka: 1. Union*. Beograd: Hrišćanska misao. 272 s.
- Loščić 2005^b: Loščić, Jurij M. *Srpska priča. Ruska bajka: 2. Polumir*. Beograd: Hrišćanska misao. 252 s.
- Mačak i petlić-www: *Mačak i petlić*. In: <http://zevalo.net/macak-i-petao/>. 15. 4. 2016.
- Mamin-Sibirjak 2012: МАМИН-СИБИРЯК, Д. Н. *Алёнушкины сказки*. Екатеринбург: Литур-опт. 128 с.
- Marko i Musa-www: *Marko Kraljević i Musa Kesedžija*. In: http://www.kodkico-sa.com/marko_kraljevic_i_musa_kesedzija.htm. 15. 2. 2016.
- Mujo Hrnjica-www: *Mujo Hrnjica*. In: <http://www.sdnt.byethost6.com/BosanskiTekst.htm?ckattempt=1>. 10. 5. 2016
- Najlepše bajke sveta 2006: *Najlepše bajke sveta*. Preveo i prepričao Dragoljub Rajić. Beograd: Izdavačka agencija Zlaja. 159 s.
- Najljepše nar. bajke 2003: *Najlepše narodne bajke*. Isabegović, Asim (ur.). Beograd: AKIA M. Princ. 293 s.
- Nasradin Hodža i žene-www: *Nasradin Hodža i žene*. In: <http://visoko.co.ba/nasrudin-hodza-price/10821/>. 15. 5. 2016
- Njemušti jezik-www: Njemušti jezik. In: *Usmene narodne priče*. <http://www.fffzg.unizg.hr/infoz/dzs/html/Usmene1.htm>. 12. 2. 2016.
- Palčić-www: *Palčić, Šarl Pero*. In: <http://www.lektira.rs/palcic-sarl-pero/>. 12. 11.2015.
- Paustovski 2012: ПАУСТОВСКИЙ, К. Г. *Три сказки*. Москва: Астрель. 79 с.
- Pjesma o hajduku-www: *Narodne pripovijesti i presude iz života po Boki Kotorskoj, Hercegovini i Crnoj Gori*. In: https://archive.org/stream/narodnepripovije00vrevuoft/narodnepripovije00vrevuoft_djvu.txt. 23. 2. 2016.
- Ptica u kavezu-www: Jovanović Zmaj, Jovan. *Ptica u kavezu*. In: <http://www.zadecu.com/Pesme/ptica-u-kavezu.php>. 12. 3. 2016.
- Puškin 2013: ПУШКИН, А. С. *Сказки*. Ростов-на-Дону: Проф-Пресс. 128 с.
- Radičević-www: Radičević, Branko. *Đački rastanak*. In: <http://solar.eunet.rs/~igla/radicevic.html>. 25. 3. 2016.

- Rečnik MS/MH 1969: *Rečnik srpskohrvatskoga književnog jezika*. Knj. 1–6. Novi Sad – Zagreb: Matica srpska – Matica hrvatska. 1038 s.
- Rusk. narodne bajke 1998: *Русские народные сказки*. Составление, предисловие, словарь Н. Сидориной. Москва: Планета детства. 558 с.
- Srp. nar. bajke 2006: *Srpske narodne bajke*. Priredio Dragoljub Rajić. Beograd: Izdavačka agencija Zlaja. 150 s.
- Srpske narodne bajke 1987: *Сербские народные песни и сказки из собрания Вука Стефановича Караджича*. Сост., предисловие и примечания Ю. Смирнова. Перевод А. Эшеля, Ю. Вронского и др. Москва: Художественная литература. 512 с.
- Stojičić 2015^a: Stojičić, Milenko (priredio). *Ćopić u mašti sljezove boje*. Banja Luka: Udruženje književnika Srpske. 162 с.
- Stojičić 2015^b: Stojičić, Milenko (priredio). *Ćopić, svileni pisac*. Banja Luka: Narodna i univerzitetska biblioteka Republike Srpske. 117 s.
- Stojičić 2015^c: Stojičić, Milenko. *Ćopić, spram Servantesa*. In: Stojičić, Milenko (priredio). *Ćopić u mašti sljezove boje*. Banja Luka: Udruženje književnika Srpske. S. 13–22.
- Stojičić 2015^d: Stojičić, Milenko (priredio). *Kočić i Ćopić, od miloduva do sljeza književnosti*. Banja Luka: Art print. 152 s.
- Zlatokosa-www: Zlatokosa (Motivilka). In: *Najlepše bajke sveta*. <http://www.-bajke.in.rs/sadrzaj/grimove-bajke/motovilka-zlatokosa/>. 14. 5. 2016.
- Žurić 2015: Žurić, Vule. *Republika Ćopić: Narodnooslobodilački roman u devet ofanziva*. Beograd: Službeni glasnik. 191 s.

Literatura

- Abaševa/Katajev 2013: Абашева, М. П.; Катаев, Ф. А. *Русская проза в эпоху интернета: трансформация в поэтике и авторская идентичность*. Пермь: ПГГПУ. 167 с.
- Ahmanova/Gibenet 1977: Ахманова, О. С.; Гюббенет, И. В. „Вертикальный контекст“ как филологическая проблема. In: *Вопросы языкознания*. Москва. № 3. С. 47–54.
- Anisimova 2003: Анисимова, Е. Е. *Лингвистика текста и межкультурная коммуникация (на материале креолизованных текстов)*. Москва: Академия. 128 с.
- Babenko 2013: Бабенко, Н. Г. *Язык и поэтика русской прозы в эпоху постмодерна*. Москва: Книжный дом „Либроком“. 304 с.

- Bart 1994: Барт, Рональд. Смерть автора. In: Барт, Рональд. *Избранные работы: Семиотика. Поэтика*. Москва. С. 384–391.
- Bečković/Stojković 1985: Bečković, Matija; Stojković, Životar (priredili). *Branku Čopiću 26. marta 1985*. Beograd: BIGZ. 75 s. [Izdanje autora]
- Čuviljska 2009: Чувильская, Е. А. *Структура и семантика литературного гипернарратива (на материале русской и немецкой языков)*. АҚД. Тюмень: Тюменский гос. ун-т. 26 с.
- Eko-www: Эко, Умберто. *Открытое произведение* // http://yanko.lib.ru/books/cultur/eko-otkrutoe_proizvedenie-8l.pdf. 5. 12. 2014.
- Glovacki-Bernardi 1990: Glovacki-Bernardi, Zrinjka. *O tekstu*. Zagreb: Školska knjiga. 71 s.
- Golovko 2014: Головкин, Б. Н. *Интертекст в массмедийном дискурсе*. Москва: Книжный дом „Либроком“. 264 с.
- Grigorjev/Fatejeva 2001: Григорьев, В. П., Фатеева, Н. А. (ред.-сост.). *Текст. Интертекст. Культура*. Москва: Азбуковник. 608 с.
- Gutkov 1999: Гудков, Д. Б. *Прецедентное имя и проблемы прецедентности*. Москва: Изд-во МГУ. 152 с.
- Konova 2003: Конова, М. К. *Отображение структур интертекста в дискурсивной динамике русской художественной прозы*. АҚД. Москва: Гос. ин-т русского языка им. А. С. Пушкина. 24 с.
- Krejš 2010: Krejš, Ričard. *Onlajn novinarstvo: Izveštavnje, pisanje i uređivanje za novi medij*. Prevod sa engleskog Nele Britvić. Beograd: Clio. 386 s. [Original: Craig, Richard. REPORTING, WRITING AND EDITING FOR NEW MEDIA. 2005]
- Kuharenko 1988²: Кухаренко, В. А. *Интерпретация текста*. Москва: Просвещение. 192 с.
- Kuzmina 2004²: Кузьмина, Н. А. *Интертекст и его роль в процессах эволюции поэтического языка*. Москва: Едиториал УРСС. 272 с.
- Kuzmina 2009: Кузьмина, Н. А. *Интертекст: тема с вариациями: Феномены культуры и языка в интертекстуальной интерпретации*. Омск: Издательство Омского гос. ун-та. 228.
- Lotman 1976: Lotman, J. M. *Struktura umetničkog teksta*. Beograd: Nolit. 398 s.
- Mašov 2010: Махов, А. С. *Типология художественных гипертекстов на основе немецкоязычных интернет-сайтов*. АҚД. Москва: Московский гос. пед. ун-т. 26 с.
- Moskvín 2015: Москвин, В. П. *Интертекстуальность: Понятийный аппарат. Фигуры, жанры, стили*. Москва: Книжный дом „Либроком“. 168 с.
- Moskvín 2015: Москвин, В. П. *Интертекстуальность: Понятийный аппарат. Фигуры, жанры, стили*. Москва: Книжный дом „Либроком“. 168 с.

- Novaković 2010: Novaković, Jelena. *Intertekstualnost Andrićevih zapisa*. Sremski Karlovci – Novi Sad: Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića. 206 s.
- Oraić Tolić 1990: Oraić, Tolić Dubravka. *Teorija citatnosti*. Zagreb: Grafički zavod Hrvatske. 235 s.
- Oraić Tolić/Žmegač 1993: Oraić Tolić; Dubravka; Žmegač, Viktor (ur.). *Intertekstualnost & autoreferencijalnost*. Zagreb: Zavod za znanost o književnosti Filozofskog fakulteta. 164 s.
- Otvoreno djelo-www: *Открытое произведение*. In: http://postmodernism.academic.ru/87/открытое_произведение. 15. 12. 2014.
- Popović 1994: Popović, Radovan. *Knjiga o Ćopiću ili put do mosta*. Beograd: Srpska književna zadruga. 132 s.
- Prop 1982: Prop, Vladimir. *Morfologija bajke*. Beograd: Nolit. 335 s. [Original: Пропп, В. [Я.] Морфология сказки. Ленинград: Academia, 1928. 152 с.]
- Prop 1990: Prop, Vladimir. *Historijski korijeni bajke*. Prevela Vida Flaker. Sarajevo: Svjetlost. 548 s. [Original: Пропп, В. [Я.] Исторические корни волшебной сказки. Ленинград: Изд-во ЛГУ, 1946. 340 с.]
- Rjazanceva 2010: Рязанцева, Т. И. *Гипертекст и электронная коммуникация*. Москва: Издательство ЛКИ. 256 с.
- Solganjik 2003: Солганик, Г. Я. *Стилистика текста*. Москва: Наука. 256 с.
- Spirodonov-www: Спиридонов, Д. В. *Эстетика историзма и поэтика нелинейного письма в европейской литературе конца XX в.* In: <http://www.dslib.net/literatura-mira/jestetika-istorizma-i-pojetika-nelinejnogo-pisma-v-evropejskoj-literature-konca-xx.html>. 12. 12. 2014.
- Svaričevska 1988: Сваричевская, Л. Ю. *Роль вертикального контекста в интерпретации эстетического значения словосочетаний*. In: Развитие восточнославянских языков и общественные процессы. Москва: Высшая школа. С. 93–97.
- Tošović 2012: Tošović, Branko (Ur./Hg.). *Poetika, stilistika i lingvistika pripovijedanja Branka Ćopića / Poetik, Stilistik und Linguistik der Erzählens von Branko Ćopić*. Graz – Banjaluka: Institut für Slawistik der Karl-Franzens-Universität Graz – Narodna i univerzitetska biblioteka Republike Srpske. 389 s. [Ćopić-Projekt – Ćopićev projekat, knj. 1]
- Tošović 2013: Tošović, Branko (Hg./ur.). *Lyrische Welterfahrung in den Werken von Branko Ćopić / Lirski doživljaj svijeta u Ćopićevim djelima*. Graz – Banjaluka: Institut für Slawistik der Karl-Franzens-Universität Graz – Narodna i univerzitetska biblioteka Republike Srpske. 423 s. [Ćopić-Projekt – Ćopićev projekat, knj. 2]
- Tošović 2014: Tošović, Branko (Hg./ur.). *Ćopićevsko modelovanje realnosti kroz humor i satiru / Modellierung der Realität mittels Humor und Satire bei*

Branko Ćopić. Graz – Banjaluka: Institut für Slawistik der Karl-Franzens-Universität Graz – Narodna i univerzitetska biblioteka Republike Srpske. 520 s. [Ćopić-Projekt – Ćopićev projekat, knj. 3]

Tošović 2015^a: Tošović, Branko. Avlijski hipertekst. In: Tošović, Branko (Ur./Hg.). *Andrićeva Avlija. Andrićs Hof*. Graz – Beograd – Banjaluka: Institut für Slawistik der Karl-Franzens-Universität Graz – Narodna i univerzitetska biblioteka Republike Srpske – Svet knjige – nmlibris. S. 67–136.

Tošović 2015^b: Tošović, Branko (Hg./ur.). *Žena – muškarac: dva svijeta, dva motiva, dva izraza u djelima Branka Ćopića / Frau – Mann: zwei Welten, zwei Motive, zwei Ausdrucksarten in den Werken von Branko Ćopić*. Graz – Banjaluka: Institut für Slawistik der Karl-Franzens-Universität Graz – Narodna i univerzitetska biblioteka Republike Srpske. 373 s. [Ćopić-Projekt – Ćopićev projekat, knj. 4]

Tošović 2015^c: Tošović, Branko. *Internet-stilistika*: Монографія. Moskva: Flinta – Nauka. 238 s.

Tošović 2015^d: Тошович, Бранко. Стилистические релевантные свойства и разновидности гипертекста. In: *Екологія мови і комунікативна практика*. Красноярск: Красноярский гос. пед. ин-т. № 1. С. 114–125.

Umbraško-www: Умбрашко, Д. Б. *Роман В. Г. Сорокина ГОЛУБОЕ САЛО как гипертекст*. In: <http://www.dslib.net/russkaja-literatura/roman-v-g-sorokina-goluboe-salo-kak-gipertekst.html>. 5. 1. 2015.

Valgina 2003: Валгина, Н. С. *Теория текста*. Москва: Логос. 280 с.

Vejmah 2005: Веймах, Г. А. *Грамматика текста*. Москва: Высшая школа. 640 с.

Velčić 1987: Velčić, Mirna. *Uvod u lingvistiku teksta*. Zagreb: Školska knjiga. 148 s.

Volkov 1924: Волков, Р. М. Сказка. *Розыскания по сюжетосложению народной сказки, III. I: Сказка великорусская, белорусская*. Одесса: Госиздат Украины. 227 с.

Branko Tošović

Hypertext for the Youth by Branko Ćopić

The analysis consists of three parts. The first part presents a brief interpretation of hypertext. The second part considers the consolidation into a single text of small folklore genres (fairy tales, fables, short stories, songs, proverbs, sayings, aphorisms, riddles, etc.), utilitarian mini-texts (letters, advertisements, news) and mini speech acts (phraseological units, catch phrases, buzzwords, etc.). The third part concentrates on the main types of hypertexts, precedential characters, situations and motifs of Branko Ćopić. The text corpus contains the 11th, 11th and 12th volumes of the collected works of Branko Ćopić. The examples are taken from Branko Ćopić Gralis-Corpus.

Branko Tošović

Branko Ćopićs Jugend-Hypertexte

Vorliegende Analyse setzt sich aus drei Teilen zusammen. Im ersten wird in aller Kürze der Begriff Hypertext erklärt. Im zweiten werden Verbindungen innerhalb kleinerer Folkloretexte (Märchen, Fabel, Lieder, Sprichwörter, Sprüche, Rätsel u. a.), utilitärer Mini-Texte (Briefe, Anzeigen, Nachrichten) und minimaler sprachlicher Äußerungen (Phraseme, geflügelte Wörter u. a.) betrachtet. Den Gegenstand des dritten Teiles bilden grundlegende Typen von Hypertexten sowie präzedente Personen, Ereignisse und Motive. Das primäre Korpus bilden die Bände 10, 11 und 12 von Ćopićs Gesammelten Werken; die Beispiele werden anhand des Gralis-Korpus mit Texten von Branko Ćopić zitiert.

Бранко Тошович

Гипертекст о молодых и для молодых Бранко Чопича

Анализ состоит из трех частей. В первой дается короткое толкование гипертекста. Во второй рассматривается объединение в одном тексте малых фольклорных форм (сказок, басен, рассказов, песен, пословиц, поговорок, изречений, загадок ...), утилитарных мини-текстов (писем, объявлений, новостей) и миниатюрных языковых высказываний (фразем, крылатых слов, дежурных слов и др.). Предметом третьей части являются основные типы гипертекста, прецедентные персонажи, события и мотивы Бранко Чопича. Первичный корпус образуют десятый, одиннадцатый и двенадцатый тома Собрания сочинений Бранко Чопича. Примеры приводятся по электронному Гралис-Корпусу Бранко Чопича.

Branko Tošović
Institut für Slawistik
Karl-Franzens-Universität Graz
Merangasse 70
8010 Graz
branko.tosovic@uni-graz.at